

ANISZI KÁLMÁN

ZIMANKÓ

(ELBESZÉLÉSEK)

KÖZDOK

A szerző eddig megjelent kötetei:

A FILOZÓFIA MŰHELYÉBEN

(Kriterion Könyvkiadó, 1978)

FORGÓSZÉLBEN

(Intermix Kiadó, 1994)

TANÚSÁGTEVŐK

(Nis Kiadó, 1995)

MINTHA MÁR VIRRADNA

(Közdok Kiadó, 2000)

MAGYAR SORSKÉRDÉSEK

ERDÉLYBEN

(Kairosz Kiadó, 2001)

MARADJ ÖNMAGAD

(Közdok Kiadó, 2001)

GYERTYAGYÚJTÓK

(Közdok Kiadó, 2001)

OLDOTT KÉVE

(Közdok Kiadó, 2003)

MÉLYSÉGISZONY

(Közdok Kiadó, 2006)

ANISZI KÁLMÁN

ZIMANKÓ

ANISZI KÁLMÁN

ZIMANKÓ

(ELBESZÉLÉSEK)

KÖZDOK

*Chrisnek, kis unokámnak –
emlékeztetőül*

A borítólap és a rajzok Árkossy István munkái

© Aniszi Kálmán, 2008

ISBN: 978-963-552-409-9

Kiadja és terjeszti a KÖZLEKEDÉSI DOKUMENTÁCIÓS Kft.
1073 Budapest, Dob u. 110.; Tel.: (06 1) 322-22-40; Fax: (06 1) 322-10-80

Igazgató: Nagy Zoltán;

Nyomdai előkészítés:

KÖZDOK Digitális Nyomdaüzeme

www.kozdok.hu

AZ OLVASÓHOZ

*Tartozunk az igazságnak azzal,
hogy kimondjuk.*

a.k.

AZ ÉLET BAJNOKAI

Kétoldali tüdőgyulladással feküdt már több mint egy hete. Ma sem könnyű betegség ez, akkoriban viszont legtöbbször halálos kimenetelű volt.

A kis beteg állapota napról-napra súlyosbodott, és már csak az tartotta életben, hogy anyja negyedóránként cserélte rajta a priznicet, nehogy elégjen a forró lázban.

A tüdőgyulladásban szenvedő beteg állapota kilencedik napra virradó éjszaka megfordul: vagy elmegy, vagy megmarad, így tartotta a néphit.

Péter sorsa reménytelennek tűnt.

Nyolcadik nap este fekete hárászkendőbe burkolózott asszonyok (rokonok, szomszédok...) jelentek meg a kis beteg házánál. Úgy gubbasztottak a vaskályha mellé helyezett kis padon, mint vénséges vén varjak a villanydróton.

Miután meghányták-vetették falunyi asszonyviláguk dolgait-bajait, a szomszédasszony – mintegy megelőlegezve az elkerülhetetlennek látszó családi tragédiát – odasóhajtotta az elgyötört anyának és a susmogó asszonytársaknak:

– Isten nyugosztalja, szegényt!

Majd szánakozón hozzátette:

– Kár érte, jó gyermek volt!

A nyolc év körüli fiúba, aki alig karnyújtásnyira feküdt forró, lucskos vackán, és épp eszméletén volt, belehasított a döbbszent felismerés. „Meghalok”, gondolta, és olyasmit tapasztalt meg akkor, amit addigi rövid életében soha. Úgy érezte, darabokra hull körülötte a világ, és ő magatehetetlenül zuhan valami irdatlan mélységbe. Sehol egy fogzó, kinyújtott kar, amit megragadhatna...

Forró teste remegett az iszonyattól.

A gyászos-feketébe bújt asszonyok arról, persze, mit sem tudtak, mi játszódik le ezekben a percekben a gyermek lelki világában. Ők csupán csak annyit észleltek, hogy a beteg hirtelen felzokog és fájdalmasan sír; s hogy

kis idő múlva a fal felé fordul, és elhallgat. Valójában azonban a szomszédasszony ostoba halálverdictjétől kapott lelki sokk és a rárontó újabb lázhullám fordította nyöszörgő delíriumba a fiú keserves sírását.

– Elcsendesedett – mondta megnyugvással valaki közülük.

– El, a drága! – hagyták helyben többen is.

– Te, Mária! – szólt később egy idősebb asszony az álmatlanságtól elgyötört anyához fordulva –, sürgősen el kéne vigyétek a gyermeket az orvoshoz! Ahogy elnézem, ez nem éri meg a holnapot.

Amikor lidérces lázálmából felébredt, Péter álmélkodva látta, hogy szikrázó csillagok ragyognak fölötte irdatlan magasan.

„Ez már az...?” – horgadt fel benne a bizarr kérdés, és beleborzongott a vélt „túlnani” látványba...

A porhó egyhangúan ropogott a zötyögő kocsi kerekei alatt, amely meg-megzökkent, valahányszor egy-egy behavazott gödörbe huppant a kocsi az egyenetlen földúton.

A nagybeteg dunyhákba, párnákba göngyölve feküdt a frissen töltött szalmazsákon. Szinte semmit sem érzett a január végi fagyból.

Amikor később oldalra fordította a fejét, anyját látta mellette ülni a zizegő szalmaágyon.

– Hol vagyok? – kérdezte elhaló fátyolos hangon.

– Mindjárt Réven leszünk – szólt hátra a lovakat nógató apa.

– Megyünk a doktor bácsihoz... Ő majd meggyógyít! – bízta gyermekét a magát is nyugtató gyököntő anya.

Megfogadva az asszonyság sürgető tanácsát, szűk félóra múltán Péter apja átment a harmadik szomszédba, hogy kölcsönkérje a sógortól a lovakat meg a kocsit, s még aznap éjjel elvitték a gyermeket az orvoshoz egy távolabbi községbe.

Alig pirkadt, amikor bezörgettek. A doktor igencsak szokva lehetett az efféle éjszakai „vendégekhez”. Éppen

csak magára rántotta felöltőjét, már tessékelt is be őket az egyetlen szobácskából álló rendelőbe.

A fiatalasszony kihámozta fiacskáját a háziszőttes ruhából, és egy viaszosvászonnal bevont vizsgálóasztalra fektette.

– László bátyám!... – szólt a fiatal orvos, miután megállapította, hogy a beteg állapota rendkívül súlyos.

– Tessék, doktor úr!

– Kedves magának ez a gyermek?

– Hát hogyan volna, doktor úr!

„Hogy kérdezhet ilyet egy orvos!?” – botránkozna meg a mai kívülálló egy ilyen kérdés hallatán. De hihetően csak azért szörnyülködne módfelett, mert felháborodásában sejtelve sem volna arról, mi mindent rejthet magában még egy ekkorka kérdés is. Merthogy egyaránt benne foglaltatott ebben az akkoriban élő ama közfelfogás, hogy a parasztember jobban félti igavonó barmát, mint a gyermekét. Ami, ha elpusztult, szinte nagyobb csapásnak számított, mint egy gyermekhalál.

Ám hogyha agyongépesített világunk elkényelmesegett polgára mélyebben belegondolna az egykoriak botrányosnak érzett életszemléletébe, csakhamar rájönne, hogy akárcsak ötven-hatvan esztendővel ezelőtt is a gazdálkodó, pláne ha szegény volt, igavonó barmok nélkül se szántani, se vetni nem tudott. Sőt még a megtermett kevéske terményt se állt módjában begyűjteni, elvermelni, biztonságosan elraktározni. És tejre, húsrá egyebűn nem ugyan honnan tehetett volna szert, szegény feje, ha nem saját állatainak a szaporulatából? Bármilyen bizarrnak tetszik is manapság ez a magatartás, akkoriban természetes volt, hogy az igásbarom a legfőbb értékek közé tartozott, elvesztése valóságos istencsapásnak számított. Mert hogyha elhullott, nagyon kevesen tudták újjal pótolni.

Ellenben a gyermeket, ha Isten akaratából jobblétre szenderült, tisztességgel eltemették, a megszorodott szülők pedig azzal vigasztalódhattak: „Ad az Isten másikat helyette!”

De benne bujkált a meghökkentő kérdésben az orvosnak az a kétsége is, vajon hajlandó-e az apa nagyobb anyagi áldozatra gyermekéért? Aminthogy ott lappangott az a mardosó bizonytalanság is, hogy ha beadja a betegnek a méregdrága injekciót, lesz-e miből kifizessék a szülők az életmentő gyógyszert?

– Hamarabb kellett volna jönniük, hallja!...

– Hát ki gondolta volna, doktor úr, hogy ekkora baj lehet belőle! Máskor is ivott ő hideg vizet, amikor ki volt hevülve, de még a torka se fájdult meg tőle soha...

Amikor Péter felhevülve hazaszaladt a vele egyivású idegen fiúval való utcai összeakaszkodás után, senki sem volt otthon. A csipkekendővel leterített jókora vizespohár most is megszokott helyén, az asztal közepén állt. Kegyetlenül szomjas volt. Fogta, és egyhúztomban kiitta a nagy-pohár hideg vizet. A legyengült szervezetnek ennyi elég is volt ahhoz, hogy estére 40 fok fölé szökjön a fiú láza.

Hosszú és kegyetlen küzdelem vette kezdetét.

Élet és halál mérte össze erejét, s hol az egyik látszott felülkerekedni a másikon, hol meg amaz emezen. Így libikókáztak napokon át váltakozó sikerrel az alig-élet keskeny mezsgyéjén.

Ha sikerült lenyomni a forróságot, és a fiú lázálmából magához tért, anyja mindjárt bizakodni kezdett: „Csak megsegíti az Isten, csak meggyógyítja tán!” – reménykedett. Ilyenkor az édesanya feszültsége is szemmel láthatóan oldódott, erőt adva újabb küzdelmekhez.

A sok-sok törődés és a röpke felszabadító enyhülések ellenére a beteg állapota csak nem javult tartósan, sőt lassanként egyre magasabbra kúszott a láza. Pedig az aszszonyka mindennel megpróbálkozott, amiről hallott vagy tudott. Valamennyi kísérlet közül a beteg talpára és tenyerére pólyált nyerskrumpli-reszelék volt a leghatásosabb. Amivel ideig-óráig sikerült ugyan megzabolázni a konok ellenséget, ahhoz viszont túlon túl kevés volt, hogy le is gyűrje a halálosnak tűnő kórt.

Már mindenki lemondott róla, egyedül anyja virrasztott éjszakáról-éjszakára a nagybeteg ágya mellett.

Negyedik vagy ötödik nap este történt, hogy egy idősebb falubeli asszony üzenetet küldött a még mindig reménykedő anyának: „Hagyja a csudába azt a krumpli-reszeléket! Csavarja inkább hideg vizes lepedőbe a gyermeket!”

Ahogy a fuldokló kap a semmi kis szalmaszál után, úgy kapaszkodott Mária is, mint utolsó lehetőségbe, a jó szándékú asszony üzenetébe. Frissen hozott kútvizet töltött az ágy alól előhúzott lavórba, belemártotta a vászonlepedőt, és belecsavarta a gyermeket. Amitől – csodák-csodája! – a pihegő beteg megnyugodott. Kevéssel később azonban a láz ismét támadott, a beteg megint kómába esett. Ám amikor magához tért, maga kérte anyját, hogy cserélje ki rajta a felforrósodott lepedőt. Forró testének jól esett a hideg. Ez után Mária óramű pontossággal, negyedóránként cserélte fián a priznicet.

Így telt el kínkeservesen több mint egy hét.

Nyolcadik nap lámpagyújtáskor gyászos-feketébe burkolózott asszonyok kezdtek szállingózni a kis beteg házához. A kétségbeesés határán lévő anya keserű szívvel és fojtott indulattal fogadta őket, kénytelen-kelletlen vette tudomásul a fiát elsíratni készülő asszonycsapatot.

Szinte ujjong a lelkünk, amikor ritka kegyelmi pillanatainkban átérezzük, mire képes egy édesanya! Lám, milyen csodás daccá, konok csak-azért-issé nemesedett Máriában is a Péter iránti feltétlen ragaszkodás!

Milyen kevésen múlhat néha az ember élete!...

Szinte biztosra vehető, hogy a nagybeteg fiú meghal, ha anyja megszállottan nem cserélgeti rajta a hidegvizes borogatást. Mint egy eszelőst, akinek a fejéből minden egyéb kitörlődik, Máriát egyetlen egy gondolat űzte-sarkallta: megmenteni a fiú életét!

Persze hogy nem tudta, honnan is tudhatta volna, szegény falusi asszony, hogy az életben néha el kell menni a végsőig. Hogy még a legkilátástalanabb helyzetekben

sem szabad meghátrálni, feladni! Nem tudott ő kigondolni efféle bölcsességeket. De ösztönvilágában annál biztosabban élt az a megfellebbezhetetlen igazság, hogy aki feladja, legyőzetik. Legyőzetik, mert a szertefoszló reménnyel együtt elveszíti azokat az eszközöket is, amelyekkel elérheti áhított célját. Neki pedig mindene volt a gyermek.

Hónapokkal később, amikor azt látta, hogy Péter megint együtt istentelenkedik pajtásaival, madarat lehetett volna fogatni vele. Hanem azért féltette is. Főleg a kemény falusi munkától óvta.

Amikor nagy néha elábrándozott, Mária „tanult embernek” képzelte a fiát. Biztos szakmát akart tudni a kezében. Hogy miért épp szabónak szerette volna kitaníttatni? Talán, mert a szabónak se fagyoskodni nem kell a megélhetéséért, se izzadni a perzselő hőségben. A szabó csak ül a jó meleg szobában, és... – gondolta.

Csak hogy Péter más természetű volt, álmodozó, poéta alkat. Győzködte is a falu lelkipásztora a szüleit, hogy a papi pálya felé tereljék a fiú útját.

Ideig-óraig Péter is kacérkodott a gondolattal. Tetszett neki, amikor elképzelte, hogy megríkatná a szószékről a falu asszony népét! Máskor meg arra gondolt, milyen gyújtó orációkat mondana nekik! És milyen meggyőzően vigasztalná a lelki szenvedőket!...

A családnak meglehetősen küzdelmes volt az élete. Az apa messzi tájakon kereste a család napi betevőjét, s csak ritkán vetődött haza. Kevéske földjükön a kemény mezei munka az anyára maradt, aki, szerencsére, erősen dolgozó asszony volt.

Pétert már gyermekként magával sodorta az élet forgószele. Évek múltával mind távolibb tájakra került. Fölöttébb érzékeny lelki alkata s az állandó fizikai távollét miatt érzelmileg egyre közelebb került az anyjához. Számára a drága mama volt az egyetlen lény, akivel minden örömet-baját maradéktalanul megoszthatta.

Mária tiszta lelkű, mély hitű asszony volt.

„Csak még egyszer láthatnám!” – gondolta a halálos ágyán is: – Nem üzent Péter?... Mikor jön vajon?...

Nem akart vagy nem tudott meghalni, amíg viszont nem látja a fiát.

Péter túl későn kapta a hírt, hogy a mama nagybeteg. Mikorra hazaért, anyja már eszméletlen volt. Anyja ágya szélén ülve Péter a lét és a nemlét határmezsgyéjén lebegő asszony élethosszi küszködésein tűnődött szomorúan, önmagát is vádolva. El-elcsukló hangon, gyermeki őszinteséggel tárulkozott ki. Közben azt leste, nem rebbennek-e meg a lecsukott szemek az odasúgott szavakra? Nem adja-e jelét édesanyja annak, hogy érti, amit mond, éppen csak válaszolni képtelen? Feszülten figyelte, nem mocnának-e az agyondolgozott kezek, nem szorítják-e meg időnként erősebben az övét?

Lelki ballasztként cipeli azóta is a lelkiismeret-furdalással elegy nyugtalanító talányt: vajon hallotta-e, és főleg megértette-e az édesanyja az ő búcsúszavait? Úgy, ahogy K.L. pszichiáter főorvos barátja mondta volt neki hónapokkal később, nyilvánvaló nyugtató szándékkal, vigasztalásképpen. Vagy úgy ment el, hogy mit sem tudott az ő megérkezéséről és torokszorító búcsúzásáról?...

Miért, hogy az Úr „azt bünteti, kit szeret”, ahogy a zsolttáros írta? Miért, hogy többnyire azokat sújtja, akik nem, vagy kevésbé szolgáltak rá a büntetésre!?

Amikor ilyesfélékkel küszködünk, az igazság megismerésének a szomja hajt-e bennünket, vagy csak az önsajnálát keresi így az önigazolását?...

„Minek is kellett összeakaszkodni neki azzal az idegen fiúval!” – gondolta az apa a beteg körül forgolódoó orvos végszavára várva.

A második nagy háború után a módosabb erdélyi gazdákhoz egy-egy moldvai gyermeket kvártélyoztak be kemény paranccsal, így szabadítva meg őket a kegyetlen aszály végzetes következményétől, a biztos éhhaláltól.

Így sózták nagybátyja nyakába is azt a fiút, aki miatt most ez a nagy baj történt.

„Szegény fejed – fűzte tovább gondolatait Péter apja –, túl nagy árat kellett fizessél te ezért a győzelemért! De azért büszke vagyok rád, mert még így is felülkerekedtél rajta! Pedig hogy le volt gyengülve, szegény! Hisz csak két napja kelt fel a betegágyból. Két hétig ki se mehetett az utcára a himlője miatt...”

– Bátyám! – fordult az apához a sztetoszkópot nyakába akasztó orvos. – Ettől az orvosságtól remélhetőleg talpra áll a fia. De nagyon sokba fog ez kerülni magának!... – emelte a fény felé a kezében tartott fecskendőt.

– Nem baj, doktor úr, ha sokba is, csak életben maradjon!

Péter egyetlen penicillin injekciót kapott. Az utolsót abból a néhányból, amikre ki tudja melyik külső országból tett szert a jó szimatú orvos. És vagy a gyógyszer hatott rendkívülien, vagy a beteg volt már túl a nehezén, de a fiú életben maradt.

Péter kamasz korában tudta meg, hogy apja kénytelen volt elvinni a vásárra az egyik tehenet. Honnan is tehetett volna szert máshonnan annyi pénzre alig egy-két évvel a második világháború után, hogy kifizesse a méregdrága gyógyszert!? Úgy segített magán, ahogy tudott.

Arra viszont sose derült fény, honnan szerezte be az életmentő gyógyszert a hivatástudó orvos. Mert Erdélyben, hivatalosan, közönséges halandó még sokáig nem jutott hozzá Flemming világraszóló találmányához.

RÉGI KÉP

– Hun vótál a tehenekkel, te!? – förmedt rá az öregasszony, amikor a fiú a portája előtt elhaladt.

Szokása volt, hogy csordaérkezéskor kiállt a kapuba, onnan leste-firtatta, ki merről tereli haza a jószágait. Feketébe bújtatott ösztövé alakja olybá tűnt a lógó utcaajtó ócska keretében, mint szélben csapkodó madárijesztő.

Öreg Mária (így hívták a faluban) szinte mindenkire tett valamilyen rosszalló megjegyzést. Ha jóllakottak voltak a tehenek, azzal gyanúsította a gazdájukat, biztos, hogy valakiében legeltette őket, ott tömték degeszre a bendőjüket. Ha viszont mély horpasszal, éhesen terelte haza valamelyik fiúcska a rábízott állatokat, akkor meg azért ócsárolta, hogy még arra se képes, hogy jóllakassa őket:

– Mit szól majd anyád!? Olyan a tőgyük, mint a mosogatórongy. Annyi tejet se fognak adni, mint egy macska!...

Mint akit túvel szúrtak meg, úgy nyilallt Laciba a vénasszony számonkérő kíváncsisága... „Mi köze hozzá, merre jártam velük!?” – háborgott magában. „Olyat mondok neki egyszer, hogy nem teszi az ablakába!” – bátorodott neki titkon. Rég a begyében volt a vénasszony örökös zaklatásával, gyanúsítgatásaival.

Minthogyha jókedvében pásztorkodna ő egész nyáron át!? De hát mit tegyen!? Az apja megmondta: „Lacikám, te már nagyfiú vagy, megérted: hiába hajtjuk a jószágot a csordába, a legelőn csak a földet harapdálja. Kimész velük a dűlőre, meg a tarlóra...oda, ahol van mit faljanak. Ha láncon tartod szegényeket, nem fognak a máséba tévedni.”

Pedig mennyivel jobb lett volna a pajtásokkal játszani, mint folyton a tehenek hátulját bújni. Hogy röptette volna bukdácsoltatva az apró lapos köveket ő is a Körös csillogó tükre fölött Pénzes Sanyival meg Kovács Ferivel! Kijártak volna fürödni, kosárral, hálóval, kézzel halászni, rákászni.

Ez utóbbit szerette legjobban. Alig várta a hétvégeket, hogy csirkét vágjon az anyja. Volt egy hosszú botja, annak a végére tekerte a belet, spárgával jól rákötötte, s már rohant is a kertek alatt folyó patakhhoz. Ismert minden kanyart, sellőt, gubbenőt. Alighogy alámerült a csali, mindjárt rezgett is a bot. Várt egy nyúlfarknyit, és.... Milyen öröm volt látni a – falánkságuk eleven áldozataiként – fürtösen lógó rákokat a rózsaszín csalin.

Az volt az ő igazi világa! A néha csak egy-két órányira sikerült, máskor viszont fél- vagy egész napos tekergések a tölgyfásnál, a pataknál, a csalitban, a folyónál, kinn a tágas mezőn a kisdud csapattal.

A patak hideg volt ugyan, de olyan tiszta, mint a kristály. Ha megszomjaztak, lehasaltak, s jót húztak a vízből. Az aratni, gyűjteni, kapálni induló emberek, asszonyok is innen vitték a vizet cserépkorsókban.

Van annak már harminc éve is, hogy a rákok nagy hirtelen mind kipusztultak a patakból. Azóta hal is mind kevesebb villantja a hasát a szennyezett vízben...

A legeltetés kötelezettsége kíméletlenül véget vetett Laci addigi aranyéletének. Ahogy közeledett a pásztorkodás idenye, úgy telepedett érzékeny lelkére a szomorúság sötét leple. Olyanformán, mint évekkel később, felsőbb iskolás korában is, amikor röpké hét végi hazalátogatásokról vasárnap délután indulnia kellett vissza É-re, az iskola bentlakásába. Otthonról – idegenbe.

Legeltetni a marhát hajnaltól közel délig kellett. Délután meg, ha enyhült a hőség, tova napszálltáig. Órája nem volt (a faluban is alig egy, kettő), de a nap változó állásából mindig pontosan tudta mennyi van még hazaindulásig. Uzsonnára hozott zsíros kenyerét többnyire akkor ette meg, amikor a tűzkorong a kaszáló végében álló magányos tölgyfa koronájára szállt. Ha a nap arasszal állt a látóhatár fölött, hat óra volt. Amikor meg szűk három ujjnyira csúszott a földgolyó pereme fölé, hét fele járt az idő.

Rendszerint ilyenkor indult haza. Úgy diktálta a tempót, hogy egyszerre érjen a falu elé a legelőről hazatérő

csordával. Látva a hazafelé igyekvő éhes jószágokat (otthon teli jászol várta őket), igazat adott az apjának. Az ő tehenei mindig jól voltak lakva, sose kellett szégyenkeznie miattuk a szülei előtt.

A falunak igen kiterjedt legelője volt. Tellett is belőle külön rész a teheneknek, külön az ökröknek, a disznóknak, a libáknak, a lovaknak. Mert emezek aztán bele nem haraptak volna abba a fűbe, amit a gúnár és háreme letapostak, bemocskoltak.

Hatalmas volt a legelő, de szikes. A tűző nap aratás idejére úgy kiégette az összefüggő zöld köpenyt, hogy az állatok jószerével csak kóboroltak rajta.

Laci leginkább a szántók, vetések közötti dúsán füves dűlőutakon, árkok partján, meredélyén legeltette a rábízott két párát. Volt úgy, hogy félnapig se találkozott senkivel. Ha látott is valakit, inkább csak távolról. Azok is többnyire kapálásból, aratásból vagy gyűjtésből hazagyekvő asszonyok voltak. Akik ugyancsak szedték a lábukat, hogy még sötétedés előtt ellássák a majorságot, és vacsorát készítsenek a család hátrahagyott részének. Mivel a nyári hőségben se a hús pincék, sőt még a mélyebb kutak se tartották elég hidegen az ételt reggeltől estig, az asszonyoknak napjában többször is főzniük kellett.

Laci pásztoréveit a magányosság keserítette meg leginkább. A társtalanság hosszú óráiban meg-meglódult a képzelete. Gyakran leste feszült figyelemmel a szemhátárt lezáró tengeriföldek méregzöld erdejét, nem lép-e ki onnan valaki ellenséges szándékkal. Bár soha semmiféle komolyabb baj nem érte, menten kiverte a hideg verejték, ha egy-egy kóbor kutya csörtetett ki a cserjés bokrai közül vagy a sűrű vetésből...

A langymeleg és a háborítatlan csend nyugtató balzsama anyaölként ölelte magához. Ilyenkor aztán szabadon szárnyalt, csapongott gyermeki fantáziája. Boldog volt, mert szabad volt. Szabad volt, mert a maga ura volt.

Hosszú egyedülléteiben olykor bizarr dolgok is megesetek vele. Egyik nyárutói délután történt, hogy a learatott

búzatáblák és a vége-nincs tengeriföldek csendjében, amit a legelésző tehenek hersegő harapása és a Körös andalító zúgása tett még teljesebbé, egyszer csak arra lett figyelmes, hogy a körülötte lévő dolgok kezdik elveszíteni sziluettjuket. Minden addigi határozott körvonal elmosódott. Olybá tűnt, hogy a sárgálló tarló, ahol állt, a méregzöld tengeri- és sarjútáblák mintha lassan-lassan emelkednének. Minthogyha minden súlytalanná válna, és maga is a Semmiben lebegne...

Arról, hogy meddig tartott a borzongató csoda, sejtelve sem volt. Annál biztosabban emlékezett viszont arra, hogy a soha többé meg nem ismétlődött látvány csak igen lassan, fokozatosan szűnt meg, akkor tűnt el végképpen, amikor a nap egészen aláhanyatlott, és az est elküldte hűvösebb fuvallatát. Fázok, ébredt a valóságra. Egész testében reszketett...

Az idő tájt faluhelyen nagyon korán munkára fogták a kis emberpalántákat. Alig nőttek ki a földből, máris találtak nekik való foglalatosságot.

Laci is először a libák világa fölé terjesztette ki személyes hatalmát. Öt éves ha volt, amikor a libalegelőn már ismerkedett a felelős élet legegyszerűbb formáival és rejtelmeivel. Ameddig a szem ellátott, fehérlett a legelő a teméntelen sok libától.

A nappalok a közös játszások, hancúrozások varázsos időszakai voltak. Csak este volt egy kis gond, hisz a ludakat hiánytalanul haza kellett hajtani. Hogy könnyebben megkülönböztethesse a sajátjait a más csapatbeliektől, édesanyja fekete kocsikenőccsel kente be a tarkójukat. Ez a libabillog volt első alattvalóinak egyetlen, de biztos megkülönböztető jele.

A tehénpásztorkodás férfiasabb feladatára érettebb korban érdekesültek a gyermekek. Mert a ludak buta libaságukkal ugyan mi kárt tehettek a másokéban? Legfeljebb lelegelték a zsenge vetést. A jószág viszont, ha őrizőjük eljátszotta az időt, vagy elcsángált valamerre – meg-

bízva a gondjaira bízott állatok „böcsületességében” –, azok bizony komolyabb kárt is okoztak egyik-másik gazda féltett tagjában.

Lacival is megesett egyszer, hogy – engedve a kísértésnek – az öreg tehén a lóherésbe „tévedt”. A pókhasúvá fújódott Bözsi biztosan elpusztult volna a szörnyű kintől, ha a falu mindentudó Józsi bácsija idejében meg nem orvosolja, bele döfve néhányszor egy jókora árat a felfúvódott állat horpaszába.

Egyszer meg egy akkora égiháború kapta el a nyílt mezőn a kis pásztorlegényt, hogy ő bizony rémületében biztosra vette, itt a világvége. Pedig idejében észrevette a nehéz idő közeledtét. Pucolt is a két párával, ahogy csak a lába bírta, de a fergeteg is száguldott, már félúton utolérte őket.

Sehol egy fa, egy boglya vagy rozszant fedezék, ahol menedéket kereshetett volna. A tehének szoborra dacosodva, neki szegezték busa fejüket az elemek tombolásának, úgy várták az égiháború csillapultát. Szorult helyzetben Laci előbb a tehének hasához bújott, ott keresve oltalmat a jégverés és a zúgó szél elől. Aztán, hirtelen elhatározással, beugrott az út menti árokba. Ami komolyabb védelmet nyújtott ugyan, mint a tehének fara, ám az égszakadás percek alatt hömpölygő árrá duzzasztotta az imént még porszáraz sáncot.

Bőrig ázva, a szabadulás örömeivel igyekezett haza. Mélyen benn jártak már a faluban, amikor az elvonulni látszó fergeteg megfordult, és újult erővel lecsapott. Épp a templom elé ért, amikor egy irdatlan csattanást hallott, és a torony melletti öreg akác, kettéhasadva, recsegve zuhant rá a kőkerítésre...

Történetünk idején viszont langyos és szelíd a nyárutói est. Laci két tehene jóllakottan baktat hazafelé. A Szűcsdombja alatt, közel a szülői házhoz, egyszer csak résnyire nyílik a kapu, és öreg Mári hadonászva ripakodik a kis pásztorra:

– Hun vótál a tehenekkel, te?!

– A maga sarjújába’! – vágott vissza Laci, meglepődve saját bátorságán. „A gyalázatos!” – gondolta. „Na, most jól megmondtam neki!...” – örült titkon a nem várt sikernek.

– Majd adok én neked sarjút! Kitekerem a nyakadat, csak oda merészkedjél! Megmondom én apádnak, ne félj, tanítsa meg a kölykit, hogy a máséba’ nincs mit keresnie!...

Kevéssel e múltó kellemetlenség után Laci nagy melénnyel mesélte szüleinek az iménti visszavágást, addigi élete legnagyobb fegyvertényét. Az édesanyja ajkáról gyöngyöző önfeledt kacagás vidáman gurult végig az udvaron, át a gyümölcsös kertbe, onnan a telekre, ki a határba a tücsökmuzsikás nyárvégi estben.

A SZERETET LOVAGJA

Hadd meséljem el hát az életem:

Ezerkilencszázkettő decemberében születtem Szolnokon, egy nyolcgyermekes család második gyermekeként. A békebeli időkről egyetlen kellemes gyermekkori élményem maradt. Ötéves voltam, amikor édesapám a helyi MÁV Gépgyár művezetőjeként magával vitt egy országjáró körútra. Utazásunk erdélyi végpontja Brassó, a történelmi Magyarország keleti szegélye volt. Észak-nyugaton Iglóig mentünk fel, délen Fiume, a magyar tengerpart volt az alsó határ. Nagy-Magyarországról való szép emlékeimet mai napig őrzöm. Hogy is gondolhattam volna akkor, hogy egyszer ilyen kis ország leszünk!?

Tizenkét éves koromban kitört az első világháború. Ott voltam az Országház téren, amikor 1918. november 16-án kikiáltották a „népköztársaságot”. Láttam Károlyi Mihályt. Kun Bélának kommunista diktatúrájáról szomorú emlékeim vannak:

Szolnokon hosszabb ideig állt a front. Mi, gyermekek a lehúzott redőnyű ablakból néztük, hogy masíroz a Lak-tanya körúton a vörös csapat. Egy páncélvonat szaladt le Szolnokra „rendet teremteni”, mert a Tisza túlsó oldaláról átjöttek a „fehér” magyarok. A csapatot leverték, s akiket elfogtak, azokat a kivégző osztag tagjai, Szamuely Tibor vezetésével, a temető árkában mind kivégezték. Magam is láttam a kivégzéseket.

Minthogy a Tiszánál sokáig állt a front, édesanyám kisebb testvéreimmel felmentek Pestre ügyvéd testvérbátyjához.

„Gyertek fel hozzánk, itt nincs lövöldözés!” – invitálta fiatal édesanyámat idősebb testvére. Aki azért is örült, hogy a húga felmegy a sok gyermekkel, mert így nem kommunizálták el tőlük a több szobás lakást, mivel ők csak ketten voltak a feleségével. Így viszont azt mondhatta: „Itt vannak a menekültek”.

Nyolc gyermekére való tekintettel édesapámat nem vitték el katonának, de mint MÁV-alkalmazottat, többed magával, beszervezték „vörös őr”-nek, afféle rendfenn-tartónak a gépgyárban.

Három hónappal később, amikor véget ért a kommunista rémuralom, apámat az antant csapatokkal együtt ér-kező román katonák azzal az indokkal internálták, hogy „vörös érzelmű”. Később kiengedték ugyan, de B-listára tették, így aztán nem folytathatta gyári foglalkozását.

Nagy volt az ínség, óriási az infláció, a családnak nem volt semmilyen jövedelme. Baráttal kibéreltünk egy közeli telket, és zöldséget termesztettünk, ezzel járultam hozzá a nagyszámú család eltartásához.

Így érkeztem el az érettségihez, ahol mindenből jeles-re vizsgáztam.

Érettségi után a pályaválasztás gondolata foglalkoztatott. Gazdatiszt vagy református lelkész szerettem volna lenni. Beadtam a kérvényemet a Debrecen melletti pallagi Mezőgazdasági Főiskolára, de visszautasították, mert oda csak a földbirtokosok csemetéit vették fel.

Így történt, hogy a pesti református teológiára jelentkeztem, ahol nagyon elcsodálkoztak, hogy jeles érettségi-vel papi pályára készülök.

Hogy ez a kettő hogy élt egymás mellett, nem tudom. Úgy érzem, Isten belenyúlt a lelkembe, ő plántálta belém ezt a gondolatot.

De azért volt ennek némi előzménye is. Noha három kilométerre laktunk a szolnoki Tisza-parti templomtól, rendszeresen jártunk istentiszteletekre. Mindig édes-apámmal mentünk. Nagyon szerettem vasárnaponként templomba járni. Valósággal be volt építve az életünkbe a vasárnapi templomba menetel. Különösen vonzottak a vasárnap délutáni istentiszteletek, ahol bár alig néhányan voltunk, a templomi csend és áhítat mindig nagy hatással voltak rám.

Nagyon élveztem a téli estéket is. Sötétedéskor édes-anyám nem engedte azonnal meggyújtani a lámpát. Körülültük a kályhát, és az ajtónyíláson kivilágító játszi fény-

nél együtt énekeltünk. Tőle tanultam az első zsoltárokat. A zsoltárszeretetet végigkísért egész életemben.

Bár nagybátyám főgondnoka volt a budapesti fasori (akkor még Vilma királynő úti) nagy református egyházközségnek, és jó ismeretségben volt a teológián egyik-másik professzorral, nem nagyon kellett szólnia értem, mert, mint mondtam, a bizottság tagjai elcsodálkoztak, hogy jeles érettségivel teológiára készülök. Akkor ugyanis a fiatalok között az volt a szokás, akit sehova se vettek fel, elment papnak. A jelölt így érvelt magában: lesz földem, gazdálkodom is, nyugodtan megélek. Abban az időben a legtöbb egyházközségnek volt birtoka, amely jó megélhetést biztosított.

Nagybátyám azt mondta, gyere Pestre, mert itt vannak a rokonaid, és a pesti élvonalbeli teológia. Isten valamit elhelyezett a szívemben, és úgy alakította a körülményeket, hogy valósággal terelgetett a teológiára.

Az élet szenvtelenül ment tovább a maga útján, de egyszer csak váratlanul rám mosolygott a szerencse. A gimnáziumban az egyik tanár magánórákat adott angol nyelvből azoknak a diákoknak, akik meg tudták fizetni az óradíjat. Nekem erre pénzem nem volt, hisz érettségi vizsgát is csak úgy tehettem, hogy kezdettől fogva eminens tanuló voltam, mindvégig ösztöndíjas. Jómódú padtársamnak viszont, aki elsőnek jelentkezett a nyelvleckékre, szüksége volt egy beszélgető partnerre. Kollégám megkért, én pedig ráálltam. Így ingyen tanultam a nyelvet.

Ez a tanár Szibériában, a kelet-ázsiai Nokosz Uzuri hadifogoly-táborban tanult meg valamennyire angolul bizonyos Davidsontól, akit az amerikai Yung Man Christian Assotiation (YMCA), Keresztyén Ifjúsági Egyesület (KIE) küldött ki a foglyok közé, hogy lelket verjen beléjük.

A magyar foglyok ugyanis igen nagyon el voltak keseredve, mert attól féltek, hogy sohase jutnak vissza a hazájukba. Hosszas tanakodás után a KIE-s magyarok összegyűjtöttek annyi pénzt, hogy kibéreltek egy hajót. Mivel Oroszországon keresztül nem jöhettek, mert ott állt a forra-

dalom, megkerülték a fél világot, mielőtt kikötöttek Fiumében. Így került haza a háromezer magyar hadifogoly.

A teológián is mindennap tanultam az angolt, egy fél-órát ebéd után. Ki is nevettek a teológus társaim: „Dobos biflázza az angolt!”

Két évvel később a budapesti teológiára látogató amerikai teológiai tanár, bizonyos dr. James Good bejelentette, kivinne magával ösztöndíjjal két olyan hallgatót, akik egy kicsit már tudnak angolul. Töltéssi Zoltán mellett, aki ismerte a nyelvet, mert egy évet már Skóciában töltött, én voltam az egyedüli hallgató, aki beszélt angolul. Így aztán ketten vágunk neki az Új Világnak 1923-ban.

Ezerkilencszázhuszonegyben Siófokon a református teológusok egy csoportja aláírt egy nyilatkozatot, megfogadva, hogy naponta olvasnak Bibliát és imádkoznak, magukévá teszik a Krisztust követő életet. Azt is elhatározták, egész életükben Isten dicsőségére fognak élni, hogy ne csak névleges keresztyének legyenek. Így alakult meg ugyanazon évben a Soli Deo Gloria szövetség, amelynek én is tagja lettem. Később átalakították a szövetséget, megnyitva azt mások előtt is. Így lett belőle végül is az Egyetemisták Református Diákszövetsége.

A szövetségbe tömörülő fiatalok harcot hirdettek a léhaság ellen, különösen a teológus ifjak körében. Magukévá tették azt a szép ideált, amely Kuyper Ábrahám református lelkésztől, Hollandia akkori miniszterelnökétől származott: „Kis nép is lehet nagy nemzet, ha Krisztust követőkből, minőségi emberekből áll.”

Harcot indítottunk teológus társaink között azért, hogy visszaszorítsuk az italozást és a paráználkodást a papság körében. Abban az időben több magyar író is foglalkozott ezzel, legkifejezőbbben Szabó Dezső *Az elsodort faluban*. Az írók, munkáikkal, fel akarták rázni a közvéleményt, és felhívni a figyelmet arra, hogy ez így nem mehet tovább. Nagy baj, ha ilyen vezetői lesznek a magyar falvaknak.

Amerikában Töltéssi kollégámmal elhatároztuk, hogy ami pénzt keresünk, annak tizedét félretesszük kórházak építésére, misszionáriusok kiküldésére, keresztyén és emberbaráti célokra. Amerikában nyáron minden diáknak dolgoznia kellett, mert az ösztöndíj csak a tanítási hónapokra szólt. Négy évet töltöttem kint. Kettőt az Ohio állambeli Daytonban, a református teológián; egyet posztgraduális képzésen a Western Seminaryban; egy másikat pedig az United Presbyterian Seminaryban, Pittsburgban.

Közben két évig bányász gyülekezetek lelkésze voltam Pittsburg mellett, a kivándorolt magyar bányászok között. Előtte Töltéssi volt ott, de ő korábban hazajött, mert a Magyarországon megkezdett diákmunkát mindenképpen folytatni akarta. Három év múlva ő lett a Keresztyén Ifjúsági Egyesület (KIE) országos titkára.

A két évi teológiai tanulmányok befejezése után, és ugyanannyi gyülekezeti szolgálat elteltével levelet kaptam Töltéssi Zoltántól, aki hazahívott, hogy bekapcsolódjam a Magyar Református Egyház keretében folyó ifjúsági munkába.

Nagy dilemma elé kerültem, mert épp akkor akartak meghívni a clevelandi magyar református gyülekezetbe, lelkésznek. Elgondoltam, ha „minister” leszek (ott a papot „minister”-nek hívják), nekem is lesz autóm. Ezzel szemben kezemben volt a levél: „Gyere haza!” Menjek haza egy szegény országba, vívódtam, ahol még fizetés sincs!?!... Ott van viszont az egész ország ifjúsága, replikáztam magamban. Evangelizálni kellene a bicskás legényeket, hogy bicska helyett Biblia kerüljön a kezükbe. Akkoriban a bicskázás nagyon divatos volt Magyarországon. Nem múlt el mulatság a faluban anélkül, hogy valamelyik legényt össze ne szurkálták volna a vetélytársak. Erre jöjjenek haza!?!... Ez volt életem egyik legnehezebb döntése. Ám Isten megvilágosította előttem, hogy a két lehetőség közül a nehezebbik az ő akarata szerint való. Hazajöttem, és elkezdtem az ifjúsági munkát.

Első utam itthon Fülöpszállásra vezetett, ahol egy válásos estén arról szólottam az asszonyoknak, hogy mit akarunk mi a legényekkel. A helyi lelkésztől engedélyt kértem, hogy perselyezzek.

– Nem szoktak itt perselyezni! – szólt ő elutasítóan.

– Nincs semmi értelme.

De bennem ott motoszkált a gondolat, hátha az Úr kirendeli. A továbbutazásomhoz is kellett a pénz. Kihirdettem a perselyezést. Hát valóban kevés gyűlt össze. Azt mondtam ekkor az asszonyoknak:

„Tudom, hogy nem készültek erre, de aki felelősséget érez a fiáért, azért, hogy milyen legény válik belőle, és mi lesz a sorsa, az másnap a lelkészi hivatalban leadhatja adományát.”

Én ezzel tovább is utaztam, de a helyi lelkész levélben közölte velem a csodát: „Az asszonyok egymásnak adták a kilincset, amikor adományaikat hozták be az ifjúsági munka részére.”

Küldte is a pénzt.

Később külföldön is szerveztek számomra egy körutat. Hollandiában, ahol a Református Ifjúsági Egyesületek körében utazva felvázoltam a hazai helyzetet, elmondtam, hogy mi csak most kezdjük ezt a munkát, még sehogy se állunk, pénzünk sincs. És megnyíltak a szívek. Adakozásaikból annyi pénz gyűlt össze, hogy 1928-tól 1934-ig abból fedezték a fizetésemet. Tíz évig végeztem ezt a munkát az ifjúság körében.

Az első világháború utáni években egy amerikai fiatalember, Cocod világkörüli körútra indult, hogy megnyerje a világ ifjúságát annak a nagy gondolatnak, hogy a nemzetközi kérdéseket ne háborúval, hanem tárgyalásokkal igyekezzenek megoldani a népek, kormányok. Keresztyén ember lévén, elsősorban a keresztyén ifjúságot szerette volna megnyerni az ügynek. Hisz magát Jézus Krisztust is úgy tartjuk számon, mint a Békesség Fejedelmét.

Nos, ez a férfi magával vitt egy szépen kidolgozott báránybőrt. Erre a báránybőrre minden országban ráíratta a

nevüket azoknak, akik vállalták, hogy ezt a gondolatot tovább viszik. Így került rá az én nevem is. Miért épp báránybőrre íratta a neveket? Azért, mert ezzel az Isten bárányát, Jézus Krisztust akarta jelképezni.

Miután visszatért világkörüli útjáról, küldött róla nekem egy fényképet, amit ma is féltve őrzök, mint marandó emléket. Különösen most, hogy beköszöntött az atomkorszak, amikor is Isten odaszorította a világ vezetőit, hogy vagy elfogadják ezt a gondolatot, vagy megsemmisíti az emberiséget...

Ezerkilencszázharmincnyolc januárjában meghívtak a Budapest Fasori Református Gyülekezetbe Szabó Imre esperes mellé, másodlelkésznek. Ahol ahelyett, hogy megpihentem és a családnak éltem volna, újabb kihívásokkal kellett szembenéznem.

Kitört a második világháború. Mint Isten szolgálja, nem maradhattam vesztég. Szabadságunkat és életünket kockáztatva, feleségemmel üldözött zsidókat és keresztyéneket mentettünk.

Az oroszok még nem érték el Budapestet, amikor ki-menekítettük a nyilasok karmaiból a kórházban fekvő Veres Péter népi író, akit aztán a Bajza utcai lakásunkon bújtattunk.

Van egy emlékem, egy szék támlájára van bevésve: „Én terólad el nem feledkezem!” Egy fiatalembertől kaptam. Már folytak a deportálások. A fasori lelkész-lakásunkba éjfélkor bekopogott egy édesanya 15 éves fiával. Reszketve jött és arra kért, engedjem meg, hogy az éjszakát ott töltsék valahol az egyház tanácstermében, mert a fiút a nyilasok elvitték, megszökött, és most keresik. Sok más fiattal sorba állították a Duna-parton, és sortüzet adtak le rájuk. Ám a fia, mielőtt a lövés eldördült volna, belevetette magát a vízbe. Elmerülve volt annyi tartalék levegője, hogy a víz sodrása által eltávolodott a helyszíntől és kimászott a Dunából. Hazamenni nem mert, mert félt, hogy a szomszédok esetleg feljelentik. Így jöttek hozzánk menedéket kérni.

Bár az események hektikusan követték egymást, 1952-ig folytathattam a munkát az ifjúság körében. Ekkor viszont megjelent egy hamis vádaktól hemzseggő újságcikk az egyik lapban, amelyben a szerző kertelés nélkül ki mondta a lesújtó verdiktet: meg kell szabadítani a fővárost Dobos Károlytól.

A masszív kitelepítések ideje voltak ezek a hónapok, évek. Fölöttesemet, Szabó Imre esperest már egy éve száműzték Szabolcsba, mert körlevélben hívta fel a gyülekezeteket, támogassák a kitelepítetteket. Most engem is hasonló váddal illettek: „támogatja az állam ellenségeit.” Felszólítottak, önként mondjak le a fasori papságról.

Bereczky Albert püspök akkor azt kérdezte tőlem: – Most mit akarsz!? Levegyük rólad a palástot!?... – Azt ne tegye! – válaszoltam –, mert én kész vagyok akárhová elmenni hirdetni az evangéliumot.

Alá kellett írnom egy nyilatkozatot, hogy önként mondok le. Rövid gondolkozás után ezt írtam: „Ezennel engedelmeskedvén az Egyház Urának, Jézus Krisztusnak, a fasori lelkészi állásomról lemondok.” Amivel azt kívántam kifejezni, hogy nem emberek kezéből fogadom a parancsot, hanem Isten küldetésének tekintem...

Volt Amerikában egy tanárom, aki misszionárius volt Egyiptomban, és olyan lelkesen beszélt a missziói munkáról, hogy úgy gondoltam, felkészülök és én is kimegyek Egyiptomba. El is kezdtem arabul tanulni, de félévvel később a missziói társaságtól azt a választ kaptam, nem küldhetnek ki, mivel idegen állampolgár vagyok. Akkor – mintegy magamat is igazolandó – arra gondoltam, itthon is missziói munkát végeztem én eddig is a legények között, miért ne tehetném ezután is? Ezért arra kértem Bereczky püspököt, helyezzen bárhova, csak ne vegye le a palástot a vállamról. Ki is helyezett a bugaci pusztába Szankra, amelyhez, szórványként, Móricgát, Kiskunmajsa, Jászszentlászló, Kömpöc, Csólyospálos tartozott. Hetven család, mintegy 600 lélek élt ott széjjel-szórva egy 65 km. átmérőjű tanyavilágban. Évi három-

ezer kilométert kellett kerékpároznom tizenkét éven át. Nem volt bennem se keserűség, se lázadás. Úgy éreztem, Istennek valami terve van velem, hogy engem odavitt a pusztai emberek közé.

Első vizitem egy katolikusból lett református idős férfinál volt. Előző éjszaka éjfélről sorba kellett állnom, hogy hajnalban, amikor kinyit a pék, megkapjam tíz deka korpás kenyéradagom. Emellé vettem egy kis savanyúcukrot. Azzal vágtam neki a 25 km-es útnak, mint Illés próféta az ő hatvan kilométerének a kis pogácsájával.

Amikor benyitottam hozzá, az öreg erősen szabadkozott, hogy mással nem tud megkínálni, csak avval, amije van: kenyér és méz.

– Mennyit szabad vágni a kenyérből? – kérdeztem tanácstalanul.

– Amennyi jól esik! – válaszolta.

Kenyér és méz, gondoltam örvendve, abban sok energia van, visszafelé is fogok tudni tekerni...

A mórícgáti pásztorivadék nép nagyon jólelkű volt, de sehogy se akartak bemenni a közös gazdálkodásba.

– Nincs egy falat kenyerünk se, mit csináljak? – kérdezte egyikük. – Vétkezek-e, ha lopok a magam learatta gabonából, és kerékpáromat felfordítva kicsépelem rajta, és a darálónon egy kis lisztet darálok?

– Imre bácsi, ehhez joga van – mondtam. – A Bibliában is meg van írva, hogy elsőként a szántóvető részesüljön munkája gyümölcséből.

– Igazán benne van a Bibliában? Akkor azt mondja meg még a tiszteletes úr, hogy ha már az összes jószágainkat be kell adjuk, egy kismalacot azért, ugye, megtartatok?

– Nyugodtan – válaszoltam.

– Na, akkor tiszteletes úr, bújjon be a disznóólba lesre, onnan nézze az utat, nem jön-e a párttitkár, vagy valaki a tanya felé! Magának is adok a húsból...

Amikor ezek a tanyasiak ősszel letörték a kukoricát, végigmentek a kocsival a tanyasoron, és ez a jóember

buzdította a többieket, dobjanak nekem is egy pár csövet a saroglyába, és adjanak össze pár forintot, hogy egy kis malacot tudjak venni, mert fizetést nem kapok.

A kis malacot fel is neveltük. Írtam a pesti híveimnek, hogyha vannak közöttük olyan öregek, akik a kenyér héját már nem bírják megrágni, gyűjtsék össze és küldjék el nekem, hogy legyen mivel etetni a malacot. Küldtek is nagy papírzsákokkal. Én voltam a leggazdagabb ember, aki a malacát kenyérhéjjal etethette. Kukorica volt helyben, úgyhogy disznót is vágtunk.

Móricgát pusztán csak nagy ünnepeken szabadott istentiszteletet tartani a volt református iskolában. Négy-szer egy évben. Az ünnepek másnapján a gyerekeknek iskolába kellett menniük. De bizony a tanyasi gyerekek nem mentek iskolába sem karácsony, sem húsvét másnapján. Az iskolaépület üresen állt, mégse engedtek istentiszteletet tartani benne.

Nagyon el voltunk keseredve. Volt az egyházunknak egy kis telke és egy kis harangja, amit még az anyae gyháztól kapott. Felbiztattam az embereket, hogy építsünk egy kis vályog-imaházat, legalább lesz ahol összejövünk, nemcsak négyszer egy évben, hanem több vasárnap is. Hanem a vályog-imaháznál az Úr jobbról gondoskodott...

A földrengés és a dunai árvíz után értesítést kaptunk, hogy IKKA útján Amerikából építőanyagot, téglát lehet igényelni. Így aztán azt terveztük, hogy az imaházat nem vályogból, hanem téglából építjük fel.

Összehívtam a hetven család asszonyait, hogy rávegyem őket a fundamentum téglái anyagi fedezetének előteremtésére. Azt mondtam nekik: a sok jószágot úgy se maguknak nevelik, be kell adni azokat az államnak. S ha már amúgy is nevelnek jószágokat, tegyék meg, hogy minden háznál felnevelnek egy pár csirkét, hogy azoknak az árából beszerezzük a selejt téglát a templom alapzatához. Fel is nevelték a csirkéket, és a kecskeméti piacon annyi pénzt kaptak értük, amennyire szükség volt a téglák megvásárlásához.

Volt akkoriban a magyar kormánynak egy szervezete, amerikai megbízottakkal. Ha kintről valaki dollárral fizetett, olyasmit is megszerezhetett, amit lehetetlen volt megkapni forintért. Írtam amerikai lelkész barátaimnak. Megkértem őket, szervezzenek adakozást téglára. Megírtam, hogy visszafizetjük pusztai valutában, tojásban. Az évi hatszáz tojást az egyik szeretetháznak szántuk, az ő adományukként feltüntetve. Hamar összejött a hiányzó összeg a téglához, és 1957-ben fel is avattuk a templomot, tizenkét méteres toronnyal. Nagy szó volt ám ez akkor, mert imaházat még csak-csak szabadott építeni, de tornyot nem, mert a kommunisták szerint az vallási propagandának számított. Mi voltunk az elsők, akik tornyos templomot építettünk a kommunizmus idején. Úgy látszik '56 meglágyította a szívüket...

Bizony, nem volt könnyű a pusztai élet, de lelki meg tapasztalásokban nagyon gazdag volt.

Az évek múltak, kezdtem nem bírni a kerékpározást. Kértem a püspököt, helyezzen át egy Pest-közei kis faluba, ahol nem kell kerékpározni télen-nyáron. Három évig várakoztatott. Nem tudtam mire vélni, miért nem akarnak engem Pest környékére engedni? Egyszer aztán egy zsidó származású fiatal ügyvéd, aki annak idején a tőlem kapott hamis iratokkal menekült meg, levélben (néhanap levelet váltottunk) azt kérdezte tőlem, hogy engem mikor rehabilitálnak, hisz már Rajkot is rég rehabilitálták? Mivel én a kérdésre nem tudtam választ adni, felkereste az Állami Egyházügyi Hivatal Személyzeti Osztályának a vezetőjét, és mint párttag, számon kérte elvtársától, hogy engem miért nem helyeznek vissza jogaimba? A hivatalnok elővette a kartotékomat, amelyben ez állt: „Szankon Dobos János, az imperialisták lakája, a Skót Misszió lelkésze van.” Akkor tudtam meg, hogy engem tizenkét évig Dobos Jánosként tartottak számon. A hivatal vezetője elcsodálkozott, amikor az ügyvéd elmondta neki a valóságot rólam...

Ugyanakkor a Veres Péter cikkéből, amely a Kortársban jelent meg *A Bajza utcában történt* címmel, és az egyik könyvéből is kiderült, hogy én nem vagyok azonos azzal a személlyel, akit ők az imperialisták lakájának neveznek. Így kerültem 1964-ben Pesthidegkútra, ahol 15 évig szolgáltam.

Három évvel Pesthidegkútra kerülésem után újabb málor történt. Ötünket, akik a KIE-ben dolgoztunk, államellenes összeesküvés ürügyén vád alá helyeztek. Azt hozták fel ellenünk, hogy újra akarjuk szervezni a nacionalista-imperialista Keresztyén Ifjúsági Egyesületet. Másik négy társamat egytől három hónapig terjedő vizsgálati fogságban tartották, én magam szabadlábon védekezhettem. Naponta öt-nyolc órás kihallgatásokra jártam fel a Fő utca 1-be, a Katonai Törvényszékre. Végül is a Legfelső Bíróságnál fellebbeztünk igazunkat védelmezendő, és felmentettek bennünket. Utólag derült ki, hogy a vádat a központban koncipiálták ellenünk – ex nihilo.

1978-ban nyugdíjba vonultam, de nem tétlenségbe.

Történt ugyanis, hogy 1946-ban az Egyesült Államokban felfedezték a lepra (a Bibliában bélpoklosság) gyógyszerét, a Dapson pirulát. Az ENSZ világszervezete elrendelte, hogy minden év januárjának utolsó vasárnapját nyilvánítsák „Lepra Vasárnapnak”, és felszólította a nemzetek kormányait, fogjanak össze és közös erővel kezdjenek hozzá a mintegy húszmilliónyi leprás gyógyításához.

Magyarországra ez az örömhír a vasfüggöny miatt csak harminc évvel később, 1976-ban jutott el, amikor Turrelie francia református lelkész, turistaként, meglátogatta egykori teológus diáktársát, dr. Makkay Miklós református vallásánárt, arra kérve őt, legyen a leprások ügyének a gazdája Magyarországon. Mivel a francia lelkésznek a következő évben nem sikerült találkozni a protestáns egyházi vezetőkkel Budapesten a leprások ügyében, arra kérte volt diáktársát, ha betegeskedése miatt ő nem tudja vállalni, segítsen találni valakit a baráti köréből, aki felkarolná ezt a szolgálatot.

Nagyon megörültem a hírnek, hogy a lepra gyógyítható, s kérésükre, hogy vállaljam el ennek a munkának a koordinálását, nem tudtam nemet mondani, bár már betöltöttem a 75. évemet.

Az angol lepramisszió száz éves (1974) évfordulójára engem is meghívtak Londonba, a Szent Pál katedrálisban tartott ünnepekre, de csak az esemény után egy évvel látogathattam meg a Protestáns Lepramisszió Világközpontját, mivel 28 évig nem kaptam útlevelet.

Ott láttam először, hogy pén zadományokon kívül az angol keresztyén nők által fehér babafonalból kötött hosszú fáslikat küldenek a leprakórházakba.

Miután nyugdíjaztak, elkezdtem látogatni a gyülekezeteket, felekezeti különbség nélkül. Fásli-kötő nőtestvéreket toboroztam, adományt gyűjtöttem lepedők vásárlására.

Budapest Alagi téri központunkból 15 országba küldünk fáslit, törülközőket, lepedőket a kórházakba, illetve évi négyezer dollárt a misszió világközpontjába.

Elsőként egy burmai leprakórház címére küldtük az adományokat. Megköszönve a küldeményt, az igazgató válaszlevelében azt írta, bármennyi csomagot elfogadnak, mert annyira szegények, hogy a százágyas kórháznak egyetlen lepedője van, az is a műtőben. A leprás betegek alá száraz pálmaleveleket tesznek, azt cserélik időnként.

A válaszlevél után háromszáz lepedőt juttattunk el Burmába. A megmaradt lepedőkből ruhát készítettek a leprás betegek gyermekeinek. Ugyanis az egészséges gyerekek csak azért nem jártak iskolába, mert nem volt ruhájuk. Az ottani lelkész arról értesített boldogan, hogy uniformist készítettek a gyerekeknek a magyar keresztyének zöld lepedőiből. Az lett a karácsonyi ajándékuk.

Azóta többször felöltöztettünk száznegyven szegény burmai gyermeket. Sajnos, szállítmányaink egy része nem érkezett meg a célállomásokra. Afrikában tűnt el a legtöbb küldemény. Ezért újabban csak oda küldünk csomagokat, ahol vámmentesen kapják meg, és visszajelzik azok megérkezését.

Nagyon öreg vagyok már. Magam is csodálkozom, hogy még itt vagyok. De addig, amíg vagyok, teszem a dolgom, mert abban reménykedem, hogy szolgálatommal példát adhatok másoknak.

Annak idején nagyon nagy volt a munkanélküliség, és úgy látom, hogy ez most újra előjött. Elszomorodom, amikor tétlen, lődörgő fiatalokat látok...Olyankor szeretném odakiáltani nekik: „Legalább képezzétek magatokat! Egy keresztyén ifjú lehet fizetett állás nélkül, de munka nélkül soha, hisz annyi a tennivaló!...”

(Dobos Károlyt a lepramisszióban kifejtett több évtizedes munkásságáért a Szent László Lovagrend arany plakettjével tüntették ki. Újabban a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje (polgári tagozat) kitüntetést vehette át Mádl Ferenc köztársasági elnöktől.)

AZ ÉN '56-OM

Akkoriban városszerte beszéltek, hogy N-ben egy gyári munkás „megrendültségében” verset írt a generalisszimus elhalálózásáról a párt helyi lapjába. A versszakokra tagolt opus refrénje így hangzott:

*„És lehunyta két szemét,
a szemét.”*

A cenzorok ijedelme az egekig szökött, de egyikük sem merte se kihúzni, se átírni a nem éppen hízelgőn asszociáló szövegrészt.

Jelentse fel magát, aki rosszra gondol.

Ezerkilencszázötvenhárom koratavasza volt. A kivezé-nyelt katonaság pontos mértani alakzatba zárkózott fel a zsebkendőnyi főtéren. A műhelyek és a kócerájok szegénylegényei, az apró és még apróbb intézmények alkalmazottai és a tölteléknek kiharcolt iskolás gyermekek zsúfolásig megtöltötték a teret. Pontban tizenegykor (náluk déli tizenkettő volt) a kisváros templomaiban megkondultak és nagyon sokáig zúgtak a harangok. Az egységek parancsnokai szobormereven tisztelegtek.

Nagy puha pelyhekben hullt a hó.

Várakozással a szívében Sztálin halálát „gyászolta a világ”.

Mi lesz velünk ezután!? Ki fog törődni velünk, ha a nagy tanítómester, a világbéke legfőbb támasza, mindnyájunk gondoskodó atyja nincsen többé? – gondoltam gombóccal a torkomban, és több osztálytársammal elsírtam magam.

Érettebb fejjel szégyenkezve bosszankodtam rajta, hogy eshetett meg rajtam akkora gyalázat, hogy megsíras-sam az emberiség egyik legnagyobb zsarnokának a halálát, akinek a kezéhez ártatlan milliók vére tapadt?

Évekig töprengtem a rejtélyen, mígnem rájöttem a titok nyitjára: a gyermek világképe mágikus. A kis emberpalán-

ta még nem ismeri a székspszist, nyugtalankodva nem keresi az okokat. Amit a felnőttek mondanak neki, ő azt olybá veszi. Meg sem fordul a fejében, hogy megtéveszthetik, hogy szakadatlanul, módszeresen hazudnak neki.

Az egészséges kétkedés, az élet dolgaihoz való kritikus viszonyulás, az erkölcsi mérlegelés és felelős döntés képessége... nem a gyermekkor jellemzői. Ezek és a hozzájuk hasonló erények s készségek a személyiség fejlődésével párhuzamosan fokozatosan alakulnak ki. Az egyes csupán fejlődésének haladottabb szakaszában hányja-veti meg az újabb és újabb értesüléseket, keresi azok igazságtartalmát, igyekszik – immár némi tapasztalat birtokában – kihámozni belőlük az igazat, hogy mi az, ami helyes és mi az, ami helytelen, elutasítandó.

Így alakult, változott az én hozzáállásom is a bolseviz-mushoz. A kezdetben mindent elfogadó gyermek idő múltával egyre komolyabb fenntartásokkal vette tudomásul a körülötte zajló eseményeket, jelenségeket. Felnőttként általában félve, gyakran szorongva éltem meg a zsarnoki birodalom embertelenségeit, abszurdításait. S minthogy az elevenbe vágott, mindennél nehezebben, fájdalmasan viseltem el a fasizálódó román kommunista diktatúra egyre durvább, nyíltan magyarellenes ténykedéseit.

A zsenge gyermekkorban hivatalosan belénk sulykolt fennkölt eszmék és az elszenvedett sérelmek közötti mélyülő szakadékban eleinte, fura mód, nem a rendszer végóráihoz vezető utat ismertem fel, hanem az a hit erősödött bennem, hogy az igazságosság, egyenlőség és szabadság jegyében haladéktalanul helyre kell hozni a kibicsaklott társadalmi gyakorlatot. Amiből nekem magamnak is részt kell vállalni.

Álomvilágában éltem. Hittem, hogy a világ megváltható: ergo az Embert meg kell váltani.

Nem tudtam én akkor ezt így megfogalmazni, egyszerű falusi gyermek, hogy is tudhattam volna, ámde határozottan éreztem valaminek a hiányát, valami nagyon fontosnak az égető szükségességét.

Életem fináléja felé közeledve szomorúan tapasztalom, hogy az oly vonzóan irizáló gyönyörű eszmények csalogó világába való csillapíthatatlan vágyódásaim valójában szüntelen menekülések voltak a kirívó durvaságok és becstelenségek, az emberi méltóság sárba tiprása, a kiletünköt veszélyeztető aljas diszkriminációk elöl, menekvések személyes és közösségi poklaink bugyraiból.

A nagy garral és konok kitartással harsogott fennkölt célok tőszomszédságában tenyésző koldusszegénységre, és arra a szomorú tényre, hogy a hatalom szellemi fegyházra kárhoztatott bennünket, csak jóval később döbbenett a valóság.

A dohos lisztből keményre főzött puliszkakockák bűzös szagát most is érzem az orromban, hánytatóan keserű ízére belsőm máig émelyegve emlékezik. Ezt adták kenyér helyett hetente négyszer a háború után a szakiskola menzáján a Pece parti Párizsban.

– ...Hogy érzed magad, fiam? – kérdezte érdeklődően apám első látogatásakor.

Csillapíthatatlan sóvárgásom az odalett falusi élet idillje és az otthon fészekmelege után erősen fojtogatta a torcom. De erősnek akartam látszani, mert éreztem, tudtam, hogy most bár szenvedek, szüleim jót akarnak nekem. Megóvni a kisemmizett falusi emberek testi-lelki gyötrelmeitől, a szüntelen megaláztatásoktól, a pusztító eszközlet szörnyűségeitől. Nem szóltam, csak nyeltem a könnyeimet...

– Mit hozzak neked legközelebb? – így a konkrétabb kérdés.

Nem akartam panaszkodni, de a mindennapi kínzó éhség végül is erősebbnek bizonyult a gyermeki szándéknál:

– Nem bánom, ha kenyérhéjat hoz is!... Csak legyen valami a zsebemben, hogy ha nagyon gyötör az éhség, rágcsálhassak valamit...

Szeptember végén sárgasággal kórházba kerültem. Onnan pedig haza. Szigorú diétára fogva.

Ott hallottam először, hogy Magyarországon kitört a forradalom. Remény költözött a szívekbe. Az enyémbe is. Mint ha valaki felkavarja a poshadt állóvizet: az emberek kérdezősködni, érdeklődni kezdtek – várták a csodát. Kezdték őszintén hinni, hogy vége szakad a teljesíthetetlen beszolgáltatásoknak, megmenekülnek a kollektivizálás rémképétől, kiszabadulnak a Kiméra karmaiból. Némelyek titkon abban is reménykedtek, hogy visszacsatolnak bennünket az anyaországhoz. Merthogy alig néhány kilométerre éltünk a határtól. Kettős idegenségben élve, nekünk ráadásul dupla adaggal nyújtotta át a képmutató hatalom a keserű poharat. – Ürítsd ki! – parancsolta a tények nyelvén. Elhúzódó, de biztos pusztulás elé néztünk...

Azokban a hetekben viszont a csodára vártunk, mert csak a Kiméra meghátrálása válthatott volna meg bennünket. De kósza híreknél egyebet nemigen hallottunk a kocsmában, ahova naponta többször is befordultunk, és az útba eső patkolókovácsnál se lettünk okosabbak. Rádió egy sem volt a faluban.

Váradon az ócskapiacon használt kondenzátorra bukkantam. Az üzletből fülhallgatót, kristálydetektort, és harminc méternyi huzalt vásároltam. Azt már régebből tudtam, minél hosszabb az antenna, annál jobb lehet a vétel.

A magam bütykölte kristálydetektoros rádió volt számomra a világgal való kapcsolattartás egyetlen módja. Ezen a kezdetleges készüléken követtük barátommal nagy-nagy figyelemmel a magyar forradalom eseményeit. A tündöklés felé vezető rövid utat, és a kifesző bimbó, az áhított ígéret tragikus eltiprását.

Most is fülemben cseng a magyar miniszterelnök november 4-én hajnalban elmondott beszéde, amelyet a mindössze négy napos Szabad Kossuth Rádió sugárzott: „Itt Nagy Imre beszél, a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke. Ma hajnalban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk ellen azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a törvényes magyar de-

mokratikus kormányt. Csapataink harcban állnak. A kormány a helyén van. Ezt közlöm az ország népével és a világ közvéleményével.”

Három órával később a Magyar Írók Szövetsége fordult a világ jobbik feléhez segélykiáltásával: „Itt a Magyar Írók Szövetsége! A világ minden írójához, tudósához, minden írószövetségéhez, akadémiájához, a szellemi élet vezetőihez fordulunk segítségért. Kevés az idő! A tényeket ismeritek, nem kell ismertetni.

Segítsetek Magyarországon! Segítsetek a magyar népen! Segítsetek a magyar írókon, tudósokon, munkásokon, parasztokon, értelmiségi dolgozókon! Segítsetek! Segítsetek! Segítsetek!...”

Visszatérve, az iskolában néma csend fogadott. Mint ha kollektív amnéziába estek volna, mindenki hallgatott. Legalábbis a nyilvánosság színterein. Időnként elhurcolásokról, kínvallatásokról, kivégzésekről, súlyos börtön évekről röppentek fel ellenőrizhetetlen hírek. A hatalom az agyonhallgatás taktikáját választotta azzal az alig burkolt céllal, hogy amiről nem beszélünk, az nincs.

A rá következő év nyarán végeztem a gépipari szakiskolát. Géza barátommal és osztálytársammal, akitől a rádiókészítés „tudományát” elsajátítottam, Nagybányára helyeztek, az aranybánya üzemébe. Első hónapokban fizetésünk kevesebb volt az éhbéternél. Hogy megéljünk, az ócskasoron vásárolt és magánszemélyek padlásain potom áron összeguberált alkatrészekből lámpás-hangszórós készülékeket hoztunk össze ütött-kopott gyári dobozokban. Így már jobban ment sorunk, de valaki megirigyelte, és befűjt. Egyik nap délután két zsarú csapott le ránk. Elkobozták szerény „vagyonunkat”, megfenyegettek, és kilakoltattak az albérletből.

Néhány hónap múlva visszakerültem Váradra. A vasúti fűtőházban gőzmozdonyokat javítottunk, időnként teszteltünk is. Embert-próbáló nehéz munka volt, de amikor a nyílt pályán – a mozdonyvezető felügyelete mellett – a

vasparipát magam sarkalhattam sebesebb vágára, repesett a szívem.

Nem tudom, a tudásszomj vitt-e rá, vagy a könnyebb megélhetés vágya munkált-e bennem, esetleg mindkettő, amikor ötvennyolc őszén beiratkoztam az esti líceumba a valamikori Orsolya-rendiekhez.

Ott találkoztam másodszor a forradalommal. Akkor viszont egészen „közelről”.

Hatvanegyben késő ősszel történt. Két bőrkabátos férfi lépett be az osztályterembe, óra közben. Néhány szót váltottak az osztályfőnöknőnkkel, a mindig kedves Ocskaynéval. Hihetően csak jövetelük célját közölték vele, mert a tanárnő mindjárt oda is szólította Udvarit, aki épp a sarat kaparta le gumicsizmájáról a pad alatt. Sohasem volt ideje átöltözni. Egyenesen a villanytelepről érkezett az iskolába. De lehet, hogy nem is volt más lábbelije.

A szemünk láttára vitték el.

Tíz évvel később találkoztam vele egy trafik előtt. Félig kopasz volt, maradék haja deres.

– Szevasz, Bandi, hát kiszabadultál?... – kérdeztem döbbenten a látványtól.

– Ki – mondta fásultan. A raboskodás éveiről és a börtönélményekről egyetlen szót sem ejtett.

Harminc évvel később, a diktatúra összeomlása után derült ki, volt osztálytársamnak mindössze az volt a „bűne”, hogy tagja volt a váradi Szabadságra Vágyó Ifjak Szervezetének (SZVISZ).

Az elhurcolásokat követő harmadik hónapban a szekuritате emberei nagygyűlést hívtak össze az iskola dísztermébe azzal a szigorú paranccsal, hogy a tanárok és a diákok ítélik el az ‘56-os „ellenforradalmat”, és azokat a „huligánokat”, akik „a népi demokrácia megdöntésére törek”.

Több tábornok és hihetően még több spicli ült a teremben.

Osztályunkból engem jelöltek szólásra. Nem volt apeláta. Akiket kiszemeltek, azokat az első sorba ültették. Elszigetelték a többiektől.

Remegtem a félelemtől és a drukktól. Hogy kerülök ki ebből a förtelemből? – kérdeztem, szinte összeomolva, magamtól. Zúgó fejjel végül úgy döntöttem: lesz, ami lesz, nem fogom bemocskolni sem a forradalmat, sem a kollégámat, Udvarit. Senki se moshatná le rólam ezt a gyalázatot. De akkor mit tegyek!?!... – tépelődtem. Hátha csak úgy általában beszélnék a szabadságharcokról, kaptam az ötleten. Anélkül, hogy a mostaniról egy szót is ejtenék.

Úgy éreztem, megtaláltam azt az ösvényt, amelyen szégyenkezés nélkül haladhatok. Ez némileg megnyugtató. Sőt, valami elégedettségfélét is éreztem, hogy, lám, milyen találékony vagyok: a mélybe taszítottak, és máris sértetlenül a felszínre buktam.

Hogy mit szedtem össze szorult helyzetemben meglehetősen szegényes történelmi ismereteimből, nem tudom. Csak arra emlékszem, hogy Petőfit, a világszabadságért életüket áldozó hősöket emlegettem sűrűn. S hogy hiába minden túlerő, mert a végső győzelem csakis azoké lehet, akik az igazság, a szabadság és az egyenlőség oldalán harcolnak, törnek érte lándzsát...

Erősen patetikus lehettem.

„Jó voltál...” – súgta valaki hátulról.

Nagy megkönnyebbülést éreztem, amikor ismét a széken ültem.

*

Cseres Tibor mesélte, hogy Tamási Áron egyszer a következő esetet mondta volt el neki:

Székelyföldön a két világháború között épített sok-sok ortodox templom egyikének felszentelésekor a pópa a következő szavakkal fordult a hívekhez:

– Isten különös kegyelméből nekünk ajándékozta Erdélyt. Most rajtatok a sor, hogy teleszüljétek, benépesítsétek. Mert tudjátok meg, nem azé az ország, aki fegyverrel megveszi, hanem aki teleszüli, benépesíti, belakja...

A Szekuritate 1961-ben kerített sort a nagyváradi Szabadságra Vágyó Ifjak Szervezetének a felszámolására. A

vizsgálatok során közel 200 diákot és tanárt hurcoltak meg, közülük 59-et ítéltek el, összesen 540 év börtönre.

Váradon a megtorlási hullámmal (1965-ig húzódott el) kezdetét vette a magyar értelmiség lefejezése, és a határ menti sáv elrománosítása. Később a szocialista iparosítás ürügyén milliókat dobtak át Moldvából és a Regátból Erdélybe, drasztikusan megváltoztatva – rovásunkra – az itteni népesség történelmileg kialakult etnikai összetételét...

Azóta is sokat töprengnek azon, hogy vajon a néhai pápa egyszemélyes orákulum volt-e, vagy inkább a politikai hatalom egyházi zsoldosa, sok-sok paptársával együtt?...

TISZTA BALKÁN!

–... Mondja csak, hogy hívják a kutyát? Mi a kutya neve a regényben? – szögezte Bencének a kérdést a professzorasszony, miután egy bőrkabátos férfi belépett a terembe, és hozzá sietetve közölt vele valamit, majd gyorsan távozott.

Az ifjú versenyző az összes addigi akadályt sikeresen vette. Egyetlen szóbeli próba volt még hátra, a román nyelv és irodalom. Szerencsés kezűnek érezte magát látva, hogy egyik kedvelt témáját húzta ki. M. Sadoveanu: *A balta* című regényét kellett elemeznie. Olvasta a művet, méghozzá románul. Igaz, régecskén.

(A gyilkos juhász balladamotívuma Balkán-szerte elterjedt. Móricz Zsigmond is ezt ábrázolta híres novellájában, a *Barbárokban*.)

A felvételi versenyvizsgák párhuzamosan egyszerre több teremben folytak. Másfélszáz versenyző tudásszintjét lemérni egyetlen bizottságnak, több napba került volna.

– Tudja? – kérdezte kisvártatva a vizsgáztató némi malíciával.

A váratlan kérdés erősen meglepte Bencét.

– Tessék megengedni, hogy gondolkozzam egy kicsit! Kevéssel ez után ismét megkérdezte, türelmetlenül:

– Tudja vagy nem tudja!?

Az ellenséges hangtól a fiú pánikba esett. Hogy mentse a menthetőt, a tapasztalatlan vizsgázó naivságával visszakérdezett:

– Nem jut eszembe. No, de mi a fontosabb, az hogy ismerjem a kutya nevét, vagy az, hogy elemezni tudom-e a regényt?...

A hölgy egész testében megrángott:

– Nem azt kérdeztem, mi a fontosabb, hanem hogy ismeri-e a kutya nevét!? – utasította rendre a fiatalembert, majdhogynem kiabálva.

– Nem jut eszembe.

– Kérem az indexét!...

Hónapokkal később Bence arról értesült, hogy nem ő volt az egyetlen áldozat. Miután a titokzatos bőrkabátos sorra járta a vizsgahelyiségeket, a szomszédos termekben felvételiző magyarok zöme is sorra elvérzett. Úgy beszéltek, túl sok volt a magas pontszámú kisebbségi felvételiző a magyaroknak engedélyezett hét helyre.

Hogy egérutat nyerjen a katonai szolgálat elől, Bence szerencsét próbált a Zeneművészeti Főiskola pedagógia szakán. Régi szerelme volt a muzsika. Gyermekkorában pusztá kedvtelésből koptatta a nyirettyűt, később viszont tanári okítás mellett gyakorolt, zenekarban is hegedült évekig.

A meddőnek nem nevezhető két évi kitérő után Bence újra próbát tett a filozófia szakra. Csakhogy ekkor a százötven versenyzőt már csupán tizennégy hely várta, amelyekből mindösszesen kettő volt magyar. A numerus clausus majdhogynem numerus nullussá olvadt.

Bármily hihetetlennek tűnik, most is az utolsó vizsgán sújtott le rá a „sors” keze.

A Felvételi Tájékoztatóban foglaltak értelmében azok a jelöltek, akik nemzetiségi iskolákban végeztek, és a szóban forgó tantárgyat az illető nemzetiség nyelvén tanulták, abból a tárgyból anyanyelvükön felvételizhettek.

Jelentkezéskor Bence írásban kérte, hogy magyarul felvételizhessen filozófiából. Ezt az óhaját a vizsgabizottság előtt is megerősítette:

– Magyarul tanultam a filozófiát, ezért most magyar nyelven szeretnék vizsgázni.

– Nem lehet! – mondta a professzor sztentori hangon.

Bence úgy érezte, kifut a vér a testéből. Belényilallt a két év előtti jelenet.

– A Tájékoztatóban az áll, hogy azokból a tantárgyakból, amelyeket magyarul... – próbálkozott.

– Akkor se lehet!

– Az első vizsgapontomat – próbálkozott ismét –, az anyag filozófiai fogalmának lenini definícióját elmondhatom-e magyarul?

– El.

Bence gépiesen elmondta az alig két soros meghatározást, és megállt.

– Folytassam magyarul, vagy térjek át román nyelvre?

– Mondja magyarul!

A fiatalember a téma kifejtésének közel a felénél tartott, amikor a vizsgáztató félbeszakította:

– Tud maga románul!?

– Iiiiigen..., tudok – dadogta.

– No, akkor kezdje el előlről, és mondjon el mindent románul, amit eddig kifejtett magyarul.

Bence elismételte románul a mondandóját, s amikor odaért, ahol az imént félbeszakították, megkérdezte:

– Tovább hogy legyen?

– Folytassa magyarul!

Egy idő után a professzor szükségét érezte a nyelvváltásnak:

– Most halljam románul!

Bence elmondta.

– Mondja tovább magyarul!...

Fellélegzett. Mindent elmondott, ami még a tarsolyában volt.

– Most romá... – halotta a fiatalember a távolinak tűnő parancsot.

Teste zsibbadt volt. Tudata beszűkülte. Alig észlelte, mi történik körülötte. Remegve várta, nem kérdez-e ítélőbírója, ráadásként, tőle is olyasmit, amivel biztosan kiüt(het)i? ; úgy, mint ahogy azt az előtte versenyző négy fiúval tette?...

Ám a professzor újabb kérdés helyett odahajolt a mellette ülő tanárkollégájához, aki egyetértően bólintott.

– Mit is mondott, hol érettségizett? – hallotta Bence a megváltó kérdést.

– Nagyváradon. Estiben. A volt Orsolya rendieknél.

– Ki volt a román tanára?

Megmondta.

– Adj a neki gratulációm! Jó munkát végzett.

Bence félholtan támolgott ki a teremből.

Egy héttel később a dékáni hivatal előtti folyosó hirdetőjén két lista állt kifüggesztve. Egy nagyon rövid, azok nevével, akiket fölvettek, és egy egészen hosszú, azok névsorával, akiknek nem kedvezett a szerencse.

Bence gyorsan átfutotta a rövid listát. Nem látta rajta a nevét. Újra végignézte. Semmi. Rámeredt a hosszú névsorra. Ott sincs. Amikor másodszorra is nekilátott a végeérhetetlennek tűnő felsorolásnak, úgy tetszett, mintha távolabbról valaki hozzá beszélne:

– Nézegetjük, nézegetjük magunkat? – mosolygott a közeledő úr, akiről később tudta meg, hogy ő a dékáni titkár. – Gratulálok!

– Mihez? – csodálkozott Bence.

– A sikeres felvételihez!

– De hát... nem vagyok a listán!?...

– Dehogy nem, nézd csak meg jobban!

És csakugyan, a tizennégy szerencsés között fentről a második az ő neve volt...

Mintha hirtelen beléfecskendeztek volna valami varázsszert, olyan hatalmas erő áradt szét benne...

A kijárat felé haladva eszébe jutott az egy évvel előbb magának tett kemény fogadalom: „Ha nem tudsz sokkal többet, mint többségi ellenfeleid, nincs mit keresned a felvételin!”

Évekkel később úgy érezte, soha többé nem tudná megismételni azt a bravúrt.

Rég emlékké szelídültek már Bencében a felvételi versenyvizsgák körüli kellemetlen élmények, az egykorú talányos történetek, machinációk. De két emberöltő múltán is vissza-visszakísértének a hihetően központilag kigondolt gyötörtetések, a kiléte miatti megalázások („románul..., magyarul...”), és a Renner-Rónai-Radulescu féle kaméleonok iránt érzett egészséges undor.

JOG- ÉS ESÉLYEGYENLŐSÉG, TE ÖRÖK GODOT!

Abban az évben – a hatvanas évek végén jártunk – a moldvai Jászvásárra (Iasi) tereltek össze bennünket a betöltendő helyek elosztására. Százötven filozoptert három egyetemi központból.

Amikor tizenhetedikként a bizottság elé kerültem, még két hely volt betöltetlen a felsőoktatásban, egy az Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetben Marosvásárhelyt és egy a jászvásári műegyetemen. Az elnöki felszólításra, tessék választani, boldogan mondtam hát:

– Marosvásárhelyt kérem!

– Az már nincs – mondta az elnök. – Kérjen mást!... Például a iasi-i Politechnikai Intézetet.

– Erdélyi vagyok. Vásárhelyt kérem.

– Mondtam már, hogy nincs. Azt már elvitték! – szolt ismét, és a szavából kiérződött a rendreutasító nyomaték.

– Hogy hogy nincs!?! – erősködtem. – Mi rögtön kipipáltunk minden kiválasztott helyet az ajtóra kifüggesztett listán, és Vásárhely még nincs kihúzva. Ha nem hiszi, kérdezze meg a kint várakozókat!...

– Halljunk oda!...Tán csak nem maga fogja megmondani mit tegyek!?!... – botránkozott meg „szemtelensége-men” ítélőbírám. – Azt hiszem, érthető voltam. Felejtse el az orvosit, és válassza a műegyetemet. Ha akarja – tette hozzá halkán.

Mit keressek én ebben román tengerben!?! – rémüldöztem magamban.

– Köszönöm, nem kérem! – válaszoltam keserűen.

– Hallatlan! Felajánlok neki egy ragyogó állást, ő pedig visszautasítja! – harsogta az elnök, mintegy igazolva magát a bizottsági tagok előtt. Valójában azonban engem igyekezett maga alá gyűrt a – mint később kiderült – pontos utasításokkal ellátott prezidens.

Vigyázz, nehogy bedőlj a színjátéknak, figyelmeztettem magam! Ha egyszer aláírtad a kihelyezési okmányt,

akár ott is rohadhatsz, ahova passzoltak. Főnököd úgy sem fogja jóváhagyni az áthelyezési kérelmed. De ha beleegyezne is a távozásodba, hova mennél, merre mehetnél, hisz nemcsak hallomásból tudod, a magyar jelleű, túlsúlyú vidékek módszeres elrománosítása miatt magyar nemzetiségű értelmiségit csak elvétve fogadnak Erdélyben.

Hány olyan esetről tudott maga is, hogy aki nem bírta tovább, egyszerűen eltűnt az állomáshelyéről. Mint az az agrármérnök asszonyka is, akit szállásadója mentett meg az ostoba haláltól, amikor a nyitott ablakon behajolva akarta orvul leszúrni egy avasi paraszt, miközben a fiatal mérnök-nő, háttal a nyitott ablaknak, épp a háziasszonyával beszélgetett. Aki – megpillantva a villanó kést – hirtelen mozdulattal félrelökte a mit sem sejtő pályakezdőt.

Szegény fiatalasszony, olyan sokkot kapott, hogy másnap felutazott Nagybányára, és az első géppel hazarepült Kolozsvárra. Ahol attól való félelmében, hogy ha megtalálják, visszakényszerítik az Avasba, jó ideig bujkálni kényszerült. Később pedig – letagadva diplomáját – nevetségesen kis fizetésekért helyezkedett el különböző kócerájoknál, remélve, hogy ott nem fognak utánanézni iskolai végzettségének.

A faluban mindenki azt beszélte – vallotta később a késelő férfi a hatóság emberei előtt, hogy a mérnök és a párttitkár el akarják venni a földeinket, hogy bekényszerítsenek bennünket a kollektívbe...

Kiszolgáltatva a bedaráló hatalmi önkénynek, újabb rohamra ajzott a félelem:

– Elnök elvtárs, – mondtam felindultságtól rekedtes hangon – az Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetben meghirdetett állásnak meg kell lennie, azt még senki sem választotta ki. Kérem Marosvásárhelyt! Jogom van hozzá!

Ekkor már valósággal kiabáltunk egymásra.

Látva az elmérgesedő hangulatot, a bizottságban ülő kísérő professzorunk hozzám lépett, és – nagy empátiával és őszinteséggel – halkan ezt mondta:

– László, maga látja mi folyik itt!... Miért nem választja Aradot, az mégis csak Erdély!? Magát kéri a Vörös Lobogó szerkesztősége. Magának itt a papírja a minisztériumból...

Csakugyan, bő egy évvel előbb azzal keresett meg két szerkesztő az aradi hírlaptól: tudják, hogy irogatok, olvasták írásaimat, több tanárom véleményét is kikérték: nem lenne-e kedvem hozzájuk szegődni szerkesztőnek, miután végzek?

– Ha nem kapok jobb állást, szívesen – válaszoltam akkor túláradó bizakodással.

Ezt követelem hát most, jelek szerint reménytelenül.

Hamarosan gazdára talált a Iasi-i műegyetemi üres hely:

– Megmentettél! – ölelt át boldogan az a moldvai születésű volt évfolyamtársam, aki utánam lépett a „bírák” elé. – Köszönöm, hogy nem Iasit választottad! – hálálkodott.

A szerencsés kollégát egy regáti fiú követte a bizottsági légyotton.

– Te mit választottál? – kérdezték tőle az ajtó előtt toporgók, amikor az kilépett a teremből.

– Institutul Medico-Farmaceutic din Tirgu-Mures (a Marosvásárhely-i Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetet) – felelte vigyorogva.

Két nappal később Marosvásárhelyen ezekkel a szavakkal fogadott az Intézet Elméleti Tanszékének tanszékvezető tanára:

„Kedves kolléga, sajnálom, hogy nem maga került hozzánk, de tudnia kell, hogy mi határozott utasítást kaptunk a minisztériumból, hogy ide mindenképpen román ajkú végzőst kérjünk, mert erősíteni kell a román nyelvű részleget az intézetben. Az sem baj – mondták –, ha az illető nem filozófiát, hanem történelmet végzett.”

Egy hónap múlva kellett volna jelentkeznem az aradi lap szerkesztőségében. De volt még egy ígéretem. Két

éve múlt, hogy a kolozsvári rádió magyar szerkesztőségének külső munkatára voltam, és az igazgató azzal bízott, felvesz, ha végzek. Néhány héttel az államvizsga előtt összeszorult gyomorral kopogtattam hát az ajtaján, de Canossa-járásom nem járt sikerrel:

–...Majd, ha mód nyílik rá! Addig is dolgozzon keményen! Bizonyítsen!...

Kihelyezésem után egy hónappal levelet kaptam az egyetemről.

– Választ kell vinnem – mondta a futár. Volt professzorom, aki Jászvásáron segítő szándékkal Aradot ajánlotta figyelmembe, arra kért, keressem fel a tanszéken.

– László – mondta segítőkészen –, állítsa össze a dosz-szióját, és haladéktalanul jelentkezzen a műegyetem elméleti tanszékén. Ugyanis kollégája, Teo, visszakerült a tudományegyetem filozófiatörténet tanszékére, és a műegyetemen megüresedett állás – érdemjegyei alapján – magát illeti.

Grigoras, a műegyetem tanszékvezetője nem tudott hova lenni az „örömtől”, hogy én kerülök a tanszékükre. Ám ahhoz, hogy engem is elárasszon ugyanaz a boldogság, mint amiben most ő fürdik, fel kell utaznom a tanügyminisztériumba, hogy az aradi kihelyezési okmányt átkérjem Kolozsvárra.

– Én kész vagyok akár holnap is elutazni – közöltem reménybeli főnökömmel –, de szükségem lenne egy nyilatkozatra, miszerint a műegyetem engem igényel.

– Nem kell oda semmiféle papír! – legyintett Grigoras –, csupán egy kis formaság az egész!

A minisztériumi hivatalnok hihetetlenül gyors és határozott volt: addig szóba sem áll velem, amíg fel nem mutatom a műegyetem igénylő okmányát...

– Ostoba bürokrata! – füstölgött a „hiób hír” hallatán Grigoras. – De ne nyugtalankodjék, idejében el fog intéződni minden! – vigasztalt.

Hónapok teltek el teljes kilátástalanságban.

Egyik nap délelőttjén véletlenül összefutottam Teoval, azzal a kollégával, akit – jóllehet a tudományegyetem filozófiatörténet tanszékére szántak –, átmenetileg mégis a műegyetemen kötött ki. Történt ugyanis, hogy kihelyezésünkkor váratlan telefon érkezett a bizottsághoz: N. csemetéjét mindenképp az egyetemre kell helyezni! De hova, tanakodtak a bizottság tagjai, hisz ott csak egyetlen hely van, a Teoé!? Rövid susmus után a bizottság egyik tagja távozott a teremből, és borbély öt perc múlva meg is érkezett a „válasszal”. N. szeme világát bedugták a Teo helyére „filozófiatörténésznek”, a fiút pedig ideiglenesen átpasszolták a műegyetemre. Nem sokkal később viszont – mert mire nem képes a hatalom, ha akarja!? – tényleg létrehoztak egy plusz állást a tudományegyetemen az agyonpátyolgatott csemetének. Így Teo visszakerült az őt megillető helyre, üresen hagyva a műegyetemen azt a posztot, aminek jó szándékú professzorom szerint (érdemjegyeim alapján) én lennék a boldog várományosa.

A Teoval való találkozásom azonban teljesen új fordulatot hozott az ügyemben:

– Szeretnék mondani neked valami nagyon fontosat. Gyere, ülünk be valahova! – indítványozta.

– Sajnos, semmi esélyed, hogy a műegyetemre kerülj – robbant be kollégám a kellemetlen hírrel miután fél-fél-deci italt rendeltünk. – A múlt heti tanszékülésen, amikor a neved elhangzott, a rektor kijelentette: „Nu-mi mai trebuie inca un bozgor!”, „Ide nekem nem kell még egy (hazátlan) magyar!”

– Tényleg ezt mondta? – hüledeztem. – Hivatkozhatom rád?...

– Nyugodtan. Nekem ők már úgy se árthatnak.

S. professzor, a Megyei Pártbizottság Propaganda Osztályának osztályvezetője, aki az arisztotelészi szillogizmusra és a logika tudományának egyéb tudnivalóira okította kisded csoportunkat a tudományegyetemen, államvizsgámon szekundálva (épp Platón állameszméjét fejtegettem), azt kérdezte idős kollégájától, a vizsgáztató proftól:

– ...Lászlót nem tartjátok itt a tanszéken?

– Szeretnénk, de nincs hely – válaszolta a jóságos öreg.

Hely, persze, volt, csak nem nekem, hanem Teonak, akinek kettős előnye volt velem szemben: évfolyamelső volt és román.

Ha amúgy is az egyetemen szeretett volna tudni, gondoltam, miközben a málnaszörppel ihatóvá varázsolt bűnrössz monopolt szűrcsöltük a Három Tetű-höz címzett köpködőben, mi lenne, ha felkeresném a hivatalában, és elmondanám neki a legújabb fejleményt?

– Olyan isten nincs! – mondta másnap volt tanárom a szocialista etika felsőbbrendűségébe vetett rendíthetetlen bizalommal, miután előadtam neki sérelmemet.

– Ide rendelem az egész brancsot! – erősködött. És másnap csakugyan magához hívatta a műegyetem rektorát, Grigorast, aki annyira „szerette volna”, hogy én kerüljek hozzájuk, és a párttitkárt.

– Menj csak be ide! – szólt, és a szomszéd helyiség felé mutatott, amikor a kapus jelezte a vendégek érkezését. – Nem csukom be az ajtót... – tette hozzá nyilvánvaló céllal.

A szocialista demokrácia és jogegyenlőség szlogenjeivel teletűzdelt parázs szócsata ugyancsak különösnek tűnt az affélékhez eladdig nem szokott fülemnek.

A vendégek távozása után S. meglehetősen lehangolt állapotban volt. Az a hír járta róla, csak olyan eseteket vállal el, amelyekről eleve tudja, hogy győztesen kerül ki belőlük. És most itt van ez az ostoba helyzet, ez a szégyellni való fiasco!...

– Hallottad mit műveltem velük!? – mondta mintegy magát is igazolva. – Ez a gazember tényleg nem fog fölvenni oda több magyart!...

Így estem el ettől a lehetőségtől is, és lettem közel egy évig munkanélküli. Csak azért, mert nem hagytam magam birkamód beterelni a nekem kijelölt karámba.

Ilyenszerű kálváriát, persze, nemcsak nekem kellett végigjárnom akkoriban a „sokoldalúan fejlett” szocialista

Romániában. Annak a sok ezer erdélyi tanárnak, mérnöknek, orvosnak, gyógyszerésznek..., magasan képzett magyar értelmiséginek pedig, akiknek kiszolgáltatottságukban nem volt elég erejük felvenni a küzdelmet az asszimiláló hatalom fullajtáraival, számottevő része Moldva és Regát román tengerébe veszett. Vagy – lemondva diplomájukról – hazajöttek Erdélybe, és nyomorúságos kócerájokban bütyköltek, emberibb jövőt álmodva maguknak...

LÉGSZOMJ

Amikor befordult a sarkon, balzsamos érzés áradt szét benne. Mindig ilyesmit érzett, valahányszor erre járt. Mostanában elég ritkán fordul meg itt, de régebben ugyancsak gyakran vitt erre az útja. Diákkorában szinte naponta. A menzáról kilépve ebbe az utcába tért be, ha előadásokra sietett vagy a kari könyvtárba ment.

Mint azon a november végi reggelen is. Kinn ácsorogni már hideg volt. Jobb híján felment az olvasóterembe, ahol egy szál magában unatkozott a korareggeli órában. Valahogy nem volt kedve semmihez. Olvasni pláne nem. Egykedvűen kotorászott a zsebeiben, de semelyikben sem talált egyetlen fityinget sem. Végül, a bélés alá csúszva, a kabát hátsó részében kitapintott egy egylejest. „Mára vége a könyvkukac-létnek!” – örült meg a nem remélt kincsnek. A dilemmát, hogy feketét igyon-e belőle a közeli Mamaiában vagy cigit vegyen a pénzen, hamar megoldotta. „Ha kávé iszom, az csak egyszeri élvezet” – győzködte magát –, „de ha cigit veszek (ennyi pénzért akkor kettő híján tucatot adtak a szűrőnélküli Carpatiból), tíz kellemes alkalmat szerzek magamnak.”

Szűk fertályóra múlva bodor karikákat eregetve nézgette a város patinás főterét, háttérben az Igazságos mese-szép szobrával és a bő hat évszázados plébániatemplommal, négy oldalán pedig a történelmi levegőt árasztó körbefutó impozáns palotákkal.

Milyen kevés kell néha a boldogsághoz!...

A legfelső pártvezetés által irányított magyartalanítás dühének akkoriban elszórtan már áldozatul estek műemlék-értékű épületek a város központi részében is. Itt-ott foghíjak tátongtak, öreg utcák lettek szegényebbek egy-egy nemesi vagy rangosabb polgári házzal, úrlakkal.

A regáti és moldvai családokkal teletömködött gombamód szaporodó tömbházak abroncsába szorítva egyre szűkült a törzsökös lakosság élettere, fokozatosan zsugorodott a magyar Kolozsvár.

Ám ahogy apadt, kevesbedett az ősoktól örökölt világ, úgy ragyogott fel egyre fényesebben a Farkas utca képe, amely valóságos fogalommá vált a helyi magyarság, legkivált az egyetemi ifjúság körében. Elején az 1581-ben alapított Báthory-egyetemmel, az egykor Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem épületkolosszusával, a Piarista Gimnáziummal, végében a Református Kollégiummal, a tekintetet marasztaló csúcsíves hatalmas Református Templommal s a Bethlen-bástyával, idébb meg a főhatalomváltás után lerombolt Első Magyar Kőszínház fájdalmas emlékével...

Ez a tenyérnyi hely – tömény magyar történelem. Kőbe írt kultúrtörténet. A patinás város magyar lakossága, s még inkább a nemzeti tudatában akkor még kevésbé csökött egyetemi ifjúság nemcsak az épített örökség okán, hanem a szívek jogán is a magáénak érezte ezt az utcát. És valóban, aki végigsétál rajta, azt óhatatlanul átjárja a kedves otthon fészekmelege, az elődök szelleméből áradó valamiféle védettség-érzet az egyre csak dagadó másság-idegenség tengerében.

Az egyetem központi épületének bejárata felé igyekezve Tamást most is megérintette ez az érzésfuvalom. Pedig nem szerelmi légyottra vagy egyéb kellemdús alkalomra igyekezett, mint diákéveiben nem egyszer. Más miatt volt most oda menendő. Egy nagy múltú erdélyi folyóirat szerkesztőjeként ment tanulmányt kérni egy helyi szaktekintélytől, az egyetem akkoriban egyetlen nyíltan magyarbarát román ajkú tanárától. Aki, mint mondta, azért tanult meg magyarul, hogy elolvashassa a *József és testvéreit*, mert németül nem tudott, anyanyelvére pedig még nem fordították le a kitűnő regényfolyamot.

A bejárati lépcsőn azonban meglepetés érte, amikor egy kifelé tartó tanárismerőse érdeklődően ráköszönt:

– Üdvözlöm, szerkesztő úr, mi hír a disszertációjáról?

A kérdésben, a pusztá kíváncsiságon túl, volt valami nyugtalanító, talányos. Tamás érezte is, de igyekezett nyugodt maradni.

– Volt évfolyamtársam, Nicolescu, akivel tavaly egy napon védtünk, alig két hónap alatt, már közel egy éve megkapta a diplomáját. Várom, hogy megérkezzen az enyém is.

– Hát éppen ez az!... Úgy hallottam, gond van a dolgozatával... Nem tudom mi, de...

– Ugyan mi lehetne!? A helyi bizottság tagjai szerint eredeti és dokumentumértékű munka. Olyan fontos korjelenséget vizsgál, hogy többen, köztük románok is, kiadásra ajánlották. Már meg is kötöttem a szerződést a kiadóhivatallal.

– Gratulálok!... Higgye el, nem akarok ünneprontó lenni, de arról értesültem, hogy az a fővárosi professzor, akinek az Országos Nosztrifikáló Bizottság véleményezésre kiadta a disszertációját, később visszaküldte a testületi titkárságra. „Nem az én asztalom!” – mondta. Tudomásom szerint S.P. akadémikushoz került a dolgozata...

– Hogyan, hisz ő történész, nem filozófus!?...

– ?...

A dákoromán „megváltástan” legújabb kori atyjának hirtelen elhalálozása után S.P. lett a város (román) történetsgárdájának a szellemi vezére. Egyetemi és szakmai körökben azt suttogták róla, hogy anno a Nemzeti Parasztpárt sajtófőnöke volt Nagyszebenben. Így aztán a Maniu-gárda néven hírhedté vált román fasiszta szabadcsapatok Dezrobirea (Felszabadulás) című lapja is a felügyelete alá tartozhatott. Mely sajtóorgánium a dákoromanizmusra való hivatkozással mintegy előkészítette ideológiailag az észak-erdélyi magyarság „megbűntetését”: a szárazajtai, a csíkszentdomokosi, az egeresi, a gyantai vérengzéseket. Mondják, hogy Szárazajtán favágótkén fejszével vágták le ártatlan férfiak fejét, csak azért, mert magyarok voltak. A különösen kegyetlen atrocitások miatt a világ közvéleménye ellenük fordult, és a Szövetséges Ellenőrző Bizottság válaszul a szörnyűségekre, visszaparancsolta Észak-Erdélyből a román közigazgatást. Maniuéknak is menniük kellett.

S.P.-nek bizonyára nem volt könnyű egy ilyen párt képviselőből feltornáznia magát előbb a történelem kar dékáni, majd az egyetem rektori székébe...

Milyen furcsa is az élet! Ugyanaz az S.P., aki annak előtte az egyetemi katedráról kemény kirohanásokat végzett a marxizmus nevében az egyházak és a vallás ellen, a '89-es decemberi „forradalom” után nyilvánosan (tüntetően?) látogatni kezdte a görög katolikus miséket. Mivel akkoriban az unitusoknak még nem volt templomuk Kolozsvárott, mert az ortodoxok eltulajdonították a betiltott egyház templomait, vasárnap délelőttönként a város főterén, a Mátyás-szobor előtti téren tartották a liturgiákat. Tamás gyakran sétált arrafelé. Nagy meglepetésére egyik vasárnap kit lát a tömegben? A hívők között S.P. levett kálappal hallgatja a szentmisét! Hamar lencsevégre kapta hát, nehogy azt mondhassa bárki is, hogy hazudik.

Tamás térde megremegett, amikor az egyetem lépcsőjén tanárismerőse S.P. professzor nevét említette. „Ki akarnak nyírni!”, futott át agyán a hiób-hír hallatán. „Azért adták oda épp neki, hogy kikészítsenek!...”

Elköszönve ismerősétől, Tamás belépett a tágas előcsarnokba. „Hogy menjek fel hozzá ilyen állapotban!?” – torpant meg a lépcsőzet alján. „Képtelen lennék kifejtetni neki elképzelésemet a megrendelendő írásról!...”

Megfordult és visszabattyogott a szerkesztőségbe. Zsibbadt testtel roskadt a székébe.

Amikor ocsúdni kezdett, Vasas professzor jutott az eszébe legelőbb. „Mi lenne, ha megkérném?...A legfelső pártvezetésnek és a város korifeusainak a szemében ő az egyetlen igazán szalonképes magyar a Történeti Intézetben... Ráadásul az Államtanács alelnöke... Ő biztosan elérné, hogy fogadjon az akadémikus” – bizakodott Tamás.

Szerkesztőségi székében gubbasztva akkor maga sem gondolta, hogy néhány nap múlva az akadémikus dolgozószobájában fog hűledezni a hallottakon:

– ...Hadd lássuk hát nálam van-e a dolgozata? – szólott az alacsony termetű savószerű professzor íróasztalához lépve, melynek egyik sarkán glédában álltak a véleményezésre váró doktori értekezések.

– Tényleg itt van! – emelte ki kisvártatva a rakásból Tamás disszertációját, arcán tettetett alig-mosollyal.

Az ablak melletti bőrfotelre mutatott. Helyet foglalva maga is, felütötte a fekete viaszosvászonba kötött munkát. Egy levélboríték hullt ki belőle.

– Ni csak, még írtak is nekünk!...

A borítékban annak a bukaresti professzornak a minősítése lapult, aki azzal az indokkal küldte vissza a titkárságra az értekezést, hogy nem az ő szakterülete.

„Nem ért hozzá, mégis minősít!” – képedt el Tamás.

Még hozzá a professzor tényként közölt súlyos vádak...

– Bocsásson meg, kérem, de ez valóságos vádirat! Ha valaki komolyan venné a jelentésben foglaltakat, engem akár bilincsbe verve vihetne el innen a rendőrség! – fakadt ki Tamás.

– Nem eszik a kását olyan forrón, barátom!... – szólott közönyösen az akadémikus. És mintha mi sem történt volna, továbbolvasta a rosszhiszemű megjegyzéseket. Igaz, volt az észrevételek között néhány elismerő is: érdekesítő, alapos dolgozat, stílusa elegáns, nyelvezete választékos. És volt egy oldalvágás is. A dolgozatban előforduló hibák nem a doktorandust, hanem a tudományos irányítót terhelik...

Tamás sohase szólott erről mentorának, kedves professzorának, aki maga hívta fel figyelmét a felvilágosodás kori erdélyi magyar szellemi törekvések fontosságára; az anyanyelvű oktatás, a nyelvújítás, az önálló magyar szépirodalmi, színházi, tudományos és sajtóélet megteremtésére irányuló alkotói gyötrődések erkölcsi szempontú tanulmányozásának égető időszerűségére. Tamás ott és akkor értette meg, hogy általában – kisebbségi helyzetben pedig hatványozottan – az intelligencia feladata beleégetni saját közösségének lelkébe a nemzet múltját, szellemi

és civilizációs értékeit, ráébresztteni az embereket önnön méltóságukra. Arra, hogy gyökerek nélkül nem nőnek fák, múlt nélkül nincsen jövő. Márpedig Erdélyben a magyarságnak épp a jövője volt és maradt változatlanul a legveszélyeztetettebb.

Meggyőződéssel kívánt hát csatasorba állni maga is.

Annál inkább fontos volt ilyen feladatokat vállalniuk a magafajta diplomás transzilván fiataloknak, mert a kisebbségi sorba szakadt magyar nemzetrészt saját bőrén érezte, hogy Európának ebben a szegletében megállt az idő, mit sem változott a történelem.

Az ezerhétszázas években és a rákövetkező század első felében (ezt a korszakot választotta Tamás doktori értekezése tárgyául) Erdélyben az elnémetesítés, a magyar élet megnyomorítása ellen kellett a legjobbaknak hadrendbe állniuk. A trianoni tragédiát követő nyolcvanöt évben pedig a homogenizálás eufemisztikus fogalmával palástolt kíméletlen elrománosítás ellen volt kénytelen az erdélyi magyar értelmiség védelmezni saját szellemi, művelődési, tudományos és egyéb értékeit – kilétét.

Persze a bedarálási szándékot, önként, sem a Habsburgok nem adták fel soha, sem a nagyhatalmi önkény, a trianoni és a párizsi békediktátum folytán az erdélyi magyarok fölé kerekedett legfelső román politikai vezetés mindmáig nem mondott le róla. Csak a körülmények változtak, a módszerek és az eszközök módosultak valamelyest az idők folyamán, a végső cél mit sem változott.

Tamás több évi levéltári és könyvtári kutatómunka alapján írta meg doktori értekezését a kor erdélyi magyar értelmiségének ethoszáról. Amilyen mértékben egyre bennebb hatolt a kor bűvárlásába, úgy tárult fel rendre előtte a szellem embereinek küzdelmes-szép világa. Valósággal meglepte, mennyire tisztán látta helyzetét, milyen értelmesen fogalmazta meg hivatását a korabeli intelligencia. Mennyire biztos érzékkel tájékozódott a történelem útvesztőjében.

Doktorandus menet közben döbbsen rá arra az igazságra is, hogy a kiművelt emberfők mindenkor legfőbb feladata a szolgálat. A haza és a nemzet szolgálata. Azt is vi-

lágosan látta immár, hogy a szolgálat belső elhatározásból fakad, önkéntes és cselekvő. Aki csak szónokol a felebaráti szeretetről, a jóságról és egyéb erényekről, ám gyakorolni nem gyakorolja azokat, az farizeuskodik. Az igazi szolgálat sohasem áll meg a szavaknál, mindig tettekben vizsgázik.

Sok-sok megbarnult fóliáns áttanulmányozása után vált Tamás számára egyértelművé, hogy Erdélyben a szóban forgó kor eleinte hártavékony, ámde fokozatosan izmosodó intellektualitásának legjava úttörő szerepet vállalt magára. Megtett minden tőle telhetőt. Elment addig, ameddig az akkori viszonyok közt a józan ész megengedte. Küzdelme – a nem túl látványos eredmények ellenére – teljes értékű volt. Azáltal, hogy vállalta feladatait, az értelmiség választott sorssá nemesítette a helytállást. Erdélyben Apáczai óta (s talán már őelőtte is) a legjobbak élete igazi szolgálat volt, követendő példa a kései maradéknak.

Tamás szemében egyenesen aljasságnak tűnt, hogy a vizsgált szakkérdéshez bevallottan nem értő fővárosi „ítész” nacionalizmussal és sovinizmussal vádolta meg őt. S hogy hályogkovácsként vájkált olyan szent dolgokban, amelyekről sejtelve sem volt. „Ahelyett, hogy olyan felvilágosult nagy román tudósokkal foglalkozott volna, mint Ion Piuriu Molnar, elismerően ír a magyar főnemességről, vetette kifogásként a professzor Tamás szemére. Olyan nacionalista, sovén főurakat méltat, sőt dicsőít, mint ifj. báró Wesselényi Miklós, aki kíméletlenül elnyomta a szilágysági román parasztokat.”

Akkoriban egy ilyen vád, ha rásütötték valakire, nagyon súlyos bűnnek számított Erdélyben. Sokkal kisebb vétségekért is félreállítottak embereket.

– Bocsánatot kérek, de ezek a kifogások teljességgel alaptalanok! – védekezett Tamás. – Semmi kétség, Ion Piuriu Molnar mint ophthalmologus, a orvostudomány eme ágának román úttörőjeként komoly érdemeket szerzett magának kortársai szemében. Tudjuk, hogy az erdély-

lyi románság nemzeti ébredésének egyik ösztönzője volt, részt vett a Suplex Libellus Valachorum szerkesztésében. Nyelvészkedett is, mint oly sokan mások akkoriban. A szebeni Szent András szabadkőműves páholy tagjaként bizonyára szokatlan, sőt meghökkentő gondolatokat osztogatott meg tagtársaival. A Horea-féle lázadás idején a Habsburg udvar felszólítására igyekezett lecsillapítani Zaránd környékén a vérengző parasztokat. De...

– Látom tájékozott az erdélyi románság küzdelmeiben is.

– ...De Ion Piuaru Molnar tevékenységének kutatása ipso facto kívül esett vizsgálódásaim körén. Jóllehet – mint a neve is mutatja – felmenői között magyarok is voltak...

Ami pedig a bárót illeti, akinek nagyságát szobor hirdeti ma is Zilah város főterén, nos, ifj. Wesselényi Miklós volt az a magyar főúr, aki kiállt a paraszti tulajdon, a hivatalviselés joga, a robot eltörlése mellett. Példát mutatott emberségből és jogérzékből azzal, hogy felszabadította – elsőként Erdélyben – a saját birtokán élő román jobbágyokat. Ettől lett volna nacionalista, sovén!?...

– Ne vegye úgy a szívére ezeket a...! – intézte el egy félmondattal az akadémikus kollégája rossz szándékú megjegyzéseit. – De mondja, ki engedélyezte magának, hogy csak a magyarokkal foglalkozzon? Volt erre engedélye!?

– Igen.

– Kitől?

– Öntől.

– Tőlem!?... – botránkozott meg a tudós, mert azt hitte, hogy ez a kis senki arcátlankodik vele. – Hogyan?

– Úgy, hogy Ön volt akkoriban az egyetem rektora és a szenátus elnöke. Ön hagyta jóvá a kérelmem.

Tamás kabátja belső zsebébe nyúlt, és átnyújtotta a professzornak a saját szignójával ellátott szenátusi engedélyt.

– Óóóó!... – hüledezett az akadémikus – Így már érthető!... Így már semmi gond!... Minden rendben! – ismerte el kényszeredetten a kínos tényállást.

Hogy lehet az – émélygett Tamásban az igazságérzet –, hogy egy ilyen neves intézmény utóbb szigorúan tilalmasnak tekint valamit, amit korábban, természetesnek tartva, maga engedélyezett? Ennek csupán egyetlen hiteles magyarázata lehet: a román kisebbségpolitika színváltozása.

A hatvanas évek vége fele, a hetvenes évek elején – az úgynevezett „nyitás” éveiben – valamelyest enyhült a társadalmi légkör a nemzeti kisebbségek, így a magyarok körül is Erdélyben, Romániában. A szusszanásnyi kegyelmi idő alig három évig tartott. Amit viszont a „Kárpátok géniusza” és pribékjei a hetvenegyes kínai látogatás után elkövettek a magyarok ellen, az bőven kimerítette a „békés” népirtás fogalmát. Az erdélyi magyaroknak azt is keserűen kellett megtapasztalniuk, hogy egzisztenciális fenyegetettségükben az emberi jogokat fennem hirdető, magát „szuper-demokratikusnak” nevező Nyugat a kisujját sem mozdította értük.

Tamás kilencszázhetven legelején felvételizett a doktorira, kilenc magyar kollégájával együtt. Tíz évvel később viszont mindösszesen ketten védhették meg értekezésüket: egy filozófiai író és ő. A többiek időközben „lemorzsolódtak”. Ugyanis hetvenegy nyarán-őszén a „Nagy Vezér” szóbeli ukázára szigorú tiltással tiltotta meg a cenzúra, hogy magyar történelemről, eszme- és művelődéstörténetről... magyar múltról többé szó essen. Ennek a hihetetlen szigornak esett áldozatul a nyolc magyar doktorandus nemes-szép igyekezete is. (Tamás könyve kerek húsz évvel később jelent meg Budapesten.)

– Nézze, Tamás elvtárs – vitte dülőre a dolgot az akadémikus –, én semmi egyebet nem ígérhetek magának, mint hogy tárgyilagos értékelést írok a dolgozatáról.

– Semmi egyebet nem kérek, akadémikus úr, csakis az igazat!

Tamás, Tamás, te szegény idealista! Akkor még azt hitted, hogy az Igazság egyetemes, örök és sérthetetlen.

Hogy ha valami valaki(k)nek igaz, akkor az mindenkinek az. Nem tudtad, mert személyesen még nem tapasztaltad meg, hogy ahány féle az érvényesülni vágyó érdek, az „igazságnak” ugyanannyi arca vigyorog felénk. S hogy az életben szinte mindig annak van „igaza”, akinek módjában vagy hatalmában áll akarátát érvényesíteni. Romlatlan naivitásodban nem képzelted, hogy a hatalom fennem hirdetett „igazságain” túl a névtelen milliók lelkében töméntelenül sok némaságra ítélt igazabb igazság várja, reménykedve, érvényre jutását. Ezt a keserű pirulát később nyeletik le veled.

– Nézze, kérem, én holnap pihenni indulok Félix fürdőre. Magammal viszem a dolgozatát, és mihelyt visszatérek, megírom a minősítést.

– Nagyszerű! – lelkesedett Tamás. – Köszönöm akadémikus úrnak, hogy értem fáradozik!

Hat hónappal később, unszólásra, elkészült a várva várt referátum. Egy tizenöt soros dodonai szöveg, amelyben S.P. elismerte a dolgozat erényeit, és szinte szó szerint megismételte az előző véleményezésben jelzett „hibákat”. Nyilván a fürdőző professzornak esze ágában sem volt áttanulmányozni a magyar fiú disszertációját.

Amit immár „új” minősítéssel visszaküldtek a fővárosba. Hónapok teltek el anélkül, hogy az ügy szemernyit is mozdult volna.

– Még mindig semmi!?!... – kérdezte egyszer Tamástól az orvul megtámadott tudományos irányító, aki egy idő óta az ifjú szerkesztő főszerkesztője is volt.

Doktorandus lemondóan legyintett.

– Jöjjön csak! – A professzor hirtelen elhatározással szobájából hívta fel a bukaresti testület titkárságát:

„....Ha záros időn belül nem vetnek véget ennek a circusznak – közölte sztentori hangon –, a Központi Bizottság illetékes osztályához fordulunk! Ami ennek az embernek a dolgozatával történik, az egyértelműen tendenciózus!...”

Nagyon komoly fegyvertény volt ez a professzortól, mert az a hír járta róla, hogy óvatos duhaj, kerüli (mert erősen rühelli!) a konfliktusokat a hatalom embereivel.

Tamást váratlanul Bukarestbe hívták.

– Sajnálom, hogy egyéb dolgom miatt nem vehettem részt azon az értekezleten, amelyen épp az ön dolgozatával foglalkozott a bizottság – közölte vele a filozófia szakosztály vezetője.

Olvasta, ismeri a munkát. Meggyőződése, hogy ez a malőr csakis egy sajnálatos félreértésen alapult.

– Ígérem, hogy a legközelebbi értekezleten kiköszörülöm a csorbát – bízta doktorandust.

Tamás tőle tudta meg, miért gyűlöli még haló porában is a néhai Wesselényi bárót a hályogkovács bukaresti professzor. Bizony nem másért, csupán amiatt, mert maga is szilágysági származék, az inkriminált néhai főúr „földije”.

A botcsinálta „ítész” mellét aligha csupán a honfiúi érzelmek dagasztották gyűlölködővé, sokkal inkább alant szálló érdekei diktálták úgy, hogy minden szavával, gesztusával maximálisan lojális legyen az aktuális politikai kurzussal szemben. Márpedig Romániában akkoriban bárki többségi következmények nélkül ócsárolhatta, gyalázhatta a magyarokat, ezt a házait (jurtáit) hajdan csigaként magával cipelő „jövevény népet”. Legkivált pedig elszakított kései maradékait...

Tamás arról is első fővárosi útján értesült, hogy tulajdonképpen a szilágysági „gyökerű” professzor beszámolója osztotta két táborra az országos bizottságot. „A dolgozat úgy jó, ahogy van”, mondta az egyik fél. A másik megkötötte magát: „Csak akkor fogadjuk el az értekezést, ha a román szellemi mozgalommal is mélyrehatóan foglalkozik.” Az a körülmény, hogy ez a kérdés nem tartozik a dolgozat tárgyához, fel sem merült bennük. Hogyan is merülhetett volna fel, hisz akkoriban szélteben-hosszában azt terjesztették, hogy Romániában minden, ami az ország határain belül van – román. És ez a képtelenség any-

nyira eluralkodott a legmagasabb körökben is, hogy még az egykorú Román Irodalmi Lexikon is „magyar nemzetiségű román íróknak” nevezte a legjelentősebb erdélyi magyar alkotókat. Ennek az „államfilozófiának” a szellemében csaholhattak Tamás ellen a megátalkodott bizottsági tagok is.

Tamás eredendően a magyar mellett a korabeli román és német (szász) szellemi mozgalmat is görcső alá kívánta venni. Két év kutakodás után azonban rádöbbsent, ekkorra nagy területet becserkészní nemhogy néhány év alatt lehetetlen, de egy élet is kevés lenne hozzá. Ekkor határozta el, leszűkíti a vizsgálódás körét: a továbbiakban csak a magyar jelenségeket fogja kutatni. A módosításhoz a szenátus rendelete értelmében joga volt. Mindez még ama röpke kegyelmi időben történt. A „Kárpátok Géníusza” drákói ukázának hatályba lépésekor már zsebében volt a szenátus engedélye.

Amikor Tamás azt hitte, hogy végre kiderült az ég a feje fölött, a filozófia albizottság elnöke ismét a hivatalába kérte. Ahol tényként közölte vele: a bizottság „kritikus” tábora kitart álláspontja mellett. Ki kell egészíteni a dolgozatot egy román fejezettel...

– Miért nem egy némettel is!? – incselkedett Tamással az ördög. – Hisz bő nyolcszáz éve ők is Erdélyben élnek, nem!?!...

– Ettől eltekintett a bizottság... Ezt nem kérte közülük senki... Mondja, nincs magának valami írott anyaga a román felvilágosodásról?

– Néhány éve kisebb tanulmányt írtam róla.

– Nagyszerű! Be tudna illeszteni belőle néhány oldalt a disszertációjába?

– Hova!?

– Az elejére!... A végére!... Bárhova!...

– Beilleszteni? De hát nem erről szól a!...

– Mit számít az!?!... Az a fontos, hogy benne legyen!... Hogy jelenthessem, hogy megcsinálta!... Végrehajtotta!...

Tamás többéves kutatómunkájának sorsa mindössze húsz soron múltott.

A kikényszerített intervenciótól számított harmadik héten – hazug mosollyal és álságos gratulációkkal – átnyújtották a diplomát az újdonsült doktornak...

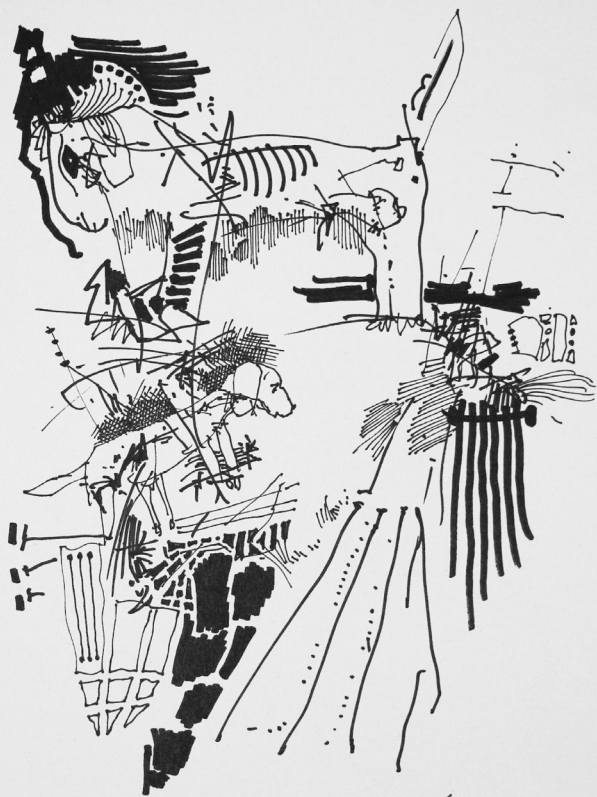
Vajon jól tettem-e, hogy merő formalitásból bár, de végül is engedtem a durva erőszaknak? Nem lett volna-e bölcsebb, ha hajthatatlan maradok, és veszni hagyom az egészet?...”, kérdezte magától vádlón az évek alatt többször is Tamás.

Ha barátai, ismerősei közül időnként arra kérte valaki, mesélje el kálváriáját, rendszerint így fejezte be a megalázó történetet:

„Nem él harag a szívemben...De a kisemmizettség, a nyelvtiprások, az örökös gyalázkodások, megalázásunk és kiutálásunk Erdélyből, otthonról...

Újabban baljós tüneteket észlelek magamon..., sokunkon..., szinte mindnyájunkon...

Ó, meddig büntetsz még bennünket, Uram!?!... Nem látod, hogy már légszomjunk van!?!...”

25030K

Andrew 04

UKÁZ

Amikor a hetvenes évek elején a Képzőművészeti Akadémiára hívták oktatónak, Bálintnak még huszonhat magyar diákja volt. Nyolcvanöt nyarán, amikor kényszerűen kilépett az intézetből, már csak két hallgatótól kellett elbúcsúznia. Szűk másfél évtized alatt a numerus claususból majdhogynem numerus nullus lett.

Épp befejezte két elárvult tanítványa év végi vizsgáztatását, amikor a rektoriba lépve a titkárnő hivatalosan közölte vele:

– ...Most érkezett az ukáz a Tanügyminisztériumból, hogy a következő tanévtől minden elméleti tárgyat csak egy nyelven lehet lesz oktatni.

Bálintnak a másodperc töredéke alatt átfutott az agyán, mire megy ki a játék. S mint akinek nincs mit veszíteni, rögvest visszakérdezett:

– Tessék mondani, aztán melyik lesz az a nyelv?

Az elképedt asszony hatalmas szemeket meresztve válaszolt:

– Ó, tanár elvtárs, hát hogy is lehet ilyet kérdezni?...

A hivatalnoknő kérdésében természetesen benne rejtett a ki nem mondott evidencia: „Ön ne tudná, hogy az csak-is az állam nyelve lehet!?”

De nem azért, mintha..., hanem hogy... Például azért, hogy olajozott(abb)an működjön az (állam)gépezet... Ha lenne, ilyenformán hangzana az álságos hivatalos indoklás.

Valójában azonban egészen más volt a cél. Nevezetesen az, hogy minden, ami él és mozog az országban egyetlen érzéssé, egyetlenegy akarattá egyazon nyelvűvé váljon, összeolvadjon.

Olyanképpen, mint ahogy azt II. József császár szándékolta volt hírhedett rendeletében, közel harmadfél századdal korábban:

„... Ennél fogva tehát kegyelmesen rendeljük, hogy az ország s kapcsolt részeinek minden hatáságai, s törvény-

székei minden ügyüket...egyedül német nyelven tárgyalják, s előadásukat az ügyvédek is azon tegyék...Hivatalra ezután sem a kormányiszékeknél, sem a vármegyéknél, sem az egyházi rendbe senki nem juthat, aki németül nem tud. Az országgyűlés nyelve is a német lesz, s azért követül oda nem küldhető, ki németül nem tud. A folyó év november elejétől fogva latin iskolába csak azokat szabad felvenni, kik németül írni, olvasni tudnak...” Et cetera, et cetera.

– ...De a tanár elvtárs a világért se gondoljon semmi rosszra, Önt senki sem akarja kitűzni innen... – simítgatta a titkárnő a hirtelen keletkezett lelki gyűrőléseket.

– Kérem, közölje a rektor elvtárssal, egy hét gondolkodási időt kérek.

Bálint másnap bement az intézetbe, és benyújtotta felmondó kérelmét a rektornak, aki azt „őszinte sajnálkozással” tudomásul vette és elfogadta.

Bálint kilépett a főiskoláról. Pontosabban kivált volna, ha az intézetvezető áldását adja rá. Ám ő ahelyett, hogy aláírta volna a kolléga kérelmét, felküldte vele a központba, hogy a tanügyminiszter személyesen oldozza fel oktatói kötelezettségei alól. Feltéve, hogy őeminenciája úgy méltóztatik. Így legalább utoljára még egyet belerúghattott, aljas indulatait kielégítendő.

– ...Kedves kollega, ön el akar távozni tőlünk, miközben mások kemény könyökmunkával azon mesterkednek, hogy jussanak be a felsőfokú oktatási rendszerbe? Ugyan miért tenné!? – „értetlenkedett” a miniszter.

– Mert fölöslegessé tettek.

– Kicsoda?

– Ön. Legalábbis azt hiszem.

– Hogyan?

– Úgy, hogy rendeletileg megszüntette a magyar nyelvű oktatást az ország főiskoláin és egyetemem.

– No de, kérem, Ön jól beszél a nyelvet, taníthat románul!...

– Ne vegye rossz néven, de az nem az én hivatásom. Engem anno nem azért szerződtettek az intézethez, hogy

román nyelven csináljam azt, amit a román ajkú kolléga játszva elvégez...

– Háááát!...

Így ért véget Bálint közel tizenöt éves pedagógusi karrierje a Művészeti Akadémián, Erdély szellemi fővárosában. Helyesebben akkor már főiskolán, mert a másfél évtizeddel előbbi hat éves akadémiai oktatást időközben a hatalom illetékese mindenhol négy évre csökkentette, egyetlen tollvonással.

Bálint tudta, hogy ő fekete bárány a rektor szemében. Túl sokszor különböztek össze az eltelt évek alatt elvi kérdésekben ahhoz, hogy pengeváltásaik ne hagytak volna nyomot fölöttesében. Arról viszont sejtelve sem volt, hogy tehettek egy művészeti intézmény élére egy szakmai nullát?...

A titok nyitjára csak a '89-es események eufóriás kavalkádjában derült fény:

B. N. „másodállásban” szekus ezredes volt.

GYALÁZAT

– Kész örület!... – fakadt ki a főszerkesztő, amikor értesítették, hogy megint át kell írni a kézirat-anyagot. – Itt a nyár, és még a márciusi szám sem jelent meg!

Akkoriban már közel féléves késésben voltak a lappal, és attól féltek, hogyha így megy tovább, elveszítik a leg-hűségesebb olvasóikat is.

Miután a hatósági követeléseket kínkeservesen teljesítették, azok újabbakat eszeltek ki. Így másfél, kéthetente (mikor hogy tudtak a szerkesztők elkészülni a „javításokkal”) újfent noszogatni, kérlelni kellett a hatalom zsoldosait, hogy adják meg végre azt az áhított/átkozott „nihil obstat”-ot. Amit az az ördögi gyakorlat is késleltetett, hogy egyszerre négy helyre kellett felküldeni ellenőrzésre a közlésre szánt szövegeket. Aminek zöld utat adott az egyik, azt a másik találta tilalmasnak, és fordítva. Az így kivesézett írásokban viszont már alig maradt valami közérdeklődésre számot tartó üzenet. Titokban, persze, ez is volt a pártközpont célja: kiüresíteni, tönkretenni és fokozatosan megszüntetni a magyar sajtóéletet.

Akkoriban erősen úgy tetszett, hogy nemcsak nemzetmegőrző és -erősítő szerepét veszíti el a lap, hanem már-már a léte forog kockán. Nem csak a szerkesztőközösség egészének, de kinek-kinek magának is el kellett tehát döntenie: vagy elfogadja azt a gyalázatos helyzetet, hogy az egynéhány értékes(ebb) írás mellett a durva hazugságoktól hemzsegő, de mégiscsak magyar szó eljut az olvasókhoz, vagy, megtagadva azt, könnyen megszüntethetik a kiadványt. Egy közel hetven éves – talán a legjelentősebb – magyar folyóiratot Erdélyben.

Fejezd le a közösség (nemzetrész, etnikai vagy vallási... kisebbség) szellemi elitjét, és a tömeg ellenállás nélkül besétál a csapdába, feladja önmagát! – ez a szándék vezérelte az atyainak cseppét sem nevezhető többségi hatalmat.

Hihetően egy-két évtizeden és egy halálos golyón múlt, hogy az ellenünk irányított – a jog- és esélyegyenlőség afféle szinonimájaként államilag fennén hirdetett, de soha tiszteletben nem tartott – numerus clausus nem foszlott köddé.

Erre az alávaló szándékra vall, hogy jó két évtizeddel a diktátor halála előtt a Román Újságíró Szövetség központi székházában tartott tájékoztatón a pártközpont akkori fő ideológusa ekként szólta el magát: „Az *Előre* nagyon fontos szerepet tölt be a román sajtó életében, mert elviszi a párt szavát azokhoz a magyar tömegekhez, akik még nem tudnak románul.”

Milyen üzenetet hordozott ez a kijelentés? Nyilvánvalóan a nyelvcseré halálos veszélyét. Az államhatalom ama feltett szándékát, hogy románra cseréli a magyarok anyanyelvét Erdélyben. A nyelvi nehézségek megszűntével, nyelvcseré után a magyar lapok természetesen „fölöslegessé” válnak – gondolhatták –, ami pedig fölösleges, azt meg is lehet szüntetni.

Az egymást követő megkurtítások, a töméntelen méltánytalanság, jogtiprás között alighanem a magyar helységnevek használatára vonatkozó tiltás volt a legarcátlanabb, nyíltan ellenséges. Központi utasításra egyszeribe el kellett „felejtetni” az ősi magyar város-, illetve helységneveket. Csakhogy a fokozódó nyomással mind magasabbra hágott a lelkekben is a nemes dac. Aki adott magára valamit, az nem közölt saját kézjeggyel ellátott olyan cikket, tanulmányt, amelyben a helységek eredeti magyar neve helyett a románt használta volna. Megvetésnek, közutálatnak tette ki magát az az újság-, köz- és szépíró, aki saját neve alatt zengzetes vívmány-beszámolókat közölt, „himnikus” szövegeket írt a Kárpátok Géniuszának tetteit dicsőítendő. Jobb helyeken ezeket az „elaborátumokat” megírátták.

De ne gondolja senki, hogy az efféle felbőfögött „opusokat” – ilyenektől hemzsegett akkoriban a romániai sajtó! – egyszerű volt beszerezni. Hisz eleve csak „hiteles”,

„neves”, „jeles” és „megbízható” szakemberek, „tudósok” jöhettek számításba. Csöppnyi szerencse volt a szerencsétlenségben, hogy a szerzők zöme a többségiiek köréből került ki. Így legalább nem köthettek bele etnikai alapon, ha netán az irományok egyik-másik megállapítását a kétértelműség homálya lengte be, vagy ha az árgus-szemű felügyelők itt-ott a legcsekélyebb bíráló célzás gyanúját orrontották meg.

Az a kevés magyar szerző pedig, akik attól való félelmükben, hogy ha visszautasítják a felkérést, saját (szakmai) jövőjüket veszélyeztetik, és eleget tettek a „megtisztelő” feladatnak, lojalitásukkal minden gyanú fölött álltak.

Aki átlapozta a nyolcvanas évek második felének *Korunk* „csupa-fordítás” lapszámain, nem akármilyen tapasztalattal lett gazdagabb. Ugyanis nem lehet nem észrevenni bennük a teljesen kiszolgáltatott ember természetes reakcióját, azt az abszurd helyzetet, minthogyha a szerkesztő szándékosan süllyesztette volna le a „tudományos dolgozatok” nyelvi színvonalát.

Pocsék tartalomhoz pocsék (nyelvi) forma illik!

Borzalom még rágondolni is, hétfő reggelenként hány-szor kellett úgy munkához látni, hogy előző hét végén az állambiztonságiak felforgatták a szerkesztők íróasztalainak a fiókjait. Mikor az egyikét, mikor a másikat. Pedig tudniuk kellett volna, senki sem olyan balga, hogy a „problémás” anyagokat, közprédára, az asztalfiókban hagyja. Persze tisztában voltak ők evvel, de más volt a cél – a megfélemlítés. Tudd, hogy kopóként szimatolnak utánad; hogy gyanús vagy nekik; hogy ismerik még a szándékaidat is... Ergo ne csak ne „hőbörögj”, de még a gondolatától is iszonyodj!

Ugyancsak az agyontiprás szándékával tiltották be a *Korunk*-Galériát, ezt a kitűnő képzőművészeti fórumot. Ahány alkalom, együttlét, a teremő szellem megannyi ünnepe volt. Rendszeresen találkoztva a vernisszázsokon, az egyetemi város magyar értelmiségének legjava erősödött küzdőképességben, méltóságban, identitásban. Épp

ez volt a baj. Akkor szüntették be, amikor a zenitre ért, túlnőve önmagán, jó híre messze az országhatárokon túlra is eljutott.

Akkoriban már senki sem mert nyíltan, őszintén kitárgyalni még a kollégái előtt sem a redakcióban. Rejtjelezve, suttogva adták át egymásnak a kényesebb értesüléseket, véleményeket, ugyanis a szerkesztőség szobáiban nyüzsgtek a „poloskák”. Ezért hát egy idő után a rázósebb kérdések megtárgyalását az utcára vitték. Amíg rá nem döbbsentek, hogy célmikrofonokkal ott is lehallgat(hat)ják őket. Legbiztonságosabbnak a Sétatér ígérkezett, ahol csak a százados gesztenyefák voltak a baráti beszélgetések néma tanúi.

Egy éve is elmúlt, hogy a pártközpont egyetlen író-olvasó találkozót sem engedélyezett. Érthető, mennyire megörültek a szerkesztők, amikor a pattanásig feszült légkörben egy délelőtt a főszerkesztő azzal lépett ki a szobájából:

– Fiúk, jóvá hagyták a találkozót! Mehetek.

Július eleje volt. A jó hír fénnyel és meleggel árasztotta el a szíveket is.

A csinos kis titkárnő tüstént a vasúti jegyirodában termett, de aznapra már minden jegy elkelt. Összedobták hát a benzinpénzt, s az egyik kolléga kocsijával elutaztak.

Félúton járhattak, amikor „Illetékes” ellentmondást nem tűrő hangon telefonon közölte a főszerkesztővel:

– Mégse menjenek! A találkozót lefűjták.

Hogy kik és miért tiltották le azt, amit néhány órával korábban engedélyeztek, örök titok. Az egyeduralmat gyakorló párt soha sem indokolt, nem magyarázkodott, mindig csak kinyilatkoztatott és utasított.

– De a fiúk már úton vannak!... – próbálta menteni a helyzetet a főszerkesztő.

– Hívják fel a forgalmi irodát! Tudakolják meg, merre jár a vonat, és telefonáljanak a legközelebbi állomásra, hogy szállítsák le őket a szerelvényről! – szólt a parancs.

– De nem vonattal utaznak, hanem gépkocsival. Már nem kaptak jegyet a gyorsra...

– Miért nem tájékoztattott engem erről, főszerkesztő elvtárs!?!...

– Nem akartam zavarni ilyen semmiségekkel. De át-szólhatok B-be, értesíthetem a szervezőket, hogy amikor megérkeznek, közöljék velük, hogy...

Ha megérkeznek!... – mondta gunyorosan „Illetékes”, és csöppnyi szünet után letette a kagylót.

Ha megérkeznek..., ismételte magában. Ha megérkeznek, ezek a megátalkodottak megtartják az előadást! Márpedig a találkozóznak nem szabad létrejönnie!

Ettől kezdve maga vette kézbe a dolgok irányítását.

A magyar szóra oly éhes közönségnek azt csak nem mondhatják – gondolta –, menjenek haza, mert nem kíváncsi, hogy magyar magyarral találkozzon, még kevésbé, hogy gondolatokat cseréljenek! Feltétlen ki kell találni valamit – fortélyoskodott –, s már tárcsázta is helyi emberét:

–... Azonnal odamész! A szervezők pár perccel a kezdés előtt jelentsék be: a találkozó „technikai okokból” elmarad. Az összejevetelt egy másik időpontban fogják megtartani. Amire – tette hozzá gondolatban, persze – soha se fog sor kerülni.

De ha már összegyűltek, mégis csak kell, hogy kapjanak valamit:

– És rendelj oda egy orvost – utasította tovább beosztottját. – Tartson előadást az infarktusról! Ez mindig aktuális. Utána pedig beszélgessenek el, vitassák meg a témát. Olyan hosszan, hogy kitöltsék azt a két órát, amennyire kibérelték a termet!

Mit sem gyanítva, a meghívott szerkesztők időben megérkeztek.

A vendéglátók tekintetében zavar és szomorúság ült. Hogy közöljék ők a hiób-hírt ezekkel az emberekkel, akik több száz kilométert zötykölődtek idáig őértük!? Hogy mondják meg nekik, hogy felsőbb utasításra betiltották a találkozót!?!...

A zsúfolásig megtelt teremből időnként élénk taps szűrődött ki, jelezve a publikum várakozását, és növekvő türelmetlenségét.

Amit a megfenyegetett szervezők nem mertek megcselekedni, megtette azt az élet. A háttérből rangrejtve intézkedő szekus számítását az a Regátból Erdélybe helyezett jóérezsű román orvos húzta át, akit a hatalom szolgálalkú végrehajtója odaparancsolt.

– ...Negyedórát kérek önöktől – mondta az imént megismert szerkesztőknek –, mindössze tizenöt percet! Ez alatt ledarálom a témát, és önöké a terem.

Amikor a találkozó nagy várakozással és jó hangulatban elkezdődött, a szomszédos helyiségben is kezdetét vette a „próba”. Egy ki tudja honnan előráncigált műkedvelő csoport olyan éktelen zajt csapott, hogy az előadók nem hallották a saját hangjukat. Ocsúdva a döbbenetből, az írók határozott fellépése meghozta a gyümölcsét: Bár, mint mondták, „nekünk is mostanra biztosítottak termet”, a kis csapat egyszeribe abba hagyta a zajongást.

A meghívottaknak és a közönségnek ritka-szép szellemi együttlétben volt aztán részük.

Szervező barátaik egyikének szállóvendégeiként a fiúk meghitt körben cserélték ki gondolataikat. De még el se költötték a vacsorát, amikor megjelent a helység szigorú őre:

– Tudják-e, hogy magánlakásban tilos a csoportosulás!? – vonta felelősségre őket. – Csomagoljanak, és menjünk át egy közeli szállodába.

Csomagolni, persze, nem csomagoltak, menni se mentek sehova, ellenben a ház gazdája vacsorára invitálta az okvetetlenkedő zsarut. Az újabb és újabb poharaknak meglett a hatása. A szokásos kioktató szavak kíséretében, szívjóságát sűrűn emlegetve ő urasága megengedte, hogy a szállóvendégek másnap reggelig helyt maradjanak.

Az események záróakkordjaként a vendégek útba ejtve Sz-t, megtekintették az impozáns német nyelvű evangélikus templom „restaurálásának” a munkálatait. A templom-

belső körbefutó falain kék, sárga és vörös színekben pompázva, glóriával a fejükön, félig elkészült bizánci szentek portréi hivalkodtak. Kérdésükre, hogy eshet meg ilyesmi egy evangélikus templommal, az előcsoszogó gondnok elmondta: csupán néhány idős szász család maradt mutatóba a városban, hogy gondozzák ősük sírjait, a többiek megvásárolta és kivitte „németbe” a Kancellár. A templomot pedig birtokba vette az ortodox egyház.

Az ugyancsak „tanulságos” találkozóról hazafelé tartó írók végig azon dohogtak, hogy ezután az erdélyitől egy teljességgel idegen kultúrájú nép fiai fogják dicsérni az Urat a szászok közel nyolcszáz éves úrházában. De bizony hiába füstölögtek, óg-mógtak, elnyomta azt az egyhangú motorzaj és az élettények nyers ereje.

Tempora mutantur...

TEMETÉS

A bakacsinnal bevont hatalmas terem halotti pompában díszlik. A csarnok közepén álló ravatal valóságos virágerdő.

A professzor-író-főszerkesztő a Hivatal, az egyetem és az írószövetség halottja.

A végtisztességtevők gyülekezete lassan megtölti a helyiséget.

A fagyos csendben szitáló neszezés: a megjelentek susmogása hallik. Nem tudhatjuk, hogy az eltávozott érdemeit méltatják-e egymás között az ismerősök, barátok, vagy kisebb emberi gyengéi felett füstölögnek-e, esetleg a fennálló rendre tesznek halk szóval nem éppen hízelgő megjegyzéseket. Aminek elég csekély a valószínűsége ott, ahol általános a félelem, szinte mindenki tart majd mindenkitől.

A két nagy klasszikus „alkalmi” zenéje egymást változtatva lengi be a termet. Beethoven gyászindulójának súlyos akkordjai a mérhetetlen dicsvágy és az élet mibenléte fölötti tűnődésre hangolják az érzékenyebb lelkeket. Akik a Halhatatlan lángelméjével magasztalhatják a mindenha áhított, de soha ki nem teljesedett Szabadságot, és Vele együtt fájlalhatják az érte hozott irdatlan sok véráldozatot. Mozart mennyei fohásza (requiescat...) a teremtés szentsége és a létezés misztériuma fölött mereng, és feltartóztathatatlanul árad az Örök Ismeretlen felé.

Boldog, aki remekművek közelében élhet!...

Hibátlanul kigondolt, lám, mégis hivalkodó és hamis ez a fekete pompa! A halkan hullámozó gyászzene mintha nem is az elhunytat búcsúztatná. Minthogyha a néhai professzor haló porai csupán ürügyül szolgálnának valami egészen másnak az igazolására. Az önmagát bálványozó hatalom inkább a saját képzelt tökéletességére reflektál, semhogy őszintén megadná a mindenkinek kijáró bensőséges végtisztességet.

Hát nem gyalázat, hogy az a totalitárius parancsuralom, amely lábbal tipor minden szabadságjogot, emberi méltóságot, a maga abszurd valóságát a testet öltött sza-

badságként mutathatja fel!? Hogy groteszk valóját a legszentebb értékek inkarnációjának hazudhatja? Hogy itt is úgy szólaltathatja meg a két remekművet e porhüvely fölöött, mintha az ő szándéka tökéletesen összecsendene a két opus fenséges, lélekemelő szellemével? Hogy ribanc mivoltában úgy tetszeleghet, minthogyha lényéből maga a tökéletesség áradna?

A diktatúrák a lenyűgöző látványosságok rabjai. Megalomániás produkcióik udvarmestereik lakájszellemét idézik. Akik a bűvészmutatványok egészét és a legapróbb részleteket is felügyelik.

A zsarnok(ság) természetéből fakad, hogy mindent a maga képére akar hasonítani. Az életet, az elmúlást, a temetőket és a temetéseket. Még itt ezt a megholtat is. Akit nem áttall saját volt katonájának feltüntetni, jóllehet annak egész drámai élete a szabadságért és az igazságosságért folytatott elszánt küzdelem jegyében telt. Aki, kiterítve, lám, még csak nem is tiltakozhat e gyalázat ellen.

Van-e szomorúbb, mint a pusztá eszközlét, a teljes kiszolgáltatottság tehetetlensége!?!...

A lapszerkesztők díszőrséget állnak feszes vigyázzban volt főnökük ravatala mellett. Kevéssel azután, hogy Beregi harmadszorra is beállt a díszőrségbe, hozzálépve, a megyei bizottság egyik felkapaszkodott pártkatonája fojtott-ingerülten a fülébe súgta:

– Te mit keresel itt!?!... Neked nem szabad őrséget állni!... Te hazaáruló vagy!... Takarodj innen!...

Beregi közel másfél éve áttelepülési kérelmet nyújtott be a helyi hatóságokhoz.

Korábban a kivándorlókat az iratok benyújtása után egyszerűen kirúgták az állásukból. Nagy kegynek számított, ha valakit munkahelyén aljamunkára tettek.

Beregi volt évfolyamtársa, Kurt kiváló zenetanár volt Sz-ben, egy német iskolában. Miután eltávolították, elszegődött bojtárnak a szebeni juhászokhoz, hogy eltarthassa a családját abban a másfél, két évnyi várakozási időben, amíg a hatóságok elbírálják az áttelepülési kérelmét.

Nagyhatalmi nyomásra később enyhült a szigor. A kivándorló, ha nem volt felelős beosztásban, munkahelyén maradhatott. Aki a sajtóban dolgozott, többé nem közölhetett saját neve alatt. Beregi is akkor használt először álnevet, amit azután is megtartott.

– Mindjárt megmondom én neked, ki a hazaáruló!... – szólt vissza a posztoló szerkesztő suttogva rágalmozójának, dühtől rekedtes hangon. Alig várta, hogy leteljen az öt perc, sietett a bakacsinfüggöny mögé, a várakozóba.

– Gyere csak, beszélgessünk egy kicsit! – fogta karon Beregi Bikfalvit, s már vitte is egy üres öltöző fürkébe.

– No, hadd halljam, miért vagyok én hazaáruló!? – kérdezte a becsületébe gázolót. És anélkül, hogy megvárta volna a választ, lekevert neki két istenes pofont. – ...Jegyezd meg jól, te hernyó, nekem erősen nyomós okom volt arra, hogy vándorbotot vegyek a kezembe a családommal... És azt is, hogy eddig se buktam orra senki fia előtt, és ezután se fogok földön csúszni előttük!... Világos!?...

Hilda, akinek bizalmi állása volt egy fontos kulturális intézménynél, a haláleset estéjén otthonában kereste fel Gábort: búcsúztatná el ő volt férjét a szerkesztőség nevében. A korelnök kollega meleg hangú beszédet írt volt harcostársa, néhai főszerkesztőjük emlékére.

–...Ez megőrült!...; ... utolsó gazember!...; ... undok talpnyaló...!; ...biztosan a helyére aspirál!... – törtek ki a szerkesztőkollégák, amikor azt hallották, hogy Gábor ékes román nyelven sorolja volt főszerkesztőjük érdemeit. – Mi az öregisten üthetett bele!?... – hüledeztek.

Pintilie – a Hivatal szolgálékú alkalmazottja – az elhalálozás másnapján magához rendelte az özvegyet.

– Ki búcsúztatja a professzor elvtársat a szerkesztőség nevében? – kérdezte Hildát.

A megözvegyült közölte vele a rangidős szerkesztő, Gábor nevét.

– Hol a szövege?

– Nála.

– A Nagyfőnök látni akarja.

Egy órába se telt, a beszéd szövege a főmufti asztalán volt.

– No de, kedves Hilda, mégis hogy képzeled...!? Enyhén szólva udvariatlanság tekintetbe nem venni, hogy még a maga kollégái közt is sokan vannak, akik nem értik ezt a nyelvet... – így a Nagyfőnök.

Arra a kérésre, hogy ő mégis azt szeretné, hogy a szerkesztők anyanyelvükön búcsúzhassanak el néhai főszerkesztőjüktől, a Hivatal „józanabb” belátásra bírta a párja-vesztett asszonyt:

– Maga most egyedül maradt. Magára ezután nehezebb idők várnak. Ugye, nem szeretné, ha kellemetlen meglepetések érnék, mondjuk olyan légkör alakulna ki maga körül a munkahelyén, hogy végül is elveszítené az állását?... – zsarolta meg Pintilie.

Az idős szerkesztőn kívül még négyen jelentkeztek szólásra, két többségi és két kisebbségi.

A két magyar közül azonban az egyiket a Hivatal folyamatosan szemmel tartotta, mert sohase tudhatta, hol, mikor és mit nyilatkozik. Ráadásul a város magyarsága erősen odafigyelt a szavára. Bár nagyon szerették volna, azért sem törölhették a nevét a névjegyzékből, mert mindenki tudta, hogy Bombay volt a halott professzor legjobb barátja.

Hogy lehetne mégis megakadályozni, hogy a nyilvánosság előtt olyasmit mondjon, ami kompromittálhatja a Hivatalt? Erre a szöveg előzetes ellenőrzése ígérkezett a legmegfelelőbb megoldásnak.

Pintilie magához hivatta beosztottját, Porcsalmit:

– A szertartás előtt elmész a csarnokba. Feltűnés nélkül megszerzed a Bombay szövegét, és hivatkozással a párt irányelveihez való kötelező igazodásra, kiirtasz belőle minden olyan megjegyzést, ami rossz hírbe hozhat bennünket. Csak semmi renitenskedés!...

Porcsalmi elképedt az ötlettől.

– És hogy gondolod ezt megcsinálhatni? Úgy, hogy odamegyek hozzá, és azt mondom neki: bátyám, légy szíves, mutasd meg már azt a fránya beszédet, mert a város pártvezetése tudni szeretné, miket fogsz itt szövegelni?

– Elég dörzsölt vagy te ahhoz, hogy megtaláld a módját.

Porcsalmi régóta ismerte, és nagyra becsülte Bombayt. Arra gondolt, őszintén elmondja neki, hogy a Hivatal látni szeretné a beszédét, mert attól tart, hogy az a hatalomra nézve kedvezőtlen megjegyzéseket is tartalmaz.

– Nincs beszéd – válaszolta kurtán Bombay, miután Porcsalmi beszámolt neki a Hivatal szándékáról. – Jól tudod, hogy mi nagyon régi barátok, sőt elvbarátok voltunk. Elég jól ismerem szegényt ahhoz, hogy ne legyen szükségem semmilyen szövegre. Emlékezni fogok rá, élőszóval búcsúzom tőle.

Bombay valóban kiváló szónok volt, a városban a legkülönb. Elég öreg szaki volt ő ahhoz, hogy ne tudta volna, ha leírja a beszédet, a Hivatal bekéreti és megcenzúrázza.

– Nincs beszéd – értesítette a főnökét Porcsalmi.

– Visszalépet?

– Nem! Szöveg nélkül, szabadon beszél...

„Nagy embert temetünk. Illik, hogy visszapergessük élete fonalát – kezdte Bombay. – Rendkívül színes, sokszor drámai, sőt tragikus stációkkal tarkított értékes életút volt az övé. Merő küzdelem. Mert az író, a professzor és a főszerkesztő Szamosi Lajos a szolgáló értelmiségiek fajtájából való volt. Könyveiben, sok-sok tanítványában és főszerkesztőként egyaránt az elszakított Erdély agyonnyomorított magyarságának a megmaradásáért és felemeléséért küzdött. Tudom, mert magam is tapasztaltam, hogy a magunk szolgálata egy atyainak semmiképp sem nevezhető hatalommal szemben csakis vele farkasszemet nézve volt lehetséges. Szamosi Lajos mindvégig konokul ragaszkodott megküzdött igazához, százszor átgondolt

eszméihez, elveihez. Az igazság kimondása és képviselése mindennél fontosabb volt számára.

Súlyos árat fizetett is érte. Éveket töltött a sziguranca börtöneiben. De elgondolkasztató és szomorú, hogy legalább annyit ült a mi szocialista demokráciánk büntető egységeinek penészes kazamáiban is. Képtelen vádakot koholtak ellene.

Menesztették az egyetemről, mert történelemfogása, enyhén szólva, eltért a hivatalos nemzetszemlélettől. Megfosztották professzori állásától, eltiltották hivatása gyakorlatától. Esztendőkön át jótét lelkek gesztusaitól függött a megélhetése.

Baloldali volt, de sohase vált kommunistává. Idegen volt tőle az erő filozófiája. A gondoskodó államot érezte és vallotta magáénak. Őszinte, tiszta, nagyszerű ember volt...

Utadat, íme, megjártad, harcaidat megharcoltad. Szamosi Lajos, kedves Bubi, nyugodj békében!”

Ebből botrány lesz! – mondta feldúltan a helyi pártlap főszerkesztője beosztottjának. Akire azt a feladatot bízta, hogy a másnapi lapszámba beszámolót írjon az eseményről. Most aztán mitévő legyen!?...

A hallgatóságot megosztotta a beszéd. Voltak, akik megütköztek a hallottakon, és jelét is adták megbotránkozásuknak; mások titkon örvendtek, hogy végre akadt valaki, aki oda mert pörkölni nekik; voltak, akik szorongva dermedeztek, uramisten, mi lesz ebből!?!; és voltak, akik pókerarccal és üveges tekintettel bámultak a semmibe.

Nem okozott kisebb fejfájást a Hivatalnak az sem, mit fog mondani a szomszédos ország írószövetségének a küldöttje. Hogy kommentálják majd a külföldi lapok, ha nem áttal az erdélyi magyarság szellemi megnyomorításáról, kulturális ellehetetlenítésről, iskolabezárásokról... beszélni?

De csak a jó szerencsében bízhattak. Elkérni és megcenzúrázni egy idegen poéta szövegét, ez példátlan eset lenne.

A vékonydongájú alacsony férfi botjára támaszkodva bicegett a ravatalhoz. A babérkoszorús költő a halott író alkotói és emberi nagyságáról beszélt elismerően, méltatva egyszersmind a két szomszédos ország írószövetségei közötti gyümölcsöző együttműködést.

Miközben a végtisztességtevő hallgatóság a „testvéri ország” küldöttének beszédére figyelt, a helyi írószövetség titkárnője – rendteremtés ürügyén – a vendégeknek a család koszorúja mellé tett virágfüzérét egészen hátra vitte. Látna a barátságtalan gesztust, a küldöttség egyik embere visszahelyezte azt oda, ahonnan az imént a hivatalnokasszony elmozdította. Mivel ezt az erősen barátságtalan gesztust lehetetlen volt úgy megismételni, hogy ne okozzon igen kellemetlen diplomáciai bonyodalmat, Lídia más taktikához folyamodott. Betúrta a koszorún lévő nemzeti színű szalagokat, eltüntetve a kíváncsi-mohó és a gyűlölködő tekintetek elől. Mert a virág, akár román, akár magyar földben terem, mind egyforma. Ellenben a nemzeti szimbólumoknak igen fontos jelentésük van, titkon még üzenhetnek is velük. A pontos utasítással ellátott hivatalnokasszony, aki szemmel láthatóan igyekezett megfelelni a fentről kapott utasításnak, még háromszor ismételte meg az előbbi fegyvertényt: kétszer menet közben és egyszer a temetőben.

Ami valahol „érthető” is volt. Elvégre „magyar ajkú román író” saját pénzén csak nem temethetett el úgy a Hivatal, hogy egy „ellenséges” magatartást tanúsító szomszédos „testvéri ország” állami szimbóluma díszeljen a fő helyen!...

A lelkipásztor vállára vette a palástot, és a nyitott sírhoz lépett, hogy Isten kegyelmébe ajánlja az eltávozottat: „*Látjátok, feleim, szemetekkel mik vagyunk, / Íme, por és hamu vagyunk...*” – kezdte beszédét az Úr szolgája. Ekkor a mögötte álló férfi (a Hivatal egyik embere) hozzálépett:

– Ne fáradjon, tiszteletes úr, így ezek nem értik! Az ő nyelvükön tessék mondani! – mutatott egy oldalt álló csoportra.

A bibliás ember elsápadt az elképesztő arcátlanság halatán.

– Ha nem, hát... Akkor itt nincs szükség a tiszteletes úrra!...

Percnyi tétozáás után a lelkipásztor hátralépett, és levette válláról a palástot.

A sír bezárult.

A gyászhuszárok a Magyar Népköztársaság Írószövetségének a virágkoszorúját a fejének támasztva a családi koszorú mellé helyezték.

A sírhant agyagrögeit virágtenger borította.

A végtisztességtevők lassan szétszéledtek. Utoljára a gyászoló család vonult el.

Otthon a fiatal Szamosi azt mondja a feleségének:

– Jobb lett volna, ha magunkkal hozzuk azokat a szalagokat. Megőriztük volna apám emlékére.

– Hozzuk haza!...

– Te is fáradt vagy meg én is, holnap érte megyünk.

– Menjünk inkább most!

Két órával az elhantolás után a szomszédos ország küldöttségének a koszorúját a sírhantról félrelökve találták. A nemzeti színű szalagoknak nyoma veszett.

*

Félévvel később Temesváron kitört a forradalom. Azt beszélük, hogy egy szabadságszerető fiatal lelkipásztor lobbantotta lángra.

DICSVÁGY

Sok évvel később „találkozott” vele újra a Házsongárdi temetőben. Nem a legelőkelőbb helyen, de nem is a legeldugottabb parcellában pihent. Fejfáján, az évszámok alatt, egy véset állt: „kommunista harcos”.

Özvegye hihetően vagy elhalálozott azóta, vagy elköltözött a városból, ahol időközben maga is kegyvesztett lett, hisz néhai férjét még az övéi zöme is utálta. Jól feltarisznyált gyermekeik valahol Nyugaton élnek gondtalan életüket. A volt „munkatársakat”, egykori törleszkes udvaroncát pedig rég nem sarkallja már semmilyen személyes érdek, hogy virágcsokrokkal képmutatóskodjanak egykori uruk dísztelen rögénél.

A sírhant horpadt, gazos, elhanyagolt.

„Hogy nem veti ki magából a föld!?” – háborgott Halmay félhangosan. „Neki bezzeg jutott hely a messze földön híres temetőben, szellemi nagyjaink panteonjában. Ahova a város – az egykorinak töredék részére zsugorodott – mai magyarsága időnként megpihenni és lelki erőt meríteni jár ki, tűnt idők emberibb világába alámerülve.

Mit keres ebben a sírkertben a város és a vidék tegnapi zsarnoka!? Hisz az őslakos magyarság köréből jó ideje már csak azok temetkezhetnek ide, akiknek a felmenőik is a Házsongárdban alusszák örök álmukat. Ahol a központi hatalom hallgatólagos beleegyezésével vagy épp annak sugalmazására eleink százados fejfáit meggyalázzák, kiöntik, köveit összetörik. Ahol messziről idecsődített idegenek búznak elporladt őseink helyébe a placra, hadd higgyék a gyanútlan/tudatlan látogatók, hogy ők élnek-halnak itt időtlen idők óta.

Ellopják a temetőnket is!

Ha az élet nem is, lám, a kérlelhetetlen halál igazságot oszt. Süpped a sír, gazos földben porlik a Vezér. Holta után így sújtja a végzet a központi párthatalom gaztetteinek, az erdélyi magyarság vértelen genocídiumának

egyik legbuzgóbb helyi végrehajtóját. Vajon akadna-e valaki is közöttünk, aki őszinte szívvel íratná a fejfájára az ismert szólást: *Sit tibi terra levis?*...”

Halmay undorral fordult el a sírtól, és lassan elindult a kijárat felé.

„...Pedig hogy lesték az érkezését reggelente a pártházban a csahosok! – emlékezett. A bejáratnál posztoló rendőr (egy volt a kapun kívül, egy meg azon belül, a kapus mellett) pontban nyolckor megigazította a derékszíját és a pisztolyát, rántott egyet a zubbonyán, és a kapualjból kilépett a járdaszélre. Az úttest fölé hajolva abba az irányba kémlelt, ahonnan ő érkezni szokott. Ezt a műveletet percenként ismételte mindaddig, mígnem gyakorlott rendőrszeme megpillantotta az utca végén himbálózva közeledő széles, fekete Volgát. Ekkor sietve benyitott a hallba, és riadt képpel odakiáltotta az ott várakozóknak: „Jön a Vezér!”... „Itt a Vezér!” S már fordult is kifelé, hogy feszesen tisztelegve várja őt az őrhelyén.

A hír hallatán a „véletlenül” ott ácsorgó aktivisták – mint valami marionettek – hirtelen feszes sorba rendeződtek a Vezér dolgozószobájához vezető széles lépcső két oldalán, háttal a cirádás korláthoz lapulva. Itt nem „Jó reggelt!”-tel köszöntek, mint a közönséges halandók világában szokás: neki „Éljen!” („*Sa traiti!*”) dukált... Aki még arra se méltatta „elvtársait”, hogy rájuk vesse tekintetét, nem hogy fogadja is köszönésüket.

A pofafürdő után mindnyájan szétrajzottak. Ki-ki sietett a maga szobájába, hogy ugrásra készen várja a jeledést: ha a Vezér hívja, rögvest a színe előtt teremjen. Mert a fennforgás, az állandó jelenlét és az örökös készenlét, egyszóval a kutyahúség „erénye” volt a hivatali „megbecsülés” közvetlenül látható-érzékkelhető jele, az előléptetés legfőbb záloga.

Ezután már aligha fogjuk megtudni: maga kényszerítette-e ki ezeket a groteszk reggeli rituálékat, vagy a szolgálattelkek magától értetődő agyszüleménye volt?

Amilyen visszataszító volt a naponkénti lépcsőházi „üdvözlés”, épp annyira undorítónak tűnt az alattvalók semmibevétele:

Mint a legtöbb beosztott, Halmay is a ház saját borbélyánál nyíratkozott. Fehér kiváló szakmai felkészültsége, az előkelőnek tűnő környezet és a „kintinél” mérsékeltebb árak mágnesként vonzották ide a férfiakat.

Miközben a borbély nagy hozzáértéssel csattogtatta olóját vendége gyérülő hajkoronájában, Halmaynak megakadt a tekintete valamin:

– Fehér mester, mi az a göngyöleg ott az üvegajtók között? – kérdezte.

(Halmay mesternek szólította a borbélyt, mert elvtársnak rühellte, úrnak pedig nem volt tanácsos a szolgálatos fülek miatt.)

– Szőnyeg – válaszolt Fehér egyszerű őszinteséggel.

– A magáé?

– Neeem!...

– Hanem?

– Hááát!... a házé... Halmay úrnak megmondom, ha nem mondja el senkinek... Azt a szőnyeget csak akkor te-ríthetem le, amikor a Vezér nyíratkozni vagy borotválkozni jön.

Halmay hatalmas szemet meresztett:

– Ne vicceljen!... Tényleg!?

Fehér igenlően bólintott.

Alighogy végzett Halmayval, új vendég érkezett. Egy idős, sovány férfi.

– Borotválást kérek! – mondta az, miután beült a székbe.

Fehér játszi-könnyed mozdulatokkal puhította a mélyen barázdált arcot rútító borostát, s már húzott is néhánnyat a késsel, amikor váratlanul megcsörrent a telefon.

– Vigyázz!... Megy a Vezér borotválkozni! – szólt le flegmával a titkárnő.

– Értettem! – így a katonás válasz.

Fehér nyomban a kettős üvegajtóhoz ugrott, kikapta a szőnyeget, és gyakorlott mozdulattal végiggurította a keskeny helyiségen.

– Popescu elvtárs! – fordult a fél arcára simára borotvált vendéghez –, ... majd folytatjuk...

Az öreg nem értette, mit akar ezzel mondani a borbély, és gyanútlanul tovább ült a széken. Fehér rettenetesen ideges lett, hisz a Vezér bármely pillanatban betoppanhat... Megint szólt hát, de most már határozottabban:

– Popescu elvtárs..., ne haragudjon, de...kis türelmet kérek!... Addig tessék helyet foglalni a folyosón! Az első titkár elvtárs parancsba hagyta meg, senki sem tartózkodhat a helyiségben, amikor őt csinálom.

– Legyen szíves, fejezze be...! – szólt vissza az öreg.

– De Popescu elvtárs..., nagyon szépen kér!...

Fehér be se fejezhette a mondatot, amikor a Vezér kopogtatás nélkül benyitott. Megpillantva a fél arcára habos vendéget, láthatóan elfogta az indulat. Fehér széttárt karokkal jelezte, hogy tehetetlen. Ámde csakhamar észbe kapott: kiemelte az idős férfit a székből, és kivezette a folyosóra.

– Ugye, mondtam, hogy!?... – szólt félhangosan mintegy önigazolásképpen Fehér az öregnek... – Igyekszem hamar befejezni. – súgta oda, kifelé vezetve.

– ...Mit keresett itt ez a!?... – kérte számon a Vezér a borbélyon a makacskodó öreget, miközben Fehér maku-látlan kendőt vett ki egy külön kis szekrényéből. – Nem szólt a titkárnőm, hogy jövök!?

– Szólni szólt, de... bármit csináltam is... nem akart...

A várószobává előléptetett folyosóvégére időközben két újabb vendég érkezett. Látva a fél arcára borotvált idős embert, röhöghetnekjük támadt. Ám tudva, hogy a Vezér a közelben van, jobbnak látták csak úgy magukban pukadozni.

– ...Első titkár elvtárs, én ilyen embert még nem láttam! Akárhogy könyörögtem neki, nem akart kimenni – ma-

gyarázkodott Fehér, remélve, hogy menti ami még menthető. – Azt mondta, hogy ő illegalista volt, meg hogy...

A Vezér ironikusan elhúzta a száját:

– ...Elő ne forduljon még egyszer!...

– Igenis!

Miután a borbély befejezte a szőrtelenítést, a Vezér köszönés nélkül távozott. Fehér vigyázzba vágta ugyan magát, de csak az ajtó vasának kattánása felelt rá. Megkönynyebbülve tekerte fel a szőnyeget, visszahelyezve azt az üveges ajtók közé.

– Na, öreg bolsi, jöjjön fejezzük be azt a!... – dugta ki a fejét az ajtón a borbély.

– ...Még hogy én menjek ki a szobából, mert Ő borotválkozni méltóztatik! – ágaskodott az öregben az önérzet.

– Hát hol volt ő még akkor, amikor én vasra verve penészedtem a sziguranca börtönének földalatti kazamatáiban!? Meg később... annak a hitvány Dejnekn az idejében!?...

Fehér nem válaszolt, nehogy a Vezér fülébe jusson valami, akár egy foszlány is, de őszinte öröm fénylett a szemében.

– Nézzen csak a tükörbe!... – próbálta feledtetni Fehér az öreggel az iménti kellemetlenséget – Nos?... Egészen megfiatalítottam! Popescu elvtárs is arra a gyűlésre készül? – tapogatózott a borbély, aki elejtett szavakból fércelte össze azt a hírfoszlányt, hogy a Vezér valami nagyon fontos dolgot fog bejelenteni a mai rendkívüli aktívagyűlésen.

Azért volt hát olyan sürgős neki a borotválkozás, hogy „tisztá” képpel álljon elvtársai elé! – futott át Fehér agyán a felismerés.

A Vezér valóban azzal a szándékkal terelte össze alattvalóit, hogy egy rendkívül fontos, mondhatni nemzeti jelentőségű kérdést „vitasson” meg velük. Ugyanis a legfelső pártvezetés kifejezett óhaja, hogy haladéktalanul állíttassék szobor a városban a nemzet legnagyobb „fejedelmének” tiszteletére.

– Elvtársak – kezdte beszédét a helyi hatalom feje, végigsimítva apró madárcán –, elérkezett a cselekvés ideje. Itt az ideje, hogy városunkban is szobrot állítsunk nemzeti történelmünk egyik legdicsőbb alakjának. Amihez mi azt a teret érezzük legmegfelelőbb helyszínnek, amelyet a magyarok egyik leggazdagabb főurukról, Széchenyi grófról neveztek el egykor.

A hatásosnak érzett indítás jutalmaként a Vezér – aki „hithű” kommunista létére csak amerikai cigarettákat szívott, és cujka helyett whisky-t ivott, de azt rengeteget – bodor füstkarikákat eregetett kedvenc Marlboro-jából.

– Nos!?!... – szögezte ironikus tekintetét az egybegyűltekre. – Mi a véleményetek!?

A bejelentést feszült csend követte. Nem azért, mint-hogyha a jelenlévők eleve nem értettek volna egyet a szoborállítás gondolatával, hisz mindnyájan „egyhítűek” voltak. A süket csend oka az attól való balga félelem volt, hogy a Vezér a véleményükre kíváncsi, mi több, érveket is akar hallani tőlük. Márpedig ők nem voltak szokva ilyesmikhez. Nekik egészen másmilyen a lelki habitusuk. Ők a Nagy Falkavezértől mindig készen kapták a boldogító ígéretet, amiket aztán magabízón csaholtak szerteszét. Az ő világukban különben sem volt tanácsos őszintén kimondani azt, ami a lelkek mélyén rejtett. Körükben csak akkor nyíltak szólásra az ajkak kockázat nélkül, ha – mint az indigó – megsokszorozhatták annak a véleményét, aki nagyon számított. Számukra a kollektív hűséget szülő véleményazonosság volt a leghatékonyabb nyugtató, a tompa-álomba ringató keserűdes pirula. Egyéni felelősségvállalás!? Ilyesmit nem-hogy gyakorolni nem szoktak, de hallani sem akart róla közülük senki. Ők voltak a manipulált tömeg mintaképe. A szolgálalkúek hada. A mindenre egyaránt alkalmas gyurma.

Ne szánjuk, ne sajnáljuk őket, nem szenvedtek miatta. A párt iránti feltétlen hűség követelménye kiirtotta agyukból a legparányibb egyéni gondolatcsírákat is.

A hatvan-nyolcvan jelenlévő között volt két magyar főszerkesztő is. Azzal a nyilvánvaló céllal hívták meg őket, hogy – felidézve a bronzba öntendő hősök glóriózus tetteit – dicsőítő cikkeket írassanak lapjukban a tudomásukra hozott „égetően időszerű” nagyszerű kezdeményezésről. Arról a hősről kellett dicshimnusz zengeni, aki elsőként egyesítette a „három román fejedelemséget”, valóra váltva a nagy álmot.... Dicső harcosról, a vitézek legvitézebbikéről kellett íratniuk. Az elcsapott suszterinasból lett hírhedett pártvezér-diktátor abszolút idolumáról. (Vajon tájékoztatták-e a diktátort talpnyalói arról, hogy Mihai vajda, aki rövid ideig erdély kormányzója volt, magyar és latin nyelven adta ki a rendeleteit? Ezt miért nem hozzák nyilvánosságra a többségi történészek!?!...)

–... Mivel ez a szoborkompozíció a nagyság és a dicsőség jelképe lesz – folytatta okfejtését a Vezér –, könnyen megeshet, hogy hasonlítani fog annak a királynak az alakjához, akit a magyarok „Igazságosnak” neveznek egymás között. Ám ha így lesz is, a mienknek mindenképpen különböznie kell tőle. Hogy úgy mondjam: emennek különbnek kell lenni amannál!

Jól vessétek hát az eszetekbe, és fennen hirdessétek: nagy fejedelmünk leendő szoboralakja nemzeti büszkeségünk tökéletes szimbóluma lesz. Ilyennek akarjuk látni!

Az előbb még fegyelmezett csend egyszeribe hangos egyetértésbe csapott át. A résztvevők egyhangúan fejezték ki abbéli óhajukat, hogy a város haladéktalanul állítson méltó emlékművet a román nép legnagyobb vajdájának. Természetesen ott, ahol a Vezér jelezte. Mely teret egy alámerülő magyar történelmi város helyén emelkedő büszke román urbs ékes központjává kell fényesíteni.

– ...Hanem hát elvtársak, épp a legfontosabbról nem szóltam még – kapott észbe befejezésül a Vezér. – A legfontosabb pedig az, hogy Mihály Vitéz szobra magasabb legyen a Corvin Mátyásénál!...

A szoborkompozíció igen hamar elkészült. Hatalmasnak hatalmas lett ugyan, de alkotói kivitelezését és művészi értékét illetően tucatmunkának sikeredett. Szoborcsoport akart lenni, de nem az. Főalakja durván bárdolt, alapzatának gyöngécske reliefjei messze elmaradnak Mátyás király szobrának daliás mellékalakjaitól, Báthory, Szapolyai, Kinizsi és Magyar Bálint remek ábrázolásától. Ráadásul a mű tervezői olyan ügyetlenül álmodták a kiszemelt térre, hogy a város lakói ironikus felhanggal azt suttogták sokáig: „Mihály Vitéz csinál a köztársaságra!” Ló és lovasa valóban a hátsóját mutatja a „Köztársaság(mozi)nak”.

De hát neki is nézni kell valamerre! Az orra előtt magasodó épületkolosszusra pedig nem tekinthetett.

– ...Nézzen hát kifelé! – döntötték el a döntők. – Kémlelje a tágas horizontot.

Ez ráadásul megegyezett a néhai zsoldosvezér lelki alkatával, hisz világéletében ad astra aspirált. Utoljára a császári pénzen megszerezni óhajtott fejedelmi széket kívánta magának megtartani. Csakhogy Basta martalócai – felső parancsra – 1601-ben hirtelen véget vetettek Torda mezején a mértéktelen étvágynak.

Hogy valóban magasabb-e Mihály Vitéz szobra a Mátyás királyénál, nem tudjuk. De nem is lényeges. Sokkal fontosabb volt ennél a mítoszteremtés, s a kínzó kisebbségi érzés sietős kompenzálása.

Avagy szegény Iancut, a megtévesztett/megtévedt mővezért nem ugyan e célból parancsolta-e ugyanaz a politikai akarat annak a hű de magas oszlopnak a tetejére az egykori Hunyadi téren? Ami művészileg egyértelmű mértékvesztés ugyan, de tökéletesen kifejezi azt a zabolázatlan dicsvágyat, ami életre hívta.

VÖRÖSMARTY AVAGY AZ ÁRULÁS „BÉRE”

Hajnali ötkor csörgött a telefon.

Ki az az őrült? – riadt fel álmából Simonyi. Kinyújtott karjával csápként tapogatta a kagylót a sötétben.

– Itt Cotruban, a szolgálatos tiszt... – hallatszott a vonal túlsó végéből.

– Magának nincs jobb dolga, jóember!?...

– ...Dragomir titkár elvtárs azt üzeni, hatra legyen a székházban. Félóra múlva küldöm a kocsit magáért...

Simonyi öltözködés közben bekapott egy kávétablettát, és szólt a feleségének, ne feledje, ma reggel ő viszi a gyereket az óvodába, mert neki máris be kell mennie a hivatalba. Mire elkészült, lent már várta a szolgálati kocsis.

A gyéren megvilágított hajnali utcák kátyúit még a jobb rugózású gépkocsik is nehezen viselték. Micsoda utak, méltatlankodott Simonyi egy-egy mélyebb gödörből katapultálva.

A pártszékházban, a valamikori iparkamara szecessziós épületében még sötét volt, csak az emeleti sarokszoba ablakai világítottak élénksárgán a hajnali ködben.

Simonyi felsietett a cirádás lépcsőn. A terebélyes íróasztalnál magába roskadva ült Dragomir, az ideológiai kérdésekkel megbízott megyei titkár.

– ...Mi az öregistent csináltatok ott a magyar színházban!? – kérdezte ijedt-ingerülten Simonyitól, amikor az belépett a szobába.

Simonyi értetlenül állt a számon kérő kérdés előtt. Érezte, hogy baj van, de hogy mi és miért, arról egyelőre fogalma sem volt.

– Mi történt?

– Feljelentették a színházat!...

– Feljelentettéék!? – hökkent meg. – Kicsoda!?

– Nem hiszed el, ha megmondom...

Simonyi úgy érezte, mintha ólomsúly húzná lefelé.

– Ki az a Vérézsmárti? – türelmetlenkedett a titkár.

– Vörösmarty? Költő.

– Hol él?

A lelkekben, akarta mondani Simonyi, de csak ennyit szólt:

– Sehol. Rég meghalt.

– Ő írtá áz á vérzs, Szozát?

– Igen, ő.

– Ná, éz áz!... Ézért ván báj.

– Mondd már, ki jelentette fel a színházat?

– Kicsoda!?...kicsoda!?... Hát a ti magyarjaitok! (ungurii tai) – háborgott a titkár.

Simonyi tényleg tartott attól a műsor összeállításakor, hogy emiatt a költemény miatt még baj lehet, de ez a veszély csak halvány lehetőségként merült fel benne. „Ki volt az a rohadék!? Ki lehetett az a szemét magyar!?” – szörnyülködött magában.

Feljelentők, persze, mindig voltak, és mindenha lesznek is, akik a nagyobb koncert agyagba döngölnék még az apjukat is... De hogy ilyen egy kisebbségi kövessen el a saját nemzeti közössége ellen!?... Akiket amúgy is ezer oldalról sanyargatnak!? Feljelenteni, amikor a homogenizáló sovén pártállam idestova nyolcvan esztendeje kurtítja-csonkítja Erdélyben a magyarságot szinte már nem is létező jogaiban, egész lényét belenyomorítva a román sovinizmus Prokrasztész-ágyába!?... Ez nemzetárulás! Ez a legaljasabb tett, amit ember elkövethet.

Több mint két hónapja műsoron volt már a nagy magyar poéta jubileumi estje a kolozsvári Állami Magyar Színházban. Ahány alkalom, mindmegannyi ünnep. A köztudottan művelt színházközönség estéről-estére kitűnítő szeretetének a satujába szorította a kisded csapatot: mindegyre visszakövetelte a színészeket a színpadra.

– Mit jelent ez a véghetetlen vastaps? – kérdezték az avatatlanok, mert sejtelmük sem volt róla, hogy a lelkek mélyén „milyen lángok égnek”:

„...Az nem lehet, hogy annyi szív

Hiába onta vért,

S keservben annyi hű kebel

Szakadt meg a honért...” – visszhangzott mélyen a lelkekben.

Az érzékeny-félénkek pedig azt kérdezgették maguktól csodálkozva, hogyan lehetséges, hogy a legvadabb gyűlölködés idején a Szamos-parti teátrumban Vörösmartyt, ezt a minden ízében nemzeti költőt szavalják? Ki tűzte műsorra? Kinek volt bátorsága engedélyezni, hogy közönség elé vigyék!?!...

Erdélyben a magyarok akkor már csak a lakásukban, az Úr házában és a színházban, no meg az erősen gyérülő magyar iskolákban beszélhették anyanyelvüket. Aki lélekben otthon akarta érezni magát akár csak egy-két órára is saját országa fagyos idegenségében; akit megcsapott a magyarság végpusztulására irányuló hatalmi intézkedések előszele, az gyakran eljárt a templomba és a színházba akkoriban.

A gátlástalan percmemberkék, a semmi kis herosztrátoszok százszor letiltották volna az emlékestet a játékrendről. Ha tehették volna. Ha lett volna mibe belekötni.

Történt viszont, hogy tavaszodván, egyik hétvégén a Szamos-parti társulat átruccant a darabbal Székelyföld egykori fővárosába, ahol hasonló ünneplésben volt részük:

„...Ez a föld. Mellyen annyiszor

Apáid vére folyt;

Ez, melyhez minden szent nevet

Egy ezred év csatolt...”

Zengett a szavalókórus baritonja.

És miközben a közönség szent megindultságában némán zokogott, egy testi-lelki gnóm feljelentette a társulatot.

Magyar árulta be a magyart!

A hír hallatán a Szamos-parti Hivatalban méhkasként bolydult meg a keblekben a „hazafiúi” érzés. Néhány he-

lyi korifeus – a még magasabb beosztás lehetőségére függesztett révült tekintettel – illetően kizárólagosságokat rivallt: „Ez az ősi föld a mi földünk!” „Mi mindig is itt élünk! A mi népünk olyan régi akár a kövek!”...

Titkon bizottság alakult, vizsgálat indult. Az „érintetteket” berendelték a Hivatalba. – Ki tűzte műsorra!?... – Ki nek az engedélyével!?... – Ki hagyta jóvá!?... – röpködtek a fenyegető kérdések.

Az aggódók aggódtak.

A kárörvendők kárörvendtek.

A Hivatal felkent zsoldosai zárt ajtók mögött, számon kérő szándékkal, megtekintették a produkciót. Rögest meg is született a verdikt: „Az előadás ideológiailag elhibázott, destruktív. Hiszen amíg a Párt a nemre, fajra, anyanyelvre, nemzetiségre való tekintet nélküli homogénizált testvériség eszméjét hirdeti a szocializmus fénylő ege alatt, ezek a költői képzelmek vizsályt szítnak a többségi nemzet és az együtt élő kisebbségek között.”

Hát még ha a Hivatal szolgálatos fülei azt is tudták volna, hogy a rendező eredendően a színpad előterében szerette volna elszavaltatni a kórussal a költeményimát!?... Ha, mondom, ezt is ismerték volna, vajon miket nyilatkoztak volna az előadás láttán!?...

A rendező rivalda-ötlete kétségkívül telitalálat volt, de a politikai felügyelők halálra riadtak még a gondolatától is:

– ...Elszavaltatni a rivaldán!?... Hogy a színészek egyenesen a publikumhoz forduljanak, mintegy felszólítva a közönséget a... – érvelt az egyik politikai ellenőr.

– Ez a mondanivaló teljes aktualizálását jelentené!... – szekundált a társa.

– Legjobb lenne kivenni a Szózatot a műsorból – így az előbbi cenzor.

– Kivenni!?... – hüledezett a rendező. – A Szózatot!?... – kapkodta a levegőt.

– Vörösmarty elképzelhetetlen a Szózat nélkül – sietett a rendező segítségére a dramaturg.

– A Szózat nélkül nem vállalom! Nem fogom röhögtetni magam!... – mondta ki a végszót a rendező.

Ejteni a műsorrendből a készülő emlékestet – bár ez is felmerült – azért nem lehetett, mert a nagyváros magyarsága véget nem érő találgatásokba kezdett volna, fokozva az amúgy is tapintható etnikai feszültséget.

– Úgy csinálják, hogy ne legyen baj belőle! Találjanak ki valami okosat! – farolt ki a felelősség terhe alól a két politikai ellenőr.

A színháziak bizalmasan összenéztek, és egy alig észlelhető fintorral adták egymás értésére a véleményüket.

– Mi lenne, ha a színészeket hátrább hoznánk? Mondjuk a színpad közepére? – rukkolt elő a rendező egy újabb javaslattal. – Így megszakíthatnánk a közvetlen kapcsolatot a színészek és a közönség között.

– Nagyszerű! – kapott az ötleten az első cenzor. – De kevés! A színészek így is arccal a közönség felé fordulva szavalnának...

– Hátat mégse fordíthatnak neki!... – replikázott a rendező.

– Zárjuk be a nyitott sort! – állt elő újabb ajánlattal a dramaturg. – Ha a színpad közepén állva kört alkotnának, senki sem mondhatná, hogy a színészek a közönség felé intézik a szavaikat. Hiszen így már csak úgy mondanák a szöveget... a levegőbe,... a semmibe...

A dramaturg kifogta a szelet a vitorlából. A cenzorok megnyugodtak.

És lőn.

Kört alkotva, összefogózva, padlóra szegett fátyolos tekintettel húsz színész mély baritonnal és még mélyebb hittel zengte, mennydörögte, suttogetta, zokogta:

„Hazádnak rendületlenül

Légy híve, oh magyar;

Bölcsőd az s majdan sírod is,

Mely ápol s eltakar...”

Szegény transsylván testvérem, kit szülőföldeden hazátlannak (bozgornak) csúfolnak azok, akiket naiv-jóhi-

szeműen befogadtál, gyarapítottál, pallérozgattál századokon át, hol van most a te otthonod, hazád? Hisz rég kiutáltak eleid földjéről, s ha tehetnék, mind, aki magyar, kitaszítanák Erdélyországból?

Pedig ha van történelmi jog, elsőként vitathatatlanul téged illetve ez a föld, mert

„Itt küzdtenek honért a hős

Árpádnak hadai;...”

És ez lehetne az otthonod is, ha agyamosott többségi polgártársaid zöme nem kezelne idegennek, afféle ázsiai jöttmentnek.

Értem és átérzem borzongásod haza-hiányos állapotban.

A város művelt színházközönségének estéről-estére ujjongott a lelke. Mert legalább arra az egy-két órára ismét embernek tudta magát. Mélyen és elevenen érezte, hogy

„Ez a föld, mellyen annyiszor

Apáid vére folyt;

Ez, melyhez minden szent nevet

Egy ezred év csatolt” – lényének lényege. Erdély földje neki sohase lehet idegen.

És mindeközben megtörtént a gyalázat:

Magyar jelentette fel a magyart!

A legsúlyosabb váddal, irredentizmussal vádolta meg a társulatot. Mert a vers azt sugallja: Erdélyben a magyar nem lehet kitudott senki.

Ezt képtelen volt megérteni és elfogadni a kizárólagosságra törekvő többségi államhatalom. Emiatt rendelték be a Hivatalba Simonyit hajnalok-hajnalán, hogy aztán a maguk kreálta ítélőszék elé állítsák, kínpadra húzzák. Hogy mert ő olyasmit engedélyezni, amit a magas-politika a legszigorúbban tilt!?

– ...Azt mondod, meghalt? – így a titkár.

– Százhusz éve – mondja nyugodtan Simonyi.

– Csakhogy irredenta volt ám!...

– Baromság!

– Hogyhogy!?...

– Úgy, hogy az, amit Vörösmarty leírt, nem más, mint a legszebb, legtöményebb hazafiság, amit poéta valaha papírra vetett. Nemzeti volt, mélységesen hazafi. Mint a legtöbb nagy szellem akkoriban. De hazafisága senki ellen nem irányult. Nem volt tehát sem nacionalista, sem sovén. A Történelmi Magyarországon élve pedig egyszerűen nem lehetett irredenta!...

És még ha írt volna is ilyen verseket (aminthogy nem írt), a rohanó idő már rég a feledés leplével borította volna be azokat. Úgy, ahogy tette volt Eminescu irredenta verseivel, például.

Dragomir zavarba jött. Tekintete az íróasztalon matatt.

– Mondd csak, le van fordítva románra ez a vers? – kérdezte sietve Simonyitól.

– Nem hiszem, hogy le lenne.

– Pedig le kell. A Vezér kéri.

Simonyi álló nap azon tűnődött, vajon ki tudná – a gondolati hűség megőrzésével – lefordítani románra ezt a filozófiai mélységekig hatoló múlt századi gyönyörű költői szöveget?

Másnap Simonyi az egyetem Magyar Nyelv és Irodalom tanszékére látogatott...

Soha senki nem tudta meg, mit gondolt a Vezér a Szózatról. Annál egyértelműbb volt viszont az alattvalók túlfűtött „hazafiságát” lohasztó néhány szavas széljegyzete: „Ne csináljatok elefántot a bolhából!”

Az „ügy”, amely csupán a Hivatal berkeiben gerjesztett vihart egy pohár vízben, de a nagynyilvánosság mit sem tudott róla, ezzel véget ért.

Néhány nappal később Dragomir telefonértesítést kapott a székelyek fővárosából: „Az éjszaka valaki sz** -ral bekente H. Gy., az országos irodalmi folyóirat főszerkesztője lakásának bejárati ajtaját...”

Anthony 04

EGY KITASZÍTOTT VISSZAEMLÉKEZÉSEI

...Szeretném látni még egyszer a körös-parti kavicsokat. Elnézni, ahogy a fehér, bazaltszürke meg rozsdásbarna hasukon, mint vásott koboldok, pajkosan táncolnak az apró hullámok, majd halk loccsanással futnak tova.

És szeretném látni a bihari hegyeket, ahol száz kilométereket barangoltam a meredélyeken és a szelíd lankás oldalakon, hol egyedül, hol meg régi kedves ismerősökkel, barátokkal...

De Várad, bár ott születtem, nem vonz. Hallom, mennyire tönkretették, lerohasztották! Legutóbb, amikor ott jártam, már az első benyomás sokkolt. Hisz ahogy megérkezel, valósággal belebotlasz az állomás impozáns épületébe. Amely kívülről hagyján, de benn, a termek állapota, a hámló piszkos falak, a teleköpködött járólapok, a mindent ellepő szenny..., szörnyű! Hallgatni az idegen akcentussal hangoskodó sötétképű csencselő férfiakat, asszonyokat, akiket valahonnan Óromániából szabadított rá a városra a bukaresti hatalom... Akikről messziről lerí, hogy semmi közük sincs ehhez a vidékhez, még kevésbé a városhoz.

Mégis olyan magabiztosak! Látni rajtuk, hogy tudják, hogy most csak ők grasszálhatnak fennhordott orral a város főutcáján, mert hátuk mögött érzik a hatalom kezét. Tudják, hogy a tősgyökeres váradinak itt kuss, örüljön, ha ideig-óráig megtűrik közöttük.

Ilyesmiket tapasztalva, bizony lelohad benned a lelkesedés szülővárosod iránt. Visszahúzódsz, a hallgatás nyirkos-hideg ködébe burkolózol, te, aki ott születél, ott nevelkedél, akihez úgy hozzánőtt minden köve, temploma, tere, mint a törzshöz a kar, amit a durva túlerő leszakított róla...

Fáj a tehetetlenség, a bénító kiszolgáltatottság, hogy oldalba bökhetnek, ha megszólalsz anyanyelveden. Perzsel a kitaszítottság érzése, hogy te már nem tartozol oda, holott egy voltál vele. Egy voltál vele, de kiutáltak belő-

le, kimetszettek, mint ahogy a szikével kimetszik a halálos tumort.

Csoda ha rosszkedvű vagyok? Kivert kutyaként oldalgunk mi mind a sorstársak nemcsak ott, ahol az otthonunk volt, de magunkkal cipeljük a megalázottság nyűgét, bárhol járunk is a világban. Ez az érzés úgy a hatalmába kerít, mint a mélybe húzó örvény, aminek minden erőddel igyekszel ellenállni, hogy a felszínen maradj.

El tudod képzelni, milyen szörnyű azt látni, hogy a ház, ahol születél és felcseperedél, nincs többé? Hogy ami megmaradt belőle, idegen kézen van? Hogy a ház körüli szőlőlugast benőtte a bürök, a dudva, elnyomta a gyom? A drága kert, ahova édesanyád ki-kiküldött: „Ugorj csak ki, fiam, hozz be néhány szál petrezselymet, répát” a vasárnapi tyúkhúslevesbe, odalett?... A szülők is elmentek, persze... Nincs már számomra ott semmi, csak nagy-nagy idegenség. Ezért nem vágyom vissza Váradra, haza.

...Bármennyire hihetetlennek tűnik is, én nem azért festek, hogy pénzt keressek vele. Jóllehet ebből élek. „Sajnos” nagyon lassan haladok egy-egy képpel. A régi flamandokra és az itáliai mesterekre utaló technikám rendkívül munka- és időigényes. Ezért aztán többször is előfordult, hogy majdnem éhen haltam, mert nem volt egy megveszekedett vasam sem. Pedig azt mondják, az én képeim kelnek el a legborsosabb áron egész Svájcban.

Legalábbis a hozzáértők körében.

Svájc. Genf. Nem tudom miért, de itt se érzem otthon magam. Pedig senki se bánt, senkinek sincs baja velem. Itt senkinek nincs semmi baja senkivel.

De a volt Orsolya-rendiek öreg épületére, iskolánkra ott a Szigligeti Színház mögött, mindig szeretettel gondolok. Kellemes melegség árad szét bennem, valahányszor felidézem, hogy léptünk meg az öreg F. matek óráiról, és ugortunk át a szomszédos színház nagytermébe, ahol Erich Bergel próbált a filharmonikusokkal. Szegény Bergel, ő is lehúzott jó néhány évet Páskándival a Duna-

deltában, Ceausescu paradicsomában csak azért, mert Bachot, Häendelt...úgynevezett vallásos műveket vezényelt a brassói Fekete-templomban. Azt mondják, Istennek ez a hajléka azért kapta a fekete nevet, mert a falak külső részén a díszítő elemek aranyozottak voltak, és a törökök hatalmas tüzet raktak körbe a falak lábánál, hogy leolvasszák róluk a drágafémet.

Még most is összeszorul a gyomrom, ha rágondolok, mit éreztem, amikor negyvenhárom évvel ezelőtt az első nekirugaszkodáson „elvéreztem”...

Emlékszem a cikkekre, amit rólam írtál. „...Kerek húsz évig nem találkoztunk. Természetesen ez még nem elégséges ok a nagynyilvánosság előtti gondolatcserére, de az már igen, hogy felfedjük, anno miért utasították el hatszor egymás után a kolozsvári „Ion Andreescu” Képzőművészeti Főiskolára felvételiző egykori osztálytársat és jó barátot, akit az ötvenes-hatvanas években Várad-szerte a legtehetségesebbnek, amolyan csodagyereknek tartott a festő-szakma. Hogy megelőgelve az érthetetlen fiaskókat, a hetedik nekifutáshoz átkeljen a Kárpátokon, és a bukaresti „Nicolae Grigorescu” Képzőművészeti Főiskolára nyomban fölvegyék...”

Be sokszor meghánytam-vetettem magamban azokat a valamikori szörnyű kudarcokat. De bárhonnan közelítem is meg a fiaskókat, soha nem találtam rájuk más magyarázatot, csak azt, hogy a sorozatos elutasítás a szeku műve volt.

Ezerkilencszázhatvanegyben kezdődött. Akkor indult az ötvenhatos magyar forradalom és szabadságharc ürügyén a megtorlási hullám Romániában. Hogy miért ilyen későn, annak külön története van.

Aznap reggel is, amikor elvittek, a nyomda rajztermében dolgoztam. Mint mindig. Egyszer csak csörög a telefon. A művezető felveszi a kagylót, feszülten figyel, majd elordítja magát:

– Szalai, Deutsche elvtárshoz!...

Most, persze, röhögök rajta, de megborzongok, ha belegondolok abba a temérdek képmutatásba, ami akkor körülvett bennünket. A nyomda igazgatója – húséges pártkatonára –, az öreg Deutsche is közéjük tartozott. Aki amikor észrevette, hogy igencsak szűk esztendőkre nézünk, és egyre fagyosabb a társadalmi légkör, fogta magát, és kitelepedett Izraelbe.

Deutsch elvtárs sztentori hangon közölte velem:

– Kis Szalai, menj át gyorsan a Tanügyi Osztályra, el kell készíteni nekik valamilyen tervrajzot!...

Gondolod, hogy ő nem tudta, mi készül ellenem?...

Alighogy kilépek az utcára, a színház mellett, a nyomdával szemben megszólít egy férfi:

– Bocsánat, nem tudja, merre van a Tanügyi Osztály?

– Dehogynem, én is oda megyek.

– Igen? Mehetnénk együtt?

– Hogyne!...Persze!...

– De mi kocsival vagyunk...

Hátranézek, és látom, hogy egy duba (rabszállító kocsi) gurul lépésben mögöttünk. Amikor utolért, kinyílt a hátsó ajtó, a pasas pedig, mintha csak tessékelné, enyhén meglökött, és betuszkolt a kocsiba. Ahol a vezetőkön kívül még volt egy elvtárs.

A szeku székház ormóttan kapuja alatt áthaladva átadtak két fegyveres őrnek.

– Rögtön jövünk! – mondta az, aki leszólított.

Bő óra múlva az egyik posztoló katona azt kérdezte tőlem:

– Nem fél?

– Mitől féljek!? – kérdeztem vissza.

Tényleg nem féltem. Akkor még nem.

Megvádolni nem vádoltak meg, nem is volt mivel, de rendszeresen találkoznom kellett egy szekus tiszttel. K. soha nem indokolta, miért kell találkoznom vele.

Első alkalommal felszólított, hogy írjak egy önéletrajzot. Tizenhét éves srác voltam. Parancs volt, hát hamar ment.

Séta közben mindig úgy „csevegtünk”, minthogyha semmi se történt volna. Akár ha egy cukrászdában ül-nénk. Persze ő is tudta, hogy én is tudom: az, ami most velem történik, a szeku műve, de erről nem eshetett szó. Erősen groteszk, mi több, abszurd „játék” volt.

Így sétálgattam K.-val kéthetente az Akadémia utcá-ban volt rajztanárom, Mottl Roman festőművész lakása előtt. Mindig ugyanazon az útvonalon. Gondolom azért mindig ugyanott, hadd lássa az „öreg”, hogy még én is... „Na nézz oda, Szalai!?... Hát még a legjobb tanítványom is!?...”

Látva, hogy nem megy velem semmire, bő félév után K. „nagylelkű” ajánlatot tett:

– Ha maga segít nekünk, mi is segítünk magának be-jutni a „Ion Andreescu” Képzőművészeti Akadémiára.

Majdnem szembe röhögtem.

– Ha én egyszer leérettségizek, nem lesz szükségem semmilyen segítségre! – replikáztam, és elváltunk.

Olyan biztos voltam magamban, mint egy Isten! Meg se fordult a fejemben, hogy kibukhatok...

Félév múlva véget értek a „találkozások”. Az utolsó „légyottra” K. egy fiatal srácot küldött maga helyett, aki a Szent László téren, egy félreeső padon, a kezembe nyomott egy fél íves papírt, és azt mondta:

– Na, írja!

– Mit? – kérdeztem.

– Írja, amit mondok! – És diktálta: „Alulírott... tudomásul veszem, ha elmondom valakinek, hogy kapcsolat-ban álltam az állambiztonsági szervvel...”

Hirtelen olyan öröm fogott el, hogy majd szét feszítet-te a mellemet. Éreztem, hogy vége a pokoljárásnak.

– Mit írok még? – sürgettem.

„Azt, hogy ha eljár a szám, ilyen és ilyen számú tör-vénycikk értelmében büntetőjogilag vannak felelős-ségre.”

Aláírtam és elváltunk.

Nem sokkal azután következett a felvételi versenyvizsga. Amikor az első próba után „elvéreztem”, báván ödöngtem a Mátyás-szobor körül, mint akit fejbe vertek. Aztán bementem a Szent Mihály plébániatemplomba, és hátul egy padban keservesen sírtam. „Ez... nem igaz!” „Lehetetlen! Lehetetlen...!” – zokogtam megsemmisülve.

Hatszor futottam neki Kolozsvárt, és mind a hatszor kibuktattak. Nem volt se indoklás, se apelláta.

Hetedszerre átkeltem a Kárpátokon, és Bukarestben rögtön fölvettek a „Nicolae Grigorescu” Képzőművészeti Főiskolára.

Azt kérdezed, mikor jöttem rá, hogy a szeku keze van a dologban? Nos, azt, hogy ők tettek nekem keresztbe, nem fogja megmondani soha senki. Én ezt csak sejtem, ám ez a sejtés felér a bizonyossággal.

Tizenkét évig éltem Bukarestben. Eleinte lakásom sem volt, egy kis barátnőmnél húztam meg magam. Később egy újsághír nyomán „találtam” egy garzont. Nagy sietve elindultam, hogy megkeressem, de a megadott címen nem lakás volt, hanem az evangélikus temető. Viccnek se volt valami elmés, még kevésbé vallott jó ízlésre...

Emlékszel a kis versikére: „Isten szeme mindent lát?...” Nos, ahogy Isten szeme mindent észrevett, úgy a szeku keze is mindenhova elért. Bukarestben sem hagytak békén.

Egy reggel az egyik kollegina félrehívott a műteremben: – Idefigyelj, Jóska – mondta idegesen, de együtt érzően –, gondolkozz: mit mondtál vagy mit csináltál, mert engem már kétszer beidéztek a szekura miattad!? És nemcsak engem, hanem a többieket is.

Én akkorra már eldöntöttem, hogy kilógok, ezért egyetlen mégoly ártatlan viccet se engedtem meg magamnak.

Két hónappal később, hogy a kollegina félrehívott, R. „elvtárs”, az intézet szekusa megszólított, amikor egy alkalommal „véletlenül” összefutottunk:

– Szalai elvtárs – mondta –, szeretnék beszélni magával. Délután ötre legyen a „Baba Novac”-on.

A „Baba Novac” egy hatalmas komplexum, a szeku és a rendőrség egyik székháza volt a fővárosban.

A megadott időpontban megjelentem. Nemsokára R. is megérkezett.

– Szalai elvtárs! – fordult felém mentében –, három perc – mutatta körmével ütögetve az óra számlapját –, három perc, és jövünk. – Majd odaszólt a szolgálatos tisztnek:

– Vigyék fel a harmadik emeletre a tízes szobába!

„Csak” négy órát várakoztattak. Éjféltajt szabadultam a „vendéglátásból”.

Néhány évvel ezelőtt egy barátomtól tudtam meg, hogy a ‘89-es romániai puccs után R. „elvtársat” Genfbe, az ENSZ-hez küldték ki „dolgozni”. Genfbe! Ide hozzám! És még mondja valaki, hogy ‘89 után Romániában nem működött a szeku!...

Hol is hagytam abba? Ja, igen. Mint már említettem, órákkal később öltönyben és nyakkendősen megjelent R. három fogdmeggel. Én a hosszú asztal túlsó végén épp azt latolgattam, vajon mi fog történni. Összevernek, kiverik a fogam vagy?... De nem történt semmi ilyesmi.

R. rutinos mozdulattal kinyitott egy dossziét és gyorsan beszélni kezdett:

– Nincs sok időnk dumálni!...

Mintha én lettem volna a hibás a négyórás késésükért. Éjfél után kerültem haza, azután, hogy számukra is „világossá” vált: teljesen ártatlan vagyok. R. ezekkel a szavakkal rekesztette be a négy órás „röpgyűlést”:

– Holnapra írjon egy önéletrajzot, barátaival, ismerőseivel, kapcsolataival...

– R. elvtárs – mondtam –, én festő vagyok, nem tudok ilyeneket írni. Most itt vagyunk öten, segítsenek most megírni.

És hozzákezdtem: Alulírott...

– Tovább mit írok? – kérdeztem.

Többször is megpróbáltak átejtetni kétértelmű szavakkal. Arra azért most már vigyáztam, nehogy behúzzanak.

Másnap reggel a munkahelyemen megírtam a felmondó kérelmet. Bevittem az igazgatónőhöz, aki Chivu Stoica, a központi bizottság egyik jelentős tagjának az özvegye volt.

Chivu Stoicáról tudni kell, hogy agyonlőtték szerencsétlent, miután az egyik pártkongresszuson nagynyilvánosság előtt csúnyán összekülönbözött Ceausescuval. Ezt kevesen tudják, de én ott voltam a temetésén, ahol ezt tényként suttogta a gyászoló gyülekezet.

– Igazgató elvtársnő – mondtam a hölgynek, aki egyébként igen rendes volt –, arra kérem, most helyben írja alá kilépési kérelmemet, mert én máris elmegyek a vállalattól! Akár aláírja, akár nem, holnap már nem jövök be dolgozni.

– Tán csak nem azért a kis „incidensért?” – kérdezte színlelt csodálkozással.

– Nem, nem,... dehogy! De azért... azért is.

Ez után már csak egy nagy vágyam maradt: minél előbb kijutni az országból... Ki, a szabad világba!...

Hazamentem Váradra elbúcsúzni a szüleimtől, a húgomtól, meg a barátoktól. Akkor kerestelek fel téged is...

Visszagondolva a történetekre, elcsodálkozom, hogy nem féltem, hogy besúghat valaki azok közül, akiket felkerestem még mielőtt elhagytam az országot. De akkor ilyesmi meg se fordult a fejemben.

Az az igazság, hogy én nem is szöktem – hivatalosan mentem ki. Méghozzá a munkáimmal. Engem mindig a meló vitt előre.

Két évvel az egyetem elvégzése után már tagja voltam a Képzőművészek Országos Szövetségének. Ennek azért van jelentősége, mert a tagság hasznomra vált. Ugyanis minden, ami akkor a grafika műfajában lényeges volt Romániában, feljött a fővárosba a grafikai tárlatokra, így aztán könnyen felmérhettem a országos helyzetet.

Nos, azokon a tárlatokon nemhogy színes litográfia nem volt egy sem, de még fekete-fehér könyomatot is csak elvétve lehetett látni. Ugyanis a hatóságok széttörték a köveket, hogy az emberek, ha akarnának se tudjanak pénzt vagy okmánybélyegeket hamisítani.

Irtó nagy szerencsém volt, amikor egy alkalommal az ortodox egyház nyomdájának a pincéjében hatalmas litó-kövekre bukkantam. Vettem egy liter pálinkát a pópának, és a kétmázsás kőlapokat elszállíttattam a főiskolára, a műterembe. Így történhetett, hogy a „Dalles”-teremben (ez volt a legnagyobb kiállító terem Bukarestben) nekem több tízszínű litográfiám is ki volt állítva.

Mivel Bukarest főváros, a kiállításokat külföldi diplomaták is megtekintették. Közülük többen is „ráharraptak” a munkáimra. Ilyen módon ismerkedtem meg több külföldi diplomatával. Meghívtak fogadásokra, jártak nálam otthon. Vásároltak is. Kikísérve, az egyik nagykövetet az utcán arra kértem, küldjön a nevemre, lakcímemre egy pecsétes meghívást egy kiállításra, mert én itt már nem bírom tovább. A lakásban ilyesmivel nem mertem előhozakodni az esetlegesen beszerelt poloskák miatt.

Két héttel később pecsétes meghívó érkezett Párizsból egy galériatulajdonostól, amelyben ez állt: „...Megtekintettem a munkáit... Bármikor szívesen látom egy kiállításra.” Nekem pedig egy egész kiállításra való litográfiám volt előkészítve, nem utasíthattak volna vissza a hatóságok. Legalább is úgy gondoltam.

Frankfurtba mentem, ahol sokat töprengtem azon, mitévő legyek, hogy alakítsam a sorsom. Ott jöttem rá, hogy nekem nem jó se Németország, se Hollandia, se Belgium. Másnap felszálltam a Frankfurt-Genf szerelvényre.

A genfi rendőrségen kivettem a zsebemből egy előre elkészített cetlit, és odaadtam a szolgálatos hölgynek. A cetlin ez állt franciául: „Menedékjogot kérek és tolmácsot.” Kaptam száz frankot meg egy térképet, amelyen

két pont volt megjelölve: a rendőrség és a szálloda. Vettem egy kést, egy villát, egy kanalat és egy tányért. Így kezdődött – harminchét évesen.

Az elmúlt húsz évben nem egy menekülttel elbeszélgettem. Szinte kivétel nélkül arról panaszkodtak, hogy értelmiségiek körében gyakran igen súlyos lelki traumát okoz a kivándorlás. Még a Magyarországra való áttelepülés is. Általában nem találnak magukra az új hazában.

...De én nem azért szöktem ki Romániából, hogy itt olcsóbban vegyem meg a krumplit, vagy hogy nagyobb lábon éljek. Nem. Azért jöttem ki, hogy kimenekítsem a magam megszenvedett művészetét... Mert bármilyen hihetetlennek tűnik is, nekem ott nem voltak mestereim. A bukaresti művészeti főiskolán, sajnos, nem volt kiktől tanulnom. Nem voltak olyan felkészült tanárain, akiktől kaphattam volna valamit.

Viszont voltak és vannak mintaképeim. A flamand-iskola, a júgendstílus, a szecesszió, Vermeer, Van Gogh... Tőlük valóban volt és van mit tanulni!

Dolgozni kell! – ez a legfőbb parancs.

Múltkoriban át akartam ruccanni Párizsba, hogy megtekintsem az ultramodern festészet csúcsteljesítményeit bemutató időszak kiállítását. Aztán meggondoltam magam. Mégse megyek, mondtam, mert ha megnézem a kiállított anyagot, még jobban megutálom az egész modern festészetet.

Én sohase fogok úgy festeni, mint a mai modernkedő festőcskék, akiknek fogalmuk sincs a flamand-iskoláról vagy Leonardoról... Ne érts félre: én nem utánozom se Leonardót, se Vermeert, se Van Goghot. Mindig is arra törekedtem, hogy magamat adjam. Soha nem érdekelt, mit csinál X vagy Y, vagy hogy most épp milyen irányt vett az egyik vagy a másik festő-csoport... Én a magam stílusában festek. De mindegyik óriásban van valami, amit magába szervesíthet az ember. A zsenik kimeríthetetlenek.

Alig egy hónapja hoztam vissza egy munkámat a New York-i Központi Galériából. Nem találkoztak az elképzeléseink. Nekem egyáltalán nem mindegy, hova, kikhez kerülnek a munkáim. A monacói és a genfi múzeumban (Petit Palais), a különböző országok gyűjteményeiben, tudom, jó helyen vannak... Igen sok festményem magántulajdonban van. Legtöbb tán épp egy magyar úrnál, aki Magyarország párizsi nagykövete volt, amíg – hatalomra kerülve – a kommunisták vissza nem hívták, vagyis ki nem rúgták.

Ha időnként megjelenek náluk, a galériások automatikusan megvesznek tőlem egy vagy több festményt. Legutóbb egy dúsgazdag budapesti úr fiatal feleségének teljes alakú képét festettem meg, menyasszonyi ruhában. Közel másfél évet dolgoztam rajta, de szívesen csináltam.

Dolgozom, mozgok, de nem nyüzsgök. Sohase kerestem az istenek kegyeit. Nem az én stílusom, nincs gyomrom hozzá. Inkább teszem a dolgom. Hogy milyen eredménnyel, nos, ezt nem az én tisztem eldönteni.

Jó néhány éve, hogy az Európai Művészeti Akadémia a tagjai közé választott. A legújabban Budapesten készített Magyar Művészeti Lexikonból mégis kihagyták a nevem. Méghozzá azzal az indokkal, hogy nem rendeztem önálló kiállítást Magyarországon. Nem az érdekelte őket, milyen művészi értéket képviselnek a képeim, hanem hogy volt-e önálló kiállításom Budapesten. Mit lehet erre mondani!?

Azt üzenem azoknak a budapesti „illetékes” uraknak, akik így semmibe vettek: ne higgyék, hogy azok a bizonyos körös-parti kavicsok és a bihari hegyek, az otthoni élet szépségei és még inkább a nyomorúságai, a megaláztatások, az agyagba döngölések, a nyelvtiprás nincsenek benne a munkáimban; azt is üzenem nekik, hogy mi, akiket kiszorítottak, kitaszítottak a nemzet testéből, lélekben mindig is egyek leszünk vele. Ne higgyék, hogy mindazok az értékek, amiket otthon magamba szívtam, nem épültek be a munkáimba. Bizonyos értelemben és mértékben feltétlenül benne vannak.

Hommage à Bosch című grafikám például, amellyel Monacóban elnyertem a zsűri díját, valójában egy invázió. Látva az oroszok bevonulását Afganisztánba, az irtózatos rombolást, a kegyetlenkedéseket, óhatatlanul felelevenedtek bennem az ötvenhatos magyar forradalom és szabadságharc fájdalmas emlékei.

Sose feledem, hogy ötvenhat őszén egy Várad-közei faluban egy kristálydetektoros rádión hallgattuk Nagy Imre beszédét, és követtük figyelemmel az ötvenhatos eseményeket.

Arra is emlékszem, amikor évekkel később, már estisként, egyik osztálytársunkat szemünk láttára óra közben vitték el a szekusok... Ezek és a hasonló kegyetlenségek, förtelmek gomolyogtak bennem, amíg a díjnyertes kompozíciót készítettem.

Nézzék csak meg jól, uraim azt a képet, és fel fogják ismerni benne ezeket a szörnyűségeket. Feltéve, hogy nemcsak néznek, hanem látni is tudnak a szemükkel...

Amikor elkezdődött a díjkiosztás, döbrent csend lett a teremben. Egyszer csak hallom: „Prix du jury: Joseph Szalai”. Nem hittem a fülemnek...Ezer kérdést szögeztek nekem a tévések, a rádiósok, az újságírók. Amikor azt mondtam nekik, hogy én magyar vagyok, a tévésstáb emberei rögtön azt kérdezték, Budapestről? Nem – mondom –, Erdélyből. Hirtelen elhallgattak. Tanácstalanul, kérdően néztek egymásra. Egykét kivételtől eltekintve, fogalmuk sem volt arról, mi az, Erdély!?... Hol van, mely sarkában leledzik a nagyvilágnak? Hirtelen nem volt jobb ötletem, kézzel felrajzoltam a levegőbe a Kárpátokat, jelezve, hogy Erdély a Kárpátok karéján belül van. Azt is meg kellett magyaráznom nekik, hogy Erdély ezer évig Magyarország szerves része volt, és csak Trianon és a Párizsi békediktátumok után csatolták Romániához.

Ha egy perccel előbb tudomást szerzek róla, hogy a zsűri nekem ítéli a díját, talán jobban összeszedem a gondolataim. De ki gondolt ott díjra, amikor nyolcezer jelentkezőből kétszázan kerülünk be, s ebből mindösszesen ötven kaptunk díjat. Díjat kaptam más alkalommal Nápolyban, Bonnban pedig egy éves ösztöndíjban részesültem.

Érdekes, hogy minden jelentős nemzetközi elismerés Svájcban kívül ért. Nekem valahogy nem fekszik Genf...Mégis itt élek már több mint húsz éve. Én se értem, miért, hogyan. Mindig el akartam menni innen. Mehetnék is, hisz szabad vagyok. A madár is elrepülhetne akár a világ végére is, mégse száll messzebbre az életterénél csak azért, mert elszállhat...

Hogy otthon érzem-e magam Svájcban? Nem... de-hogy! Csakhogy sehol se érzem igazán otthon magam.

Pedig Genf nemzetközi város: a kínai, a japán, a néger és minden más nációbeli itt a maga nyelvén beszél. Itt nem úgy van, mint Romániában, ahol durván rád szoltak, ha megszólaltál magyarul: „Beszély románul, te, mert román kenyeret eszel!” Persze létezik egy svájci, azon belül pedig egy genfi öntudat. És ez rendjén is van. De hogy itt otthon érezném-e magam? Genf valahogy nem az én világom... Az az igazság, hogy én máig nem találtam meg azt a „nyugvópontot”, ahova bizonyos kor után általában el szoktak jutni az emberek. Az én „nyugvópontom” valamilye kompromisszum lehetne, amit viszont eleve utálok.

Persze, hogy Genfben is teljesen idegen nyelvi környezetben él a magamfajta magyar. Időnként meg is kérdzem magamtól: lehet-e Genfben magyarként élni? És ha nagyon őszinte vagyok magamhoz, márpedig annak kell lennem, akkor azt kell válaszolnom, hogy igen. Lehetnék én akár a Svájci Magyarok Szövetségének az elnöke is, ha lenne bennem ilyen irányú motiváltság...

Erre az abszolút toleranciára alighanem az a körülmény ad magyarázatot, hogy itt hétszáz évvel ezelőtt ment végbe az „unirea principatelor” (Munténia és Moldova, a két román fejedelemség 1859-es egyesülése, akkortól nevezik Romániát Romániának), akarom mondani a kantonok egyesülése.

A svájci lakos el sem tudja képzelni azt, ami Romániában főleg velünk magyarokkal gyakran megesett, hogy mondjuk a szekus vagy a rendőr vagy az agymosott tömegből valaki egyszer csak fejbe ver, letaglóz, kiveri a fogad, vagy elüldöz atyád házából csak azért, mert magyar vagy.

A svájci polgár számára felfoghatatlan, hogy egy világ-hírű karmestert, esetünkben a brassói születésű Erich Bergelt csak azért ítéljenek több évi börtönre, mert „vallásos” műveket vezényelt Brassóban, a Fekete-templomban.

Csakhogya mi épp ezekbe az abszurdításokba születünk bele. Ha ez nincs, biztosan otthon maradok, és teszem a dolgom. Mert – végtére is – mit keresek én itt Genfben!?!...

Egy szabad világban senkinek se jut eszébe, hogy elhagyja a szülőföldjét. Én sem jókedvemben dobbantottam, hanem mert kiutáltak, kitudtak, kítaszítottak onnan...

Sok szép álmom, tervem van, bár már erősen őszül a szakállam. Nagyon szeretnék például egy nagy oltárképet festeni, széles aranyrámákkal. A hely (templom) szelleméhez illően. Szeretném ezt a szándékomat nagyon komolyan megbeszélni azokkal, akik ebben érdekeltek és illetékesek...

És, persze, nagyon szeretném látni még egyszer azokat a körös-parti kavicsokat, meg a bihari hegyeket... Ahova ki tudja, eljutok-e még egyszer, valaha!?!...

VÁGYAKOZÁS

*(Írtam Kolozsvárott
a nyolcvanas években,
fehér éjszakáim egyikén).*

Szárnycsapásaiban a megérkezés nyugtató érzésével fész-
kére szállt egy madár. A vörösbe hajló alkonyi ég s a vég-
telenbe fúródó jegenyesor gótikus orgonája oly fenséges
látványt nyújt, hogy ha nem a természet maga volna, gics-
cesnek érezném. Odább, a folyó túlsó partján kis erdő
húzódik, valóságos madárparadicsom. Fészek fészek mel-
lett, a fákon fenn és lenn a rekettyésben, tekintettel is ne-
héz egybefogni, hát még megszámolni!

És micsoda változatosság! Az egyik alig öklömnyi, a
másikban tán még egy csecsemő is elférne. Emez bárso-
nyosan puha, amaz durva szövésű, némelyik igazi mester-
mű, olyik meg egyszerű tákolmány. Mégis mindegyiknek
ugyanaz a rendeltetése: otthon, ahova a levegőég urai
mindig hazatérnek.

A fészek: otthon, ismételve magamban. Milyen
egyszerűen hangzik, mégis milyen mélységeket sejtet!
Tamási Áron szerint az ember élete egzisztenciálisan ösz-
szefügg az otthonnal. Azért vagyunk a világon, hogy va-
lahol otthon legyünk benne. És ha már a világon vagyunk,
valahol otthon is kell(ene) lennünk benne.

Az otthon az emberélet méltóságának a feltétele. Csak
az a világ igazán emberi, amely lakóinak otthona is. Az
otthonhoz való jog egyetemleges és elidegeníthetetlen,
már csak ezért sem változtatható senki előjogává. Mind-
azáltal hányszor volt úgy a történelemben, hogy az erő-
szakká durvult túlerő nemcsak az egyes embert, hanem
egész közösségeket, kisebbségeket, népeket lökött odább-
odább, űzött el, nem egyszer végérvényesen otthonukból.
Hogy aztán – bumerángxként visszaütve – az űzöből űzött
legyen...

Bár a történelem nem fukarkodott esetekkel „bizonyítani”, hogy az ellenállhatatlan erőszak hívja életre az úgymond legmagasabb rendű jogot, az erőszak heroizálása sohasem vezetett jóra. Vajon remélhetjük-e, hogy – ha mégoly lassan, nehézkesen is – az erőszak felől a moralitás irányába mozdul a világ? Remélhetjük-e, hogy a túltaplált – akárcsak potenciális – erőszak végül ugyanarra a sorsra jut, mint a túlságosan felfújtt léggomb: önmagát téve lehetetlenné, megsemmisül?

Úgy harmadfélszáz évvel előbb Helvétiusz úgy vélte, hogy ki-ki saját körülményeinek és neveltetésének a terméke. Ahhoz, hogy az ember maximálisan kibontakozhasson, szüntelenül javítani kell az életkörülményeit. Hogy ne védtelen kiszolgáltatottnak tudja, hanem valóban otthon érezze magát a világban.

Melyik világban? – kérdezzük önkéntelenül, mert a költő arra figyelmeztet, hogy „Egész világ nem a mi birtokunk”. Bizony nem! Talán azért is érezzük hatványozottan a magunkénak szűkebb pátriánkat, azt a helyet, ahol világra jöttünk.

Ami virágnak a napfény, folyónak a meder, fának a föld, az lehet nekünk a tájék, ahol világra eszméltünk: életető erő, nyugtató bizonyosság. Gyermeki tisztán cseng ott fülünkben a szó, marasztalóbban bólintanak felénk a körbe futó dombok, még a szél is szelídebb, ha netán csíppősebben fúj is.

Vajon magunkban hordozzuk az otthonunkat is úgy, mint a génjeinket? Lehet. Legalábbis átvitt értelemben. Hisz szűkebb pátriánk, jóval azelőtt, hogy utunkra bocsátott volna, belénk gyúrt egyet-mást az otthoni fűszerekből, sajátossá téve észjárásunkat, különös ízt s szint adva egyéniségünknek.

De az otthon nemcsak az a hely, ahol lehajthatjuk fejünket. Mert mit ér a puha vánkos, ha a zavartalannak tűnő csend mélyén nyugtalanság feszül, vagy félelem él a lélek mélyén?

Csak a szeretet csendjében születhet meg az igazi nyugalom csendje s békéje, ahol a vágyó lélek szabadon szár-

nyalhat, nem kell fázósan magába fordulnia, mint a beteg kutyának pállott vackán.

A költő és filozófus Novalis szerint a bölcsélet: honvágy. Milyen igaz! Hisz mi más is lenne az életünk, mint örökös otthonkeresés (magunk keresése) és nem szűnő remény, hogy meg is találjuk. Mennyire más az ilyen teljességre törő csillapíthatatlan vágy, mint az a sztoikus bele-törődés, melyben már annyi tűz sem maradt a valamikori lángolásból, hogy még egy utolsót lobbanjon a lélek.

A végtelen tereken bolyongó, a mindenség titkát és benne önmagát kereső költő-filozófus háborítatlan csend-jének hullámverése mintha egészen hozzám, idáig érne...

Állok a rezzenetlen csendben. Az ég peremén hideg fénnel szálló nagy impresszionista, elunva játékát, lassacskán egyhangú szürkével vonja be az égi vásznat. Beesteledett. Egy-egy elkésett madár igyekszik még szel-lős fészkére, egyébként háborítatlan nyugalom van.

Állok a rezzenetlen csendben, s egyszer csak végig fut rajtam valami nosztalgikus borzongás.

Advent van – lelkem a szeretet fészekmelegére, otthonra vágyik!...

TARTALOMJEGYZÉK

Az élet bajnokai	7
Régi kép	15
A szeretet lovagja	21
Az én '56-om	35
Tiszta balkán!	43
Jog- és esélyegyenlőség, te örök Godot!	47
Légszomj	55
Ukáz	69
Gyalázat	73
Temetés	81
Dicsvágy	89
Vörösmarty, avagy az árulás „bére”	97
Egy kitaszított visszaemlékezései	105
Vágyakozás	119

Aniszi Kálmán: író, publicista, szerkesztő, nyugalmazott egyetemi adjunktus. Nagyváradon érettségizett, esti tagozaton. 1962-1964 között a Zenepedagógiai Főiskola hallgatója volt Kolozsvárt. A Babes-Bolyai Egyetem történelem-filozófia karán (filozófia szak) szerzett tanári oklevelet. 1970-1972 között újságíró a kolozsvári Igazságnál. 1971-től 1985-ig a „Ion Andreescu” Képzőművészeti Főiskola tanára, filozófiatörténetet, esztétikát és etikát oktat. 1985-1990 között a Korunk filozófia és társadalomtudományok rovatának szerkesztője. Több mint húsz évig a Kolozsvári Rádió Magyar Szerkesztőségének állandó külső munkatársa. 1982-ben egyetemi doktori címet szerzett filozófiából (A felvilágosodás kori erdélyi magyar értelmiség ethosza).

1990-ben visszahonosodott Magyarországra. Előbb a szombathelyi Vas Népénél újságíróskodik, majd a Magyar Honvéd c. hetilap szerkesztője. 1991-től nyugdíjba vonulásáig a budapesti Zrínyi Kiadó felelős szerkesztője volt. Egyidejűleg a miskolci Bölcsész Egyesületnél filozófiatörténetet tanított.

A Magyar Írószövetség tagja. Az újralakult Erdélyi Szépmíves Céh alapító tagja, az Erdélyi Múzeum-Egyesület pártoló tagja, az Erdélyi Szövetség tagja.

Írásaiban főleg erkölcsi, esztétikai, eszmetörténeti és kisebbségi kérdésekkel foglalkozik.

Tamási Áron szerint az ember élete egzisztenciálisan összefügg az otthonnal. Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne. Illetve ha a világon vagyunk, valahol otthon is kell(ene) lennünk benne.

Az otthon az emberélet méltóságának a feltétele. Csak az a világ igazán emberi, amely lakóinak otthona is. Az otthonhoz való jog egyetemleges és elidegeníthetetlen. Mindazáltal hányszor volt úgy a történelemben, hogy az erőszakká durvult túlerő nemcsak az egyes embert, hanem egész közösségeket (kisebbségeket, népeket, nemzetrészeket...) űzött el – nem egyszer végérvényesen – az otthonukból...

